Močna skupščina ni nezaupnica zvezni vladi

Po tem, da ni bil letošnji odhod delegatov in funkcionarjev skupščine SFRJ na počitnice niti zdaleč tako »dramatičen« kot lani, ko se je zadnje zasedanje zbora republik in pokrajin pred avgustovskim premorom končalo šele v zgodnjih jutranjih urah, bi mogli sklepati, da se je vihar, ki ga preživlja jugoslovanska družba, v glavnem že izdivjal. Marsikaj sicer govori tako, saj so se lani v tem času šele začenjali porodni krči dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije, zdaj pa je mogoče že precej mirneje razsojati, ali smo na pravi poti in do kod smo v tem obdobju sploh prišli. Že dejstvo, da je skupščina odšla na počitnice v razmeroma mirnem ozračju, govori, da je bila izbira poti prava. To naposled potrjuje tudi nezmanjšana aktivnost zveznega izvršnega sveta, ki tudi v teh spremenljivih avgustovskih dneh zaseda vsak teden in tako rekoč neutrudno streže z novimi sistemskimi rešitvami.

Navzlic sedanjemu navideznemu miru pa je treba reči, da ni prav nobenih vzrokov za zadovoljstvo, kajti minuli meseci so pokazali, da je v oblikovanju gospodarske politike in politike nasploh še vedno veliko omahovanja, polovičnih rešitev, neusklajenega delovanja, pretiranega administriranja itd. Aktivnost zvezne skupščine in drugih organov in organizacij v federaciji je bila namreč v tem obdobju v glavnem usmerjena na dvoje: glavna pozornost je bila seveda namenjena uresničevanju dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije, nič manj pa ni bil pomemben sklop razprav o delovanju političnega sistema. In prav v teh razpravah se je pokazalo, da sedanjega viharja ne bomo previharili samo z nizanjem ukrepov gospodarske politike, marveč da bo za popolno razjasnitev neba potrebno tudi drugačno delo najvišjih organov.

Če analiziramo delo zvezne skupščine v minulih mesecih, zlasti v luči njene vloge pri uresničevanju stabilizacijskega programa, vsekakor ne moremo biti zadovoljni. Priznati ji je sicer treba, da je ves čas »v prvi bojni črti«, toda po drugi strani se tudi kaže vprašati, koliko so vsi njeni sklepi, priporočila in pozivi zalegli. Celo tedaj, ko je po decembrski zamrznitvi cen odločno udarila po mizi in zapretila z ostrimi kaznimi, so se nekatere delovne organizacije na vse skupaj požvižgale in mirno prodajale svoje izdelke po novih cenah. Najnovejši primer imamo zdaj v Makedoniji: občina Kavadarci noče zapreti rudnika niklja, kar pomeni, da se ne zmeni ne za politične usmeritve zvezne skupščine ne za konkretne sklepe makedonskega sobranja.

Kakšen je torej zvezni parlament, če ga morejo izigrati v vsaki republiki ali pokrajini, v občinah pa se zanj očitno še menijo ne? Vsekakor to govori, da bo v njegovem načinu dela treba nekaj spremeniti, zlasti v tem smislu, da bi na zvezni ravni bolj prišel do izraza glas združenega dela. Kajti, milo rečeno, nerazumljivo je, da so »federalno misleči« delegati pravzaprav v sporu z okolji, ki so jih volila. V tem smislu so v minulih mesecih precej razpravljali predvsem o zveznem zboru, ki naj bi bil nekakšna protiutež zboru republik in pokrajin. Tu naj bi namreč prihajali do izraza predvsem etatistični interesi, ki naj bi jim prek zveznega zbora zoperstavili interese enotnega jugoslovanskega delavskega razreda. Takšna razmišljanja so seveda nesprejemljiva, saj vnaprej diskvalificirajo avnojsko vlogo državnih enot.

V tem duhu so se pojavljale tudi različne pobude za »prestrukturiranje« zveznega zbora; od tega, da bi spremenili volilni sistem za to telo, do tega, da bi ga preoblikovali v zbor združenega dela ali celo v zbor proizvajalcev. Načelno temu ni kaj ugovarjati, vendar pa se je spet treba vprašati, ali je vse samo v institucionalnih spremembah, ki smo jih imeli doslej že ničkoliko, ali se je enkrat treba lotiti vsebine. Ta vsebina pa tiči v dejstvu, da zdaj delavci dejansko ne odločajo več niti v svoji temeljni organizaciji, kaj šele o republiški ali zvezni politiki. Zdi se, da bi moralo biti težišče nadaljnjih diskusij o delovanju jugoslovanskega političnega sistema prav na tem vprašanju, ne pa znova na tem, kako spet prerazporediti sile med posameznimi institucijami odločanja in upravljanja.

Druga stvar, zaradi katere ne moremo biti zadovoljni z dosedanjo vlogo zvezne skupščine v uresničevanju dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije, pa zadeva njo samo, njena delovna telesa in njen izvršni organ – Zvezni izvršni svet. Navzlic vsem kritičnim spoznanjem o kakovosti sedanjega sodelovanja med temi organi, ki so spet »prva frontna linija« v uresničevanju stabilizacijske politike, se v minulem obdobju ni nič spremenilo: zvezna vlada snuje predpise, ki vsakemu posebej prilepi etiketo stabilizacijskega programa, delegati o njih razpravljajo, celo nergajo, potem pa jih v časovni stiski sprejmejo; pri tem se pritožujejo, da so jih potisnili pred zid in da jim ne preostane pravzaprav nič drugega, kot dvigniti roko ali ne.

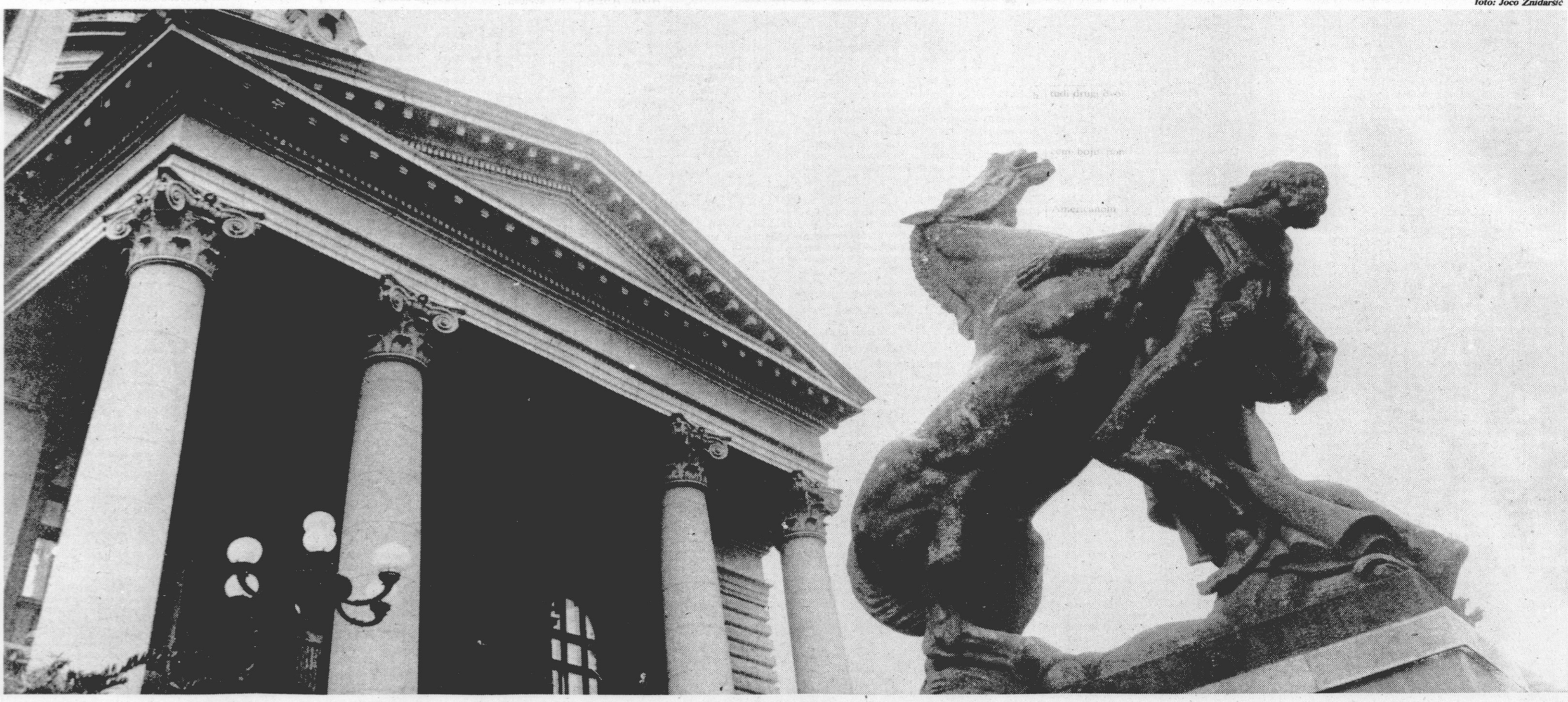
Veliko je zamisli, da bi to spremenili in da bi zvezna skupščina v oblikovanju politike igrala aktivnejšo vlogo: Milan Kučan je, na primer, nedavno predlagal, da bi imeli poleg stalnih delovnih teles tudi občasna, ki bi se vključila že v pripravo osnutkov novih rešitev. Toda, roko na srce, pravega interesa za to zamisel doslej ni bilo moč ugotoviti, prav tako pa tudi ne za nekatere druge, ki naj bi prispevale k temu, da bi zvezni parlament v praksi zares uresničeval svojo vlogo. Mar to pomeni, da so se celo delegati na federalni ravni nekako sprijaznili s sedanjim zastojem v razvoju družbenoekonomskih odnosov in da je tudi njih preplavil občutek vdanosti v usodo, češ, saj ne moremo nič narediti? Če je tako, je stvar več kot resna, morda celo resnejša od 20 milijard dolarjev jugoslovanskih dolgov in od številnih ekonomskih in socialnih »neprijetnosti«, ki izhajajo iz tega.

Zvezna skupščina, seveda v najtesnejšem sodelovanju s skupščinami republik in pokrajin in z družbenopolitičnimi organizacijami, bi vsekakor morala čimprej postati tisto mesto, kjer bi zares oblikovali in brusili jugoslovansko gospodarsko in siceršnjo politiko. V tej zahtevi nikakor ne tiči nezaupnica Zveznemu izvršnemu svetu, ki se trudi in dela, kolikor pač zmore. Prav nasprotno! V našem sistemu bi močnejši parlament moral pomeniti tudi večjo moč in učinkovitost vlade. Odločilen prispevek skupščinskega sistema pri snovanju konkretnih rešitev stabilizacijske politike pa bi de facto pomenil vpliv združenega dela in delavskega razreda, za kakršnega si prizadevamo in kakršen bi bil edini realni porok za zastavljene perspektive.

Vihar, ki je v minulih letih tako prepihal jugoslovansko družbo, se torej še zdaleč ni izdivjal, kajti tudi z napol razjasnjenega neba lahko vsak hip zagrmi. Res je morda vtis, da je glavno že prešlo in da zdaj zvezna vlada lahko že skoraj rutinsko »proizvaja« ukrepe gospodarske politike, ki so predvideni v stabilizacijskem programu. Toda vse dotlej, dokler bo tako, bomo imeli v resnici kabinetsko vodeno gospodarsko in družbeno reformo. To pa pomeni, da bo trajala samo toliko časa in segla samo tako globoko, kolikor daleč sežejo predvidene represivne mere in kolikor zahtevajo le okoliščine sedanjega trenutka. Z reformo bo vsekakor treba iti dlje, vse do najglobljih problemov odločanja v družbi in krepiti samoupravni položaj delavca, torej temeljni družbenoekonomski odnos, sicer se nam kaj rado utegne zgoditi, da bomo čez nekaj let na istem...

BORIS JEŽ

foto: Joco Žnidaršič

Ob koncu tisočletja naj bi v državah v razvoju živele štiri petine človeštva
Tema tedna: Populacijska politika po svetu in pri nas
Poštni predal 29 14

Miran Koren
Mafijske zveze na naših tleh
Neupravičeno bogatenje
Stane Trbovc
Franc Hvasti
Portret tedna 15

Bogdan Pogačnik
Globokar se ne pusti utišati
Na obisku pri slavnem rojaku glasbeniku
Ivan Vidic
Manjka zavesti, da že danes delamo za jutri
Slovenija 2000
Značilnost – ustvarjalna nemoč
Okrogla miza o jugoslovanskem filmu v svetovni produkciji 16

Marko Kos
Generacija z zastarelim znanjem
Poskus obračuna s prihodnostjo

Žarko Rajković
Solze za evropsko »solzo«
Je usoda edinstvene Tare res odločena? 17

Ivan Vidic
Jesenice: elektrojeklo je nujnost
Naložbe v jeklo
Žarko Hojnik
Igralnice na očeh kriminalcev
Dvajset let rulete v Sloveniji
Božo Mašanović
So hudi časi za izvoznice nafte mimo?
Aktualen pogovor z dr. Y Seyyidom Abdulaijem 18

Danilo Slivnik
Čarodej proti pevki Alji Pugačevi
Moskovska reportaža
Ivan Ferbežer
Kdaj in kje preskočiti razred
Nadnadarjeni otroci 19

Dragiša Bošković
Na Wall Streetu se bojijo poloma
Zakulisje »vsemogočnega« dolarja

Jože Volfand
Dvanajstkrat v Iraku, a le do Bagdada
Irak – vojna in mir 20

Božidar Pahor
Težave zelenih z »zvezdniki«
Bonsko politično poletje
Začimbe razvnamejo, pomagajo pa ne
Manj slana hrana proti visokemu krvnemu pritisku? 21

Branko Soban
»Papija« so ubili, ni padel v boju
Za koliko bo prodan dnevnik Che Guevare? 22

Opiranje na lastne sile je za svetovni Jug edina pot v napredek
Anketa o tehničnem sodelovanju med državami v razvoju
Jug Gizelj
Hvala, tovariši, za tako čast!
Od sobote do sobote 24

poštni predal 29

Delo, 28. julija

Istrani imamo prednike različnih narodnosti

Tovariš Dario Marušić navaja v prispevku »Istrani imamo prednike različnih narodnosti«, Delo 28. 7. 1984, str. 23, da so »Istroromuni potomci romaniziranega predslovanskega prebivalstva Balkana« in da so se ohranili »v popolnoma hrvaški okolici«. To drži, vendar je treba pripomniti, da so se ti istroromunski Čiči, kot jih tudi imenujejo, v Istro priselili za časa turških vpadov in ne žive tu že od nekdaj.

Čiči izvirajo od pastirskih Vlahov (Romunov), ki so živeli v naših goratih krajih ob obali (Cetina, Velebit). V 14. stoletju so se naselili na otoku Krku in odtod v Istro. Podatki so iz Enciklopedije leksikografskega zavoda, Zagreb 1966/1, str. 715.

Simon Pirc,
Ljubljana

Delo, 26. junija

Slutimo, da je zrak onesnažen, ne vemo pa, koliko in s čim, saj v njem sistematično merimo le žveplov dioksid in zadimljenost

Pod naslovom »Slutimo, da je zrak onesnažen, ne vemo pa, koliko in s čim, saj v njem sistematično merimo le žveplov dioksid in zadimljenost« smo dobili zanimivo informacijo republiške službe za varstvo zraka pri Hidrometeorološkem zavodu SRS. Iz nje je marsikaj razvidno, seveda pa še vedno ne celostno stanje v pogledu zastrupljanja zraka, storjenih ukrepov ter zdravstvenih in mnogih drugih posledic, ki jih prinaša zastrupljeni zrak (kisli dež, neužitna pitna voda, pokvarjena hrana, pridelki, zgradbe, kulturni spomeniki). To je ugotovljeno deloma tudi v članku, dokaj jasno, ko govori o prometu in drugih »produktih« industrije, ki zastrupljajo zrak poleg žveplovega dioksida in dima (bencipiren, azbest itd). Kot vemo je v bencinskih izpuhih čez deset rakotvornih plinov. V članku je očitno pomotoma izpuščen svinec, ki ga na Zahodu že zelo odločno izločajo iz bencina, nekatere države so ga že docela prepovedale, že sedaj pa je dovoljena količina precej manjša kot pri nas.

Ko je govor o zastrupljenosti zraka v posameznih mestih in industrijskih središčih, je seveda upoštevan samo podatek o žveplovem dioksidu. Evidentno je, da bi ob upoštevanju onesnaževalcev tudi s prometom prišla Ljubljana na prvo mesto na črni listi – kot neprimerljiv center prometa v Sloveniji, kjer je tudi največja koncentracija ljudi in šolske mladine. Zato se postavlja po mojem mnenju zelo pereče vprašanje nujnosti rigoroznih rešitev. Obvoznica in toplarna je šele začetek – zelo koristen, a nezadosten. Mislim, da bi bilo nujno preiti nazaj na trolejbuse, kajti predlogi, da se ponovno uvede tramvaj, so po mojem mnenju neizvedljivi zaradi izredno ozkih ulic in bi zahtevali zelo drage, dolgotrajne in komplicirane rekonstrukcije ulic, podiranje hiš itd. Vsekakor bi bilo treba prenesti del prometa iz avtobusov, ki izredno kvarijo zrak, tudi na delno podzemeljski železniški promet v primestju in v samem mestu.

Mislim, da bi bilo nujno tudi objaviti ugotovitve zdravstvene službe o porastu obolenj dihal pri otrokih ter vzroke naglega porasta raka na pljučih, h kateremu prispeva v precejšnji meri tudi kajenje. Morali bi uzakoniti prepoved kajenja v zaprtih prostorih, kakor so to nedavno storili v Vojvodini!

Matevž Justin,
Ljubljana

Delo, 14., 23. junija in 14. julija

Polog in carinske olajšave pred ustavnim sodiščem

S tovarišem Batričem Jovanovićem se strinjam samo v njegovi zadnji misli, da so glede pologa zagrešili najprej eno napako, potlej pa še drugo. Ne strinjam pa se z mnenjem, da je odlok o pologu povozil čas, ampak menim, da ga sploh ni bilo treba. Čudno, da se tov. Jovanović ni pritožil še zoper uvedbi pologa samega, saj je že ta ločila državljane po pravicah – na primer naše delavce na tujem in njih sorodnike. Vsaj slednjim bi potovanje poceni omejili. Ne strinjam se tudi s trditvijo, da pomenijo obmejne prepustnice za njihove lastnike protiustaven privilegij. Politične pravice resda zajemajo tudi narodne pravice, vendar se ta dva pojma ne pokrivata popolnoma. Ako bi se tega pritožnik zavedal, bi moral vedeti, da Slovenija ne le leži »ob dveh razvitih državah«, ampak leži tudi v njih. Te (političnе!) meje so zajete v slovensko zemljo in ne zapirajo nam jih Nemci ali Italijani, marveč tisti, ki sploh ne ležijo ob njih. Še drugače bom rekel: Slovenci imajo v Avstriji in pod Italijo (skoraj) vse politične, pa zelo okrnjene narodne pravice (zato tudi nimajo popolne politične svobode), toda ko pride naš rojak na obisk v SR Slovenijo, uživa (skoraj) vse narodnostne pravice, ne pa vseh političnih, ker pač ni državljan SFRJ. Prebivalec SRS uživa narodne in politične pravice v SFRJ, ne pa v Italiji ali Avstriji, torej jih pri prehodu meje večji del izgubi, zato ne razumem, zakaj Jovanović misli, da je hoditi čez mejo ugodnost, razen če ne misli na tihotapljenje. Ker se tihotapiti ne sme, kaj drugega pa po naših postavah tudi skoraj ne, potem vidimo, da obmejne prepustnice niso ugodnost.

Sedaj pa naj povem tisto, kar me je pravzaprav spodbudilo k pisanju. To sta dva pojava, ki sta zadnje čase čedalje bolj očitna, imata pa isti vzrok in namen. Gre za nasilje večine pri odločanju o skupnih vsezaveznih zadevah in (tudi v povezavi s tem) podcenjevanje prispevka SR Slovenije v okviru zveze. Nasilje večine je zoper načelo soglasja, ki bi moralo odločati o vseh skupnih zadevah v večnarodni zvezi držav. Preveč ukrepov je izglasovanih, bodisi po volji večine, bodisi takšni volji ugodi ZIS. Pri tem je oškodovana zdaj ta, zdaj ona republika, nazadnje pa so, zajamčeno, oškodovane vse. Tudi polog je bil sprejet proti volji SRS, čeprav bi lahko republike, ki so se z omejevanjem prehodov meje strinjale, potovanja svojih državljanov omejevale same. Uvedba B. Jovanovića ni motila, pač pa ga motijo prepustnice. Kako popačena merila se vsebolj uveljavljajo v zvezi, se vidi po tem, da se povezujejo potovanja z razvitostjo, kakor da bi moral človek na teh potovanjih nujno kaj zaslužiti. Čeprav pravica do potovanja nima nič opraviti z razvitostjo, se vendar da razumeti tako, kakor da bi morali imeti večje pravice nerazviti, saj bi drugače v pritožbi ustavnemu sodišču ne bila razvitost izrecno omenjena.

Da je razlaganje razvitosti SRS na podlagi »nekaterih objektivnih ugodnosti« bolj iz trte zvito, vidimo, če jih podrobneje pogledamo: 1. O »legi ob dveh razvitih državah« in »ugodnostih v obmejnem prometu« sem že govoril. Naj dodam le to, da so te »objektivne ugodnosti« SRS prav takšne, kakor je objektivna ugodnost Črne gore njena morska obala. Vojvodine njena širna polja ali BiH njena rudna bogastva. Vsakdo naj torej gleda, da bo te svoje objektivne ugodnosti čimbolje izkoristil.

2. Neumestno je tudi govoriti o posebnih ugodnostih jugoslovanskega trga (surovine niso omenjene) in prednostih neto izvoznikov SRS v primerjavi z drugimi republikami daleč najmanjši del svoje proizvodnje prodaja na jugoslovanskem trgu (prodaja na domačem trgu je v pomanjkanju industrijskega blaga prej usluga izdelovalcev, kakor pa izdelovalcem), da pa izvaža več kakor drugi, je tudi posledica tega, da ji je bil domači trg, ko je bilo na njem ugodno prodajati, zaprt. Prednost neto izvoznikov pomeni prej prednosti »bruto proizvajalcev«, ker le tako lahko rentabilno vnovčijo svoje predrage surovine in jih ne prodajajo na tuji trg daleč pod proizvodnimi stroški, tako da se mora neto izvoznik boriti s konkurenco, ki uporablja cenejše (jugoslovanske) surovine. Drage domače surovine so težava vsega jugoslovanskega gospodarstva.

3. Za devalvacijo je gospodarstvo SRS najmanj krivo in če mu sedaj škoduje malo manj, kakor drugim, je to posledica zmernega zadolževanja v tujini in pravočasni usmeritvi v izvoz.

Kakor za razvitost SRS niso zraven pridnih rok zaslužne samo od tov. Batrića Jovanovića naštete »objektivne ugodnosti«, tako tudi ni za nagel razvoj SR BiH razlog predvsem v pomoči drugih (kakor je bilo slišati z vrhov neke druge republike), pač pa se je njeno gospodarstvo naglo razvijalo tudi zaradi pridnih rok, umnega gospodarjenja (brez večjih naložbenih pokopališč, brez velikih gospodarskih afer in z nekaterimi svetovno uglednimi podjetji in gospodarstveniki) in izkoriščanju lastnega naravnega bogastva.

To videti in posnemati pa bi morala biti pot iz naših gospodarskih in drugih težav.

Janez Nedeljkovič,
Laško

●

Ko sem prebral, kakšno vprašanje je postavil delegat Batrič Jovanović ustavnemu sodišču, mi je postalo jasno, kar bi mi moralo biti že prej, da je oblasti uspelo. Namesto da bi se spraševali o ustavnosti zakona o depozitu, ki ga ravno iz razloga ustavnosti ZIS imenuje »začasni ukrep«, pri čemer temu organu še vedno ni bilo treba odgovoriti nič o tej začasnosti niti po več apelih demokratičnih organizacij, se je pozornost državljanov obrnila od bistvenega problema k namišljenim v tem vprašljivem zakonu o depozitu.

In če smo že v taki situaciji, mar se tovarišu Batriču Jovanoviću ne bi dalo razložiti, čisto mirno, prijazno in odločno, nekaj dejstev, ki so konstitutivno bistvena za obstoj federativne Jugoslavije? Recimo, enostavno tako, da smo Slovenci usodno povezani z Evropo že tisoč let, opozoriti ga na to, kaj smo žrtvovali leta 1920 s plebiscitom in 1954 z londonskim memorandumom, da je bil vzpostavljen v tem delu Evrope mir in stanje, kakršno je. Pojasniti, da smo Slovenci razbiti med najmanj pet držav in da je ni vlade na svetu, ki bi imela moralno pravico odrezati nas tudi fizično. Mislim, da je to pozabljeno jedro vsega tega.

Matevž Smerkol,
Ljubljana

●

Na pismi Bojana Ančika in Žarka Zbogarja, objavljenih v Delu 14. in 23. junija odgovarja tovariš Batrič Jovanović in opravičuje svoja stališča oziroma pritožbo na ustavno sodišče Jugoslavije o »privilegijih« prebivalcev, udeležencev maloobmejnega prometa. S tovarišem Jovanovićem se strinjam, da je uvedba pologa za potovanje čez mejo protiustavna, da je proti politiki odprtih meja – in, če hoče – tudi proti svobodnemu gibanju prebivalstva. Zato sem proti pologu od prvega dne njegove uvedbe.

Ne strinjam pa se s tovarišem Jovanovićem in ostro protestiram proti njegovi trditvi, da so prebivalci ob meji privilegirani. Kot borec NOV od 1941 leta in družbenopolitični delavec v vseh povojnih letih bi tovariš Jovanović moral vedeti, kakšne so bile razmere na Primorskem v prvih povojnih letih. Mora vedeti, da je Jugoslavija – zaradi ohranitve miru po krvavi vojni (pa tudi v času italijanske okupacije) v kateri se je vse primorsko ljudstvo borilo za priključitev celotne Primorske k Jugoslaviji – prepustila velik del Primorske (preko 50% ozemlja) prepustila Italiji.

Z nenaravno mejo med Republiko Italijo in SFRJ je bil prerezan enotni ekonomski, geopolitični in kulturni prostor na dvoje. Redke družine niso bile razdružene, razdeljene med tisti del, ki živi v obmejnem področju Republike Italije in na del, ki je ostal v obmejnem področju SFRJ. Z nenaravno mejo – ko so gospodarski in kulturni centri (Trst, Tržič, Gorica) ostali v Italiji, so delavci, ki so ostali na Jugoslaviji priključenem primorskem ozemlju izgubili delovna mesta, kmetje brez trga, na katerega bi prodajali svoje skromne pridelke in se tako preživeli.

Tako je postalo primorsko ljudstvo, priključeno k SFRJ ekonomsko še bolj zaostalo, brezposelno – in, če hoče Jovanović – lačno. Zato toliko izseljevanja v prvih povojnih letih, do 1953 pa tudi pobegov preko meje v Italijo. Izseljevali in bežali preko meje so sami mladi ljudje, v glavnem borci NOV. Da bi vsaj delno ublažili vse hude posledice, sta vlada SFRJ in vlada Republike Italije 1948 leta sklenila prvi sporazum o maloobmejni blagovni menjavi – takoimenovani Goriški sporazum. Kasneje, 1954 leta pa v okviru Londonskih sporazumov še sporazum o maloobmejni blagovni menjavi med področjem Trsta na eni strani in področjem Buj, Kopra, Sežane in Gorice na drugi.

Tovariša Jovanovića naj spomnim tudi na to, da je dobila Jugoslavija po Londonskem sporazumu od ZDA, Anglije in Francije takoimenovano tripartitno pomoč, torej pomoč za razvoj zaostalega slovenskega Primorja in Istre. Velikanska sredstva, ki pa niso bila porabljena za razvoj krajev ob meji (za kar so bila deljena), pač pa za druge potrebe v Jugoslaviji. (Tovariš Batrić-Jovanović kot delegat v skupščini SFRJ lahko brez težav ugotovi, za kaj so bila ta sredstva porabljena).

Če so Slovenci zadovoljni in uspavani s pohvalami tovariša Jovanovića – češ, da so »marljivi« – pa take »pohvale« primorske Slovence žalijo. Žalijo zato, ker so bili dolga leta zapostavljeni, ker za gospodarski razvoj Primorja niso dobili niti dinarja – ne da bi ga pošteno vrnili. Delavci, živeči v obmejnem področju so si delovna mesta – in s tem delo – ustvarjali z zbiranjem starih strojev po vsej Jugoslaviji ali pa so stare in pretežno pokvarjene stroje dobili od UNRE, jih popravili in usposobili. Le tako so postavili na noge tovarne, začeli proizvajati. Vsi proizvodni obrati, ki so bili zgrajeni na »priviligiranem« področju slovenskega Primorja, so bili zgrajeni z lastnim delom, z lastnimi rokami – in s posojili, ki so bili redno in vestno vrnjena. Ali je tako tudi v drugih krajih Jugoslavije?

Čemu tovariš Jovanović napada Videmski, Tržaški in Goriški sporazum, ki so bili sklenjeni samo zato, da odpravijo hudo posledico nenaravne državne meje? Sporazuma Jug–Jug, Bar–Bari (v okviru katerih se uvaža blago široke potrošnje) pa ga ne motita? Mar ne ve, da gre 90% repromateriala, uvoženega po tržaškem in goriškem sporazumu, za potrebe industrije zunaj »privilegiranega« področja? Zakaj se ne zavzema raje za ukinitev pologa za vse državljane – namesto da ga moti geografska oddaljenost od meje – ki je po njegovem sama po sebi »privilegij«.

Danilo Petrinja-Primož,
Koper

Delo, 21. julija

Poskus obračuna s prihodnostjo in Fabius novi predsednik vlade v Franciji

Morda bo videti nekoliko smešno ali vsaj čudno, da povezuje dva tako različna članka, kot je Marka Kosa razmišljanje o primerjavi produktivnosti pri nas in z najsodobnejšo opremo na eni strani in imenovanje Fabiusa za novega predsednika vlade v Franciji na drugi strani. Fabius sam v tej zvezi najbrže res ni posebno zanimiv, pač pa je zanimivo, kako povsem na tiho in neopaženo je šlo mimo nas, da je on doslej bil – minister za industrijo in raziskovanje. Če iz kratkih vesti prav sklepam, ni šlo za dve ministrstvi z enim šefom, ampak za ministrstvo, ki očitno skrbi za neposredno povezavo med znanostjo in raziskovanjem na eni stran in industrijo na drugi stran! V ZDA tudi imajo federalne agencije z isto nalogo in z dejanskim programom in dejavnostjo, o kateri sem precej zvedel na posvetovanju v Raleighu, N. c., maja letos (o tem sem kratko poročal v Večeru 23. junij 84).

Posvetovanje o inventivi kot množičnem gibanju, ki ga je po večmesečnih skrbnih pripravah priredil CK ZKS junija letos, je med drugim pokazalo tudi to, da je ta povezava pri nas precej prešibka. Podobno kaže grob vpogled v delovanje raziskovalnih skupnosti (podrobnega nimam in upam, da mi bo kdo lahko dokazal, da nimam prav s tem vtisom). Zato je sporočilo Marka Kosa, četudi za strojnike morda ni novost, dragoceno opozorilo več, kako nas tepe enostranska nesposobnost in nezainteresiranost za sodelovanje namesto vrtičkarstva in samozadostnega zaplotništva.

Matjaž Mulej,
Maribor

Delo, 7. junija in 7. julija

Smrtna kazen bo ostala

V Delu je v rubriki poštni predal 29 dne 7. 7. bila objavljena polemika V. Vasleta z mnenjem komisije skupščine SFRJ za vloge in pritožbe o upravičenosti in sprejemljivosti smrtne kazni v SFRJ. Med drugim avtor polemizira s stališčem omenjene komisije o tem, kakšen je smisel zahteve, da sodišče v imenu ljudstva ne sme nikogar obsoditi na smrt, če je nekdo v svojem imenu pobijal za druge ljudi. Po mnenju V. Vasleta je osnovni smisel te zahteve v dejstvu – da se smrtna kazen izvrši v imenu ljudstva – torej tudi v mojem imenu in v imenu vseh tistih, ki so proti smrtni kazni.

Eden izmed zelo pomembnih etičnih razlogov zoper smrtno kazen je v tem, da nihče – niti ljudstvo – od sodnika ne more zahtevati, da v konkretnem primeru (ali sploh) izreče smrtno kazen. Zato je tudi težko sprejemljivo stališče komisije za vloge in pritožbe, da lahko sodišče sicer v imenu ljudstva koga obsodi na smrt.

Omenjeni razlog je pomemben razlog, ki se navaja v razpravah za smrtno kazen ali proti smrtni kazni v zahodni Evropi in ki se tiče pravzaprav sodnikov, ki ne izrečejo smrtno kazen.

Drug pomembni razlog, ki se tiče sodnikov, je v tem, da kazni morajo biti takšne, da jih tisti, ki jih izrečejo, tudi (sami brez odpora) izvršijo. Ta misel je misel Alberta Camusa in je iz njegovega eseja O smrtni kazni. Misel je bila tudi obravnavana v Slovenski publicistiki tako v Naših razgledih v nedavnem času, celo pod naslovom: »Če bi sodniki ubijali . . .«; in tudi v časopisu Delo pred nedavnim skoraj kot centralni razlog za odpravo smrtne kazni.

Ker sta ta dva razloga pravzaprav pisana na sodnikovo kožo, je zelo zanimivo, da Slovensko sodniško društvo ni bilo pobudnik za odpravo smrtne kazni, temveč, da je to bilo Slovensko filozofsko društvo in društvo Slovenskih književnikov (kar pa ni podcenjevati) in da Slovensko sodniško društvo o tem niti ni razpravljalo.

Nadaljevanje na 22. strani

TEMA TEDNA: Populacijska politika po svetu in pri nas

Ob koncu tisočletja naj bi v državah v razvoju živele štiri petine človeštva

Se bodo napovedi strokovnjakov, ki pravijo, da se bo rast prebivalstva na zemeljski obli ustavila okoli leta 2100, uresničile? Takrat, predvidevajo, naj bi na našem planetu živelo deset milijard in dvesto milijonov ljudi. Nerazvitih predelov je na svetu še veliko, prav na teh območjih pa se število prebivalcev najbolj povečuje. Kontracepcijska sredstva delno res blažijo populacijsko eksplozijo, a kaže, da je bila, je in bo tudi v prihodnje najučinkovitejša tabletka – gospodarski razvoj. Napovedi so zdaj aktualne, prav tako pa tudi obračuni ob deseti obletnici svetovne konference o prebivalstvu (bila je v Bukarešti), ki je sprejela »plan akcije o svetovnem prebivalstvu«. O tem bo govor tudi na drugi svetovni konferenci, ki se bo začela v ponedeljek v Ciudad Mexicu, na njej pa bo sodelovalo 192 držav.

Miniti je moralo na tisoče let, dokler ni na svetu živela milijarda ljudi. To je bilo v približno dvajsetih letih minulega stoletja. Potem pa ni minilo niti sto let in človeštvo se je podvojilo. V osmih desetletjih dvajsetega stoletja pa se je celo več kot potrojilo – od 1,6 milijarde ljudi okrog leta 1900 na 4,7 milijarde leta 1983

Število pa bi bilo najbrž še večje, če ne bi leta 1974 na že omenjeni svetovni konferenci plan akcije priporočil vsem deželam udeleženkam, da začno uresničevati »populacijsko politiko«, ki naj bi v večini držav različno vplivala na zmanjšanje prirastka prebivalstva: svetovno povprečje naj bi se od takratnih 2,5 odstotka zmanjšalo na 1,7. Čeprav je besedilo plana dopuščalo razna nihanja – posamezne države, na primer, Argentina, Brazilija, pa tudi dežela gostiteljica Romunija, so si spričo »pomanjkanja« prebivalstva posamezne dele tega dokumenta tolmačile po svoje, v skladu z dotedanjimi navadami, kot je denimo, v Romuniji bila prepoved abortusa itd., druge pa, na primer Kitajska, Indija, Pakistan, Bangladeš, Indonezija, so dobile dovolj spodbud in ohrabritev, da z uporabo različnih ukrepov in metod začnejo dokaj drastično zmanjševati naravni prirastek.

Do l. 1980 naj bi se po izračunih strokovnjakov prirastek v razvitih deželah zmanjšal od 0,59 odst. v letu 1980 na 0,4 odst. ob koncu tisočletja. V deželah v razvoju naj bi prirastek v tem obdobju padel od 2,02 na 1,71 odst. Skratka, sedanje povprečje naj bi do leta 2000 zdrknilo na 1,46 odstotka. Človeštvo se seveda ne bi številčno krčilo. Nasprotno; sedanji letni prirastek, to je okrog 80 milijonov ljudi ali skupaj okrog 770 milijonov v letih po bukareštanski prelomnici, naj bi se iz leta v leto povečeval. Kot smo že povedali, živi na svetu okrog 4,76 milijarde ljudi, ob sedanjih umirjenejših gibanjih pa naj bi jih bilo »le« za poldrugo milijardo več, namesto 6,5 milijarde ljudi, kolikor naj bi jih bilo brez plana akcije, napovedujejo torej »komaj« 6,3 milijarde ljudi.

Svet nerazvitih in lačnih

Ljudje, ki ne verjamejo Malthusovim teorijam, po katerih se pridelava hrane povečuje po aritmetični stopnji, prebivalstvo pa po geometrični, spričo česar naj bi del svetovnega prebivalstva neogibno zmerom ostajal podhranjen in lačen, so ob takšni rasti prebivalstva zelo zaskrbljeni: 1970 je od 3,63 milijarde ljudi bilo le okrog 70 odstotkov prebivalcev iz dežel v razvoju. Deset let pozneje se je ta odnos spremenil še bolj v korist (ali škodo) manj razvitih (72,8: 27,2). L. 1990 naj bi bilo ljudi iz razvitih držav manj od četrtine (24,6) od skupnih pet milijard in pol vseh ljudi na svetu. Ob koncu tisočletja pa naj bi v deželah v razvoju živele nič več in nič manj kot štiri petine človeštva.

Takšno razmerje samo po sebi in v načelu ne bi smelo biti nekaj slabega. Vznemirja pa dejstvo, da se je v letih od 1980 do 1982 gospodarstvo v deželah v razvoju povečevalo po letni stopnji 1,9, in to zaradi gospodarske recesije in zmanjšanja mednarodne pomoči, medtem ko se je prebivalstvo povečevalo po stopnji 2,02. Zadnji podatki sklada OZN za aktivnosti prebivalstva, ki je organizator svetovne konference v Ciudad de Mexicu, opozarjajo, da se je dohodek na glavo prebivalca v siromašnih deželah med l. 1960 in 1981 povečeval samo za odstotek na leto. Ob visoki stopnji »podedovanih« razlik se je tako prepad med sedanjimi generacijami v razvitih in nerazvitih državah še naprej povečeval: povprečni dohodek na prebivalca v revnih državah je 220-krat manjši kot v razvitih. Kolikšen je šele prepad med skrajnostmi! In kolikšne so razlike v posledicah!

Tabela 1
Živorojeni na 1000 prebivalcev od 1950. do 1983.

	1950	1960	1971	1981	1983*
SFRJ	30,3	23,5	18,3	16,4	16,7
Bosna in Hercegovina	38,6	34,1	22,0	17,3	17,1
Črna gora	30,9	28,1	20,5	17,6	18,3
Hrvaška	24,8	18,4	14,6	14,6	14,3
Makedonija	40,5	31,7	22,9	20,6	20,2
Slovenija	24,4	17,6	16,3	15,4	15,2
Srbija (brez pokrajin)	28,0	18,0	14,8	13,2	14,2
Kosovo	46,1	44,1	37,5	30,2	31,8
Vojvodina	25,5	17,8	13,4	13,7	13,1

*Podatki za leto 1983 so izračunani na osnovi cenitve

Tabela 2
Naravni prirastek na 1000 prebivalcev od 1950. do 1983.

	1950	1960	1971	1981	1983*
SFRJ	17,3	13,6	9,6	7,5	7,2
Bosna in Hercegovina	25,1	23,8	15,4	10,8	10,4
Črna gora	20,7	20,4	14,4	11,4	11,7
Hrvaška	12,5	8,4	4,5	3,5	2,5
Makedonija	25,6	21,6	15,4	13,9	12,8
Slovenija	12,6	8,0	6,2	5,5	4,2
Srbija (brez pokrajin)	15,6	9,0	6,1	3,6	3,9
Kosovo	29,1	29,9	29,3	24,1	25,3
Vojvodina	11,5	7,7	8,2	2,2	1,4

* Podatki za leto 1983 so izračunani na osnovi ocenitve

Težave z matematiko

Posebno poročilo »Stanje svetovnega prebivalstva 1984«, ki ga je pred konferenco v Ciudad de Mexicu podpisal Rafael M. Salas, požrtvovalni Filipinec, ki že skoraj dve desetletji vodi Sklad OZN za aktivnosti prebivalstva, svari, da bodo čedalje večje razlike med razvitimi in deželami v razvoju še naprej nevarno poglabljale ta prepad in izpodkopavale svetovno ravnotežje, če o njem, kajpak, sploh še lahko govorimo.

Razsežnosti razlik med razvitim in nerazvitim svetom se zavemo šele, ko si jih ogledamo od blizu. V več evropskih državah (Avstriji, Belgiji, Danski, Italiji, Luksemburgu, Madžarski, obeh Nemčijah, Švedski, Švici in Veliki Britaniji) so dosegli – nekateri se spraševajo, ali je to dosežek – nično stopnjo prirastka. To je, prebivalstvo se ne povečuje več oziroma se z dovoljenim odstopanjem plus ali minus 0,2 odstotka natalitete izenačuje z mortaliteto. Strokovnjaki pričakujejo, da bodo nično stopnjo v najkrajšem času dosegle Bolgarija, ČSSR, Grčija, Finska, Francija, Nizozemska, Portugalska in Španija, medtem ko je prirastek v ZDA 0,7, v ZSSR pa 0,8 odstotka.

Lani je bil letni prirastek prebivalstva 79 milijonov. Največ rojstev je bilo v Aziji, Afriki in delno v Latinski Ameriki. Več kot pol novorojencev je iz Bangladeša in Brazilije (tri milijone iz vsake države), Indije (okrog 15 milijonov), Kitajske (okrog 13 milijonov) in Nigerije (okrog 2,8 milijona). Med tiste, ki precej povečujejo svetovno natraliteto, sodijo še Pakistan in Indonezija (okoli 2,7 milijona rojstev na leto v vsaki državi), ZSSR (okrog 2,18 milijona), Mehika (1,97 milijona) in ZDA (1,64 milijona).

Različne stopnje prirastka glede na število prebivalcev posameznih dežel – Kitajska ima, na primer, okrog milijardo in trideset milijonov ljudi, Indija 740 milijonov, Indonezija 148 milijonov, Nigerija 98 milijonov itd. – pa že govorijo o tem, kako so vlade posameznih držav doumele bukareštanski plan akcije, zlasti tisti njegov del, ki zahteva od njih določene sposobnosti pri računanju: enoodstotna stopnja letnega prirastka namreč pomeni, da se bo prebivalstvo posamezne države v sto letih povečalo za 2,7-krat. Dvoodstotni prirastek prinaša v enem stoletju 7,24-kratno povečanje, triodstotni prirastek pa ne trikratno povečanje, kot to mnogi prvi hip mislijo, temveč kar devetnajstkratno.

Kitajska spodbuda

Uspehi dokaj stroge kitajske populacijske politike, ki z vsemi sredstvi propagira družino z enim otrokom (tako je prirastek na Kitajskem manjši kot v Indiji, kjer sicer prav tako poskušajo vplivati na zmanjšanje natalitete), bodo prav gotovo spodbuda tudi v prihodnjem obdobju, da se bo akcijski plan iz Bukarešte uresničeval z načrtnimi in sistematičnimi dejavnostmi za zmanjševanje števila rojstev. Strokovnjaki računajo, da se bo povprečno število otrok na eno žensko v obdobju od 1980 do 85 zmanjšalo na 3,6, medtem ko je deset let prej znašalo 4,5.

To svetovno povprečje seveda skriva v sebi velike razlike. V deželah v razvoju je na začetku prejšnjega desetletja na žensko prišlo 5,5 otroka, zdaj pa že manj, in sicer 4,1. Kitajskemu primeru naj bi mnogo bolj sledile zlasti nekatere afriške dežele (Kenija, Nigerija itd.), kjer se je število rojstev v zadnjem desetletju celo povečalo (6,3 otroka na žensko), vendar bi spričo pomanjkanja hrane bilo nujno zmanjšanje za 20 odstotkov in celo več.

Boj proti smrtnosti

Vsaka populacijska politika pa mora hkrati – kar je morda videti protislovno – posebno skrb posvetiti zmanjšanju smrtnosti. Medtem ko je stopnja smrtnosti na svetu v obdobju od 1950 do 1955 bila 19,7 na tisoč prebivalcev, naj bi 30 let pozneje, v petletnem obdobju, 1980 do 1985, dosegla najnižjo stopnjo, to je 10,6 na tisoč prebivalcev ali v povprečju 9 do 10 ljudi na 1000 prebivalcev v razvitih deželah in okrog 11 v deželah v razvoju. Seveda tudi to povprečje prikriva velike razlike. Tako je, na primer, v Afriki smrtnost precej višja, 20 do 25 ljudi na tisoč prebivalcev.

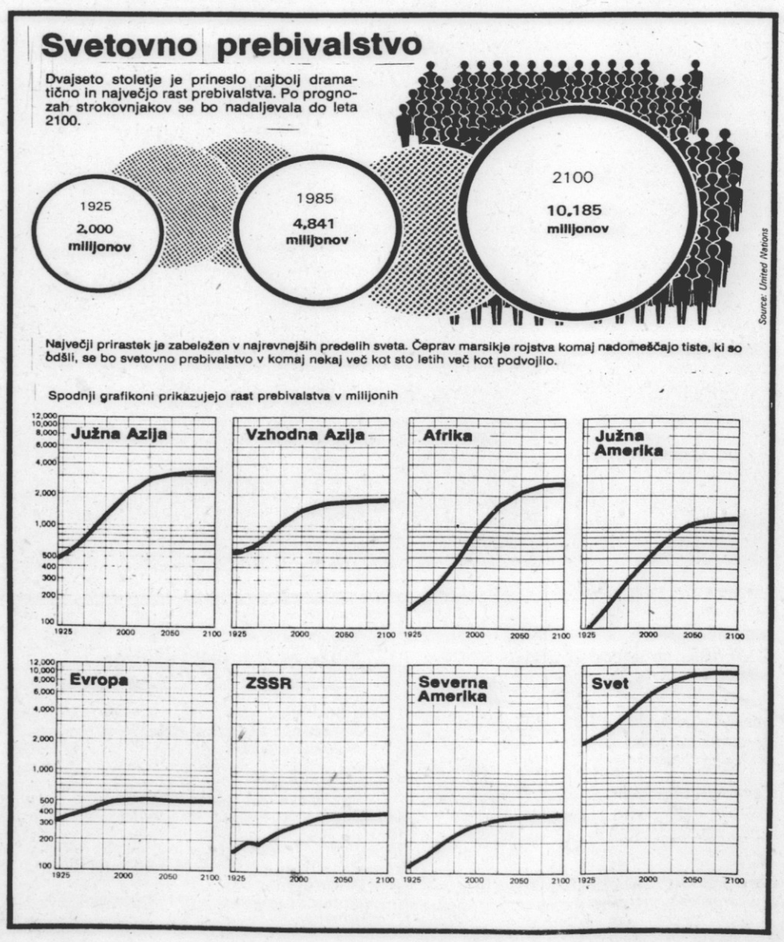
Zaradi takšnih razlik so tudi velike razlike v pričakovani dolžini življenja. Otrok, ki je danes rojen v povprečni deželi v razvoju, lahko pričakuje, da bo (v povprečju) živel okrog 56,6 leta, kar je skoraj dvajset let manj, kot bo živel njegov vrstnik v razviti deželi, kjer mu je usojeno približno 73 let.

Ta velika razlika zmanjšuje zmago, doseženo v boju za zmanjšanje smrtnosti, posebno še med otroki, zlasti v prvih letih življenja. Toda v nekaterih deželah v razvoju je stopnja smrtnosti med otroki in dojenčki še vedno izredno visoka: na tropskih območjih podsaharske Afrike umre po mnenju strokovnjakov še zmerom vsak peti otrok, še preden je star leto dni. Rano umirajo tudi njihove matere: dvajset odstotkov vseh smrti v Afriki je pri porodu.

Kako izpod ravni siromašnih

Boj, ki ga v deželah v razvoju bojujejo zoper smrtnost, zato nima le humanega značaja, temveč je tudi – čeprav je slišati absurdno – boj za zmanjšanje natalitete. Strokovnjaki so že zdavnaj ugotovili, da je eden od vzrokov za večje število rojstev tudi dosedanja visoka smrtnost otrok. Ne smemo pozabiti, da živo bitje marsikje pomeni dvoje rok več za delo na polju in večjo varnost za starše, ko ostarijo.

Še zmerom previsoka nataliteta, zmanjšanje števila rojstev je kljub vsemu še premajhno, in gospodarska kriza kot posledica čedalje globljega prepada med razvitimi in nerazvitimi povzročata v večini dežel v razvoju hude posledice. Zaradi rasti prebivalstva, ki je hitrejša od rasti dohodka, in pogosto neustrezne tehnologije v številnih deželah v razvoju prekomerno izkoriščajo zemljo za pridelavo hrane in naravne vire, kar povzroča velikansko škodo, še posebej v človekovem okolju.

Zato so življenjske okoliščine zmerom težje in neznosnejše.

Karte na mizo

Skratka, čeprav je velika večina držav sprejela priporočila konference v Bukarešti in bolj ali manj odločno začrtala in uresničevala svojo populacijsko politiko v skladu s splošno razvojno politiko, doseženo nikakor ne daje zadovoljivega rezultata. V Ciudad de Mexicu, kjer bodo sodelovale delegacije menda že iz 192 dežel, pa bo vsekakor priložnost, da začnejo, potem ko bodo vsi položili karte na mizo in dokazali, kako so izvajali bukareštanski plan akcije, tudi razpravo o skupnih prizadevanjih v naslednjem obdobju.

S kakšnimi kartami bo na drugo svetovno konferenco o prebivalstvu prišla jugoslovanska delegacija? Na to vprašanje je za Delo odgovarjal akademik dr. **Miloš Macura,** ki bo namestnik šefa jugoslovanske delegacije v Ciudad de Mexicu.

»Predvsem ni nobenega razloga, da bi nam bilo neprijetno,« pravi dr. Macura. »Dobro pripravljeni smo prišli že v Bukarešto, saj smo tik pred takratno konferenco v novo ustavo vnesli odredbo o pravici vsakega državljana, da svobodno odloča o rojstvu svojih otrok.«

Še več, to pomembno zmago, ki je ena od določb naše »magne carte«, smo v Bukareški, kot je to svoj čas komentirala Vida Tomšič, »afirmirali na svetovni ravni, saj je skorajda enaka formulacija zaradi vztrajnosti Jugoslovanov bila vnešena tudi v svetovni akcijski plan«.

Poleg tega, tako je prepričan dr. Macura, vse dotedanje razprave in sprejeta načela niso ostali samo na papirju. Leto dni po bukareštanski konferenci je bil v zvezni skupščini sprejet dokument o skupni politiki razvoja do l. 1985. V njem je zajetno poglavje posvečeno tudi prebivalstvu in zaposlenosti oziroma razvoju, ki predvideva najzanesljivejšo »piluloo« za uspešno populacijsko politiko.

»Priporočila, ki jih o tem vsebuje omenjeni dokument, so v glavnem uresničena,« zatrjuje dr. Macura.

Velike naloge

Spričo upravičenega dvoma je dr. Macura svojo trditev obrazložil podrobneje:

Dokument o skupni politiki razvoja do 1985 priporoča zmanjšanje smrtnosti povsod tam, kjer je bila višja in kjer bi bila takšna prizadevanja z znanstvenega in biološkega stališča umestna.

Hkrati priporoča prizadevanje za znižanje natalitete povsod tam, kjer je visoka, oziroma za njeno povečanje tam, kjer je nizka. V obeh primerih bi bilo treba težiti k tisti ravni natalitete, ki bi ustrezala enostavni reprodukciji prebivalstva. Ob nizki stopnji smrtnosti naj bi to pomenilo, da bi se prebivalstvo obnavljalo po nični stopnji, pri čemer bi naj vzdrževali razumno starostno strukturo. Notranje migracije naj bi pri tem korigirale obstoječi razpored prebivalstva v smeri decentralizirane urbanizacije, hkrati pa vodile delovno silo iz manj razvitih krajev v razvitejše, kadar bi bilo to socialno in gospodarsko utemeljeno.

Tabela 3
Umrli na 1000 prebivalcev od 1950 do 1983

	1950	1960	1971	1981	1983*
SFRJ	13,0	9,9	8,7	9,0	9,5
Bosna in Hercegovina	13,5	10,3	6,6	6,3	6,7
Črna gora	9,3	7,5	6,1	6,3	6,6
Hrvaška	12,3	10,0	10,1	11,2	11,7
Makedonija	14,7	10,1	7,5	7,0	7,4
Slovenija	11,8	9,6	10,1	9,8	11,0
Srbija (brez pokrajin)	12,4	5,6	6,7	5,6	6,5
Kosovo	17,0	14,2	8,2	6,1	6,5
Vojvodina	14,0	10,1	10,2	11,5	11,7

* Podatki za leto 1983 so izračunani na osnovi ocenitve

Tabela 4
Umrli dojenčki na 1000 živorojenih od 1950. do 1983.

	1950	1960	1971	1981	1983*
SFRJ	118	87,7	45,5	30,8	31,7
Bosna in Hercegovina	145,6	104,0	54,7	30,1	23,5
Črna gora	101,8	66,4	27,8	22,8	24,5
Hrvaška	118,1	70,4	28,5	18,3	18,4
Makedonija	136,7	114,6	82,2	51,1	54,2
Slovenija	80,6	35,1	25,5	13,1	15,8
Srbija (brez pokrajin)	101,7	68,7	37,3	23,8	24,4
Kosovo	141,3	132,5	89,6	62,9	71,7
Vojvodina	145,1	73,4	34,5	17,5	15,6

* Podatki za leto 1983 so izračunani na osnovi cenitve

Z drugimi besedami, naloge tega skupščinskega dokumenta so bile naša inačica plana akcije, ki ga je vsaki deželi priporočila svetovna konferenca v Bukarešti.

Kaj je doseženo?

Dr. Macura ni skrival zadovoljstva z doseženim:

V Bosni in Hercegovini, Črni gori in v Makedoniji stopnja natalitete nenehno pada in je dosegla sprejemljivo raven. Drugje, v Srbiji

Strokovnjaki pričakujejo, da se bo rast svetovnega gospodarstva zaustavila okrog leta 2100. Tedaj naj bi bilo na svetu okrog 10,2 milijarde ljudi. Takšna »stabilizacija« pa ne bo dosežena, če se vse skupnosti na svetu ne bodo ravnale po dolgoročnih načrtih za zmanjšanje natalitete.

brez pokrajin, v Vojvodini in na Hrvaškem, se natalitet v zadnjih 25 letih ni povečala in je pod ravnijo obnavljanja. Na Kosovu se je natalitet prav tako zmanjševala, a je ob zmanjšani smrtnosti stopnja prirastka ostala 2,2 odstotka na leto, kar je nad povprečjem, za katerim težijo dežele v razvoju.

V Sloveniji je spričo ugodnejših splošnih razmer in ob organiziranem in smotrnem prizadevanju natalitet v vsem obdobju bila rahlo nad ravnijo obnavljanja, ne glede na to, da je Slovenija najrazvitejše področje v Jugoslaviji. Šele v zadnjem letu, dvema, se je natalitet, verjetno zaradi gospodarskih razmer, znižala.

Priporočila za novo obdobje

Jugoslovanske izkušnje pri uresničevanju začrtane populacijske politike bodo potemtakem vodile našo delegacijo na konferenci v Mehiki, eni od dežel, kjer je natalitet še zmerom visoka. Naša dežela, kot znani primer »sveta v malem«, bo nedvomno ostala poučna in zanimiva za številne dežele v razvoju, saj, na primer, prepričljivo dokazuje, po kakšnih poteh zmanjšati prirastek do sprejemljive ravni oziroma kaj vse poleg gospodarske nerazvitosti, nezaposlenih žena, nezadostne izobrazbe, nenačrtovanja družin itd. lahko še botruje visoki in previsoki stopnji natalitete oziroma kakšno je zdravilo zoper njo.

Očitno je, da bo plan akcije, sprejet v Bukarešti, treba izvajati naprej ob upoštevanju novih izkušenj. Kar zadeva Jugoslovane, je po besedah dr. Miloša Macure jasno, da moramo kljub večjemu ali manjšemu zadovoljstvu z doseženim, zlasti pa glede na pomembne razlike in neracionalnosti v natalitet in smrtnosti ter prostorski razporeditvi stanovanj še naprej izvajati racionalno, a humano populacijsko politiko.

Kdo naj jo vodi? Vsekakor za to ni poklicana vsemogočna država, pač pa vsi drugi, od federacije, republike in pokrajine, občine, krajevne skupnosti, delovne organizacije, sisov do vseh drugih dejavnikov, ki živijo od ljudi in zanje, skratka, kot pravi dr. Macura, vsi, katerim so taka dejavnost in prizadevanja v samoupravni socialistični družbi tudi prva skrb.

Na mednarodni konferenci zato ne bo težko. Pridružili se bomo vsem prizadevanjem, ki naj pomagajo rešiti položaj, v katerem postaja zmerom bolj jasno, da bo prehitra rast prebivalstva v deželah v razvoju vplivala na zmanjšanje dohodka prebivalstva.

Doslednost pri nadaljnjem izvajanju akcijskega plana v vsaki državi posebej bo zato vsekakor pomembno merilo za realnost skupnih pričakovanj, ki utegnejo biti celo veliko usodnejša od uspeha raznih protijedrskih in razorožitvenih gibanj.

STANE STANIČ

PORTRET TEDNA

Franc Hvasti

»Če hočeš doseči vrhunski rezultat, moraš biti psihično stabilen, telesno dobro pripravljen, predvsem pa moraš hoteti. Hoteti delati in hoteti dosegati uspehe. Slišati je preprosto, saj v življenju ni nič drugače. Šport pa ima vendarle svoje zakonitosti, po katerih se je treba ravnati. Hoteti pa je vendarle najbolj pomembno, kajti tudi za stabilnost in pripravljenost je to predpogoj. Jaz sem pač prepričan, da človek lahko doseže vse, če res hoče.«

In to svoje prepričanje rad potrdi z glasom in kretnjami. Še ne 40-letni zvezni kolesarski trener Kranjčan Franc Hvasti je pač vse gradil na tem, da hoče. Mati je želela, da bi postal glasbenik, ker je bil za to nadarjen, ali da bi postal krojač, kot je bil oče. Toda Franc je hotel postati avtomehanik in je to postal. Sosed mlinar, ki mu je tako rekoč kmalu nadomeščal očeta, ga je nekega dne peljal k cesti gledat del dirke »Po Jugoslaviji«. Pa je Franc hotel postati kolesar. Ko je šlo za izbiro med glasbilom in kolesom, se je odločil za slednjega. In postal je kolesar.

Na prvo dirko v življenju, pionirsko v Kranju, je hotel predvsem zaradi tega, ker so tekmovalci na koncu dobili klobaso. On pa si jo je tako želel, da je nastopil in dobil tisto klobaso.

In vožnjo je nato začel pri kranjski Mladosti, poznejši Savi, odšel v ljubljanski Odred, ker je hotel več, pa doma ni imel primernih razmer, pa nato za dve leti k beograjskemu Partizanu. Nato se je vrnil k Savi.

»Z namenom, da najprej pomagam kot tekmovalec, nato poskusim kot organizator, kajti hotel sem, da bi Sava postala močan klub. Zato bi moral postati tudi trener. Pred težko odločitvijo sem bil – ali odpreti avtomehanično delavnico, ki sem si jo zgradil, da bi imel ob koncu športne poti svoje delo, ali pa tvegati z negotovim trenerskim poklicem. Kot tekmovalec nisem dosegel vsega, kar sem si želel. Kot trener sem zato hotel dokazati, da Jugoslavija lahko ima vrhunske kolesarje. Zastavil sem si cilj, da se bo jugoslovanska kolesarska ekipa na enem izmed vrhunskih tekmovanj v ekipni vožnji uvrstila med prvih pet na svetu. In to še vedno hočem doseči. In moram,« pravi Franc Hvasti.

Imeli so ga za blazneža, za sanjača. Toda vsak trenutek, takrat in še zdaj, se je pripravljen spoprijeti z vsakomur, ki misli, da Jugoslavija tega ni sposobna doseči.

Sam je bil državni in republiški prvak, etapni zmagovalec na dirki »Po Jugoslaviji«, ki ga je med kolesarje kot fantiča tudi pripeljala, najboljša skupna uvrstitev na tej dirki pa je bilo 19. mesto. Kot trener je ekipo Jugoslavije pripeljal do osmega mesta na olimpijskih igrah v Moskvi, do šestega na svetovnem prvenstvu, Ropret je bil tu v Los Angelesu sedmi v posamični vožnji.

Pred Moskvo 1980 je prevzel jugoslovansko reprezentanco. Ropret, Polončič, Borovičanin, Bulić so bili njegova prva generacija, za njo Čerin, Lampič, Pavlič, zdaj začenja s tretjo.

»Morali smo nekaj ukreniti, kajti jugoslovansko kolesarstvo je po Valenčiču, Biliću, Bolteržarju, Škrlju, s katerimi sem tudi sam vozil, preveč padlo. Moral sem nazadnje tudi prekiniti usmeritev, da je glavno biti državni prvak ali kaj podobnega. Najboljši med slabimi. To ni nič. Samo absolutna kvaliteta v svetovnem merilu je lahko osnova za delo in zastavljanje ciljev. Nor naj bi bil, ker hočem z ekipo med pet najboljših v svetu. Naj me imajo za norega, toda Jugoslavija mora biti enkrat vsaj peta. Bo. Vam povem. Mora biti!«

Hvasti je okrog sebe znal zbrati skupino strokovnjakov, kajti: »En človek sam ne more vsega vedeti in znati. Včasih ena sama preprosta misel človeka z drugega področja lahko postane vodilna filozofija. Tako je teamsko delo edina možna osnova za delo.«

In Hvasti je hotel od vsega začetka delati s teamom strokovnjakov. Najprej je sam končal trenersko šolo v Bratislavi, nato začel zbirati okrog sebe ljudi, ki so bili pripravljeni delati, ki so tudi hoteli naše kolesarstvo popeljati više. Tudi sam zase Franc Hvasti, na primer, potrebuje psihologa, kot pravi, kajti izkušen strokovnjak, ki neobremenjen gleda s strani, lahko tudi njemu svetuje, kako ravnati s fanti v posameznih trenutkih, razmerah, obdobjih.

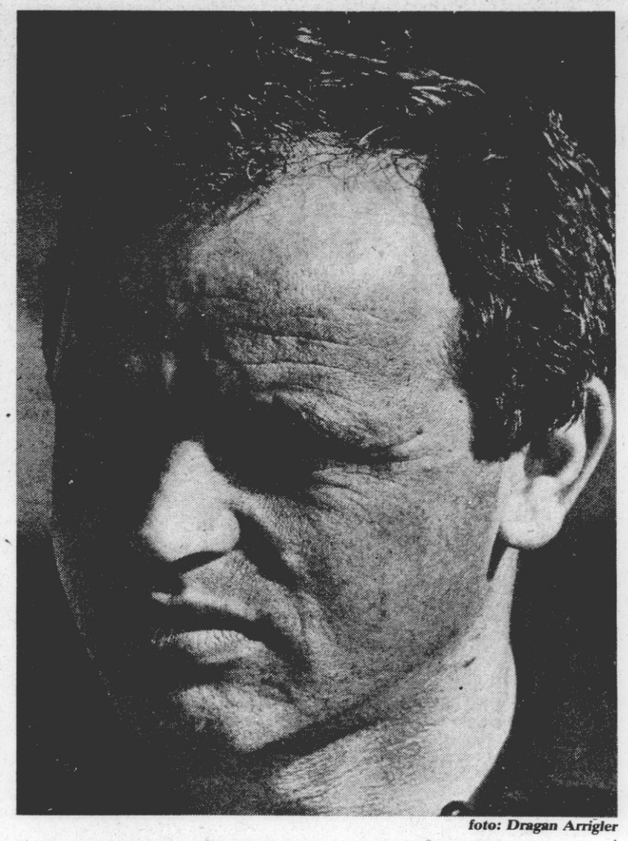

foto: Dragan Arrigler

»Za nas, za starejšo generacijo je bila vedno najbližja dirka. Zdaj mislim, da mora biti najbližji trening, kajti kako sicer prenesti napore, če jih sicer nikdar nisi okusil. Težko je bilo spremeniti mišljenje, toda moraš znati biti prepričljiv, včasih moraš na tekmovalce kar hipnotično delovati, da tudi sami verjamejo, da zmorejo, kar od njih zahtevaš. Zlasti na treningu. Ko se učiš pisati, po neki ugotovitvi, šele po 3500. ponovitvi obvladaš pisanje. Enako je s kolesarstvom. Toliko ponovitev pomeni dve leti trdega dela. Če tega ni, ne more biti uspeha. Kako v ekipni vožnji drveti 100 kilometrov s povprečno hitrostjo okrog 50 km na uro, če tega nisi prej neštetokrat poskusil, preveril sposobnosti, poskusil voziti z glavo in nogami. Celo dirko moraš imeti v glavi, kajti med dirko ne moreš razmišljati o taktiki in gledati okrog, se zanimati za tekmece. Odpeljati moraš to, kar si se naučil, kar znaš, kakor si sposoben.«
Zato Franc Hvasti tako žene svoje fante, zato jim dopoveduje, da morajo biti treningi hujši od dirke, da pa morajo imeti dirko v glavi, če ne bi vozili kot »biki«. Zato je vse treba tolikokrat ponoviti. In znal jih je prepričati, da to tudi sami hočejo. Za vzor vedno daje plavalca Boruta Petriča, ki je znal združiti vse, stabilnost, pripravljenost in hotenje.

Vsa človeška logika je po Hvastijevem mnenju morala biti v delu. Ob velikih vlaganjih pa morajo tudi cilji biti zastavljeni visoko, kajti za povprečje so velika vlaganja nesmisel.

»Pri nas sicer ne manjka tistih, ki hočejo, vedno jih je bilo dovolj. Toda samo hoteli so uspeh. Samo hoteti, pa je seveda tudi premalo. Zdaj, ko delamo drugače, ko smo vendarle že nekaj dosegli, me mnogi sprašujejo, če sem zadovoljen, če sem za svoje delo dobil zadoščenje. Vsec je človeku, ko ekipa doseže uspeh, toda jaz sem se zavezal, da bo Jugoslavija med petimi na svetu. Biti v kolesarstvu med petimi na svetu, pa že nekaj pomeni. To je cilj, in šele na njem bo zadoščenje popolno.«

STANE TRBOVC

NEUPRAVIČENO BOGATENJE

Mafijske zveze na naših tleh

Tarnajo, da je naše inovatorstvo v krizi. Na splošno bo že držalo, nikakor pa ne za področje davčnih malverzacij in drugih oblik neupravičenega bogatenja. Tu se nam namreč iz dneva v dan rojevajo novi Tesle. O trikih in izvirnostih, ki jih pri tem uporabljajo, bi lahko napisali pravo malo enciklopedijo porednosti, ko se neprijavljeni in neobdavčeni denar seli v zasebne žepe.

Vse skupaj je podobno otroški igrici lopovov in žandarjev, le da so sile v tej igri nekoliko nepravično razdeljene. Žandarjev je namreč precej manj, kot različnih zmikavtov, pa je, žal, tako tudi izid igre že vnaprej pristranski. Toda če je to v otroški igrici zanemarljiva stvar, je v igri odraslih – tako s socialnopolitičnega kot ekonomskega stališča – precej nerazumljivo.

Upoštevati moramo dejstvo, da naš sistem ne prenese večjih socialnih razlik, predvsem pa ne takšnih, v katerih močnejši ekonomski položaj posameznikov ni rezultat boljšega in prizadevnejšega dela. Pa vendar moramo priznati, da tudi sedaj, ko standard prebivalstva v povprečju nenehno upada, posamezniki, ki jim gre vedno boljše, ni tako malo. V kriznih obdobjih je vsaka družba na vrhove takšne blaginje precej občutljiva. Vendar pa žal ta občutljivost in učinkovitost nasprotne akcije nista vedno v pravilnem sorazmerju. Tako je tudi pri nas. Vse močnejši so glasovi proti neupravičenemu bogatenju in ropanju družbene lastnine; po drugi strani pa je ta družba zelo malo naredila, da bi okrepila davčno inšpekcijo in druge inšpekcije, ki bi lahko porajanje neupravičenega bogatenja zatrle v kali. Zato tudi ni presenetljiv podatek, da imajo, recimo, v Zagrebu enkrat več inšpektorjev na mestnih tramvajih kot pa v davčni službi.

Ne gre obsojati vseh in povprek

Družba, ki ima močnejšo tramvajsko kontrolo od davčne, je, milo rečeno, ekonomsko precej samosvoje organizirana. Toda to je že stvar širše družbene oziroma politične opredelitve, ki pravila igre kroji pač v skladu z lastnimi koristmi.

Seveda bi bilo hudo napak, če bi v osnovi grajali nastajanje socialnih razlik. Nagrajevanje po delu je namreč ena od naših pomembnih ustavnih opredelitev. Zato se boljše delo mora nujno izkazati tudi v višjem dohodku in večjem premoženju. Upoštevati moramo tudi dejstvo, da možnosti za pridobivanje dohodka med posameznimi kategorijami prebivalstva prav tako niso enake. Zato različne uravnilovke in teorije o enakih želodcih ne morejo voditi drugam kot k dušenju sleherne iniciative in splošnega napredka.

Bolj pridni in pametnejši so vedno (in bodo verjetno tudi v prihodnje) več zaslužili in bolje živeli. Mirno naj torej uživajo sadove svojega dela; seveda, če so ob tem pošteno poravnali tudi svoje družbene obveznosti, ki pa naj bodo odmerjene tako, da bodo vedno spodbujale boljše delo in zaslužek.

Sto pobud za uvedbo postopka

Ko smo pred leti ustanovili komisije za ugotavljanje izvora premoženja, je v splošnem navdušenju prevladalo prepričanje, da smo že samo s tem neupravičenemu bogatenju napravili konec. Zmota je bila popolna, rezultati teh komisij pa temu primerno ničevi. V okoljih, kjer so komisije delovale, za svoje delo pač niso dobile potrebne družbene in politične podpore ali pa so bile v zasnovi tako ponesrečeno zastavljene, da so omagale že na začetku.

Pred dvema letoma smo zato v Sloveniji prenesli preverjanje izvora premoženja na davčne organe. Ti so lani in letos končali 14 takšnih postopkov, v katerih so od nenapovedanih dohodkov utajevalcem končno lahko odmerili davek, ki znaša 95 odstotkov od utajene vsote.

Letos so dobili davčni organi v Sloveniji nekaj čez 100 pobud za ugotavljanje izvora premoženja. Največ pobud so dali davčni organi sami na podlagi svojih evidenc o doseganju dohodka. Te evidence so seveda dragocen pripomoček za zagotavljanje davčne poštenosti, imajo pa to pomanjkljivost, ker vanje niso zajeti vsi, ki bi (glede na zaslužke), v njih morali imeti svojo številko. Od lanskega leta so te evidence že popolnejše, saj ima služba pri svojih davčnih zavezancih evidentirane pridobljene dohodke kot tudi obseg sredstev, ki jih ti trošijo.

Številne pobude (žal večinoma anonimne in nepopolne) so dali za ugotavljanje izvora premoženja tudi občani. Le po eno pobudo za sprožitev tega postopka pa so dali: družbenopolitična organizacija, krajevna skupnost, pravosodni organ in UJV.

Učinkovita je le nadzorovana poštenost

Ta razporeditev kaže, da tudi davkarija, tako kot prej komisije, pri ugotavljanju neupravičenega bogatenja in izvorov premoženja še nima prave družbene in politične podpore – predvsem v manjših okoljih (v krajevnih skupnostih, občinah), kjer se ljudje med seboj najbolj poznajo. Vzrokov za to je seveda več; od lažne solidarnosti, bojazni pred nalepko ovaduštva do prikritega sodelovanja, ko krajevni dejavniki ščitijo lokalne botagaše, od katerih imajo posredne ali neposredne koristi.

Dokler ti pojavi ne bodo odpravljeni, bo seveda tudi naša davčna služba (kadrovsko prešibka in slabo opremljena) imela pri preganjanju neupravičenega bogatenja le omejene uspehe. Učiteljev, ki inštruirajo, kako je moči izigrati kak davčni predpis, in prizadevnih učencev, kajpada, je namreč v vsaki občini precej več kot davkarjev.

V takšni razporeditvi sil je povsem razumljiva politika, ki jo je ubrala naša davčna služba. Ta namreč skuša skrojiti takšne vrste davčni sistem, v katerem bi s pomočjo različnih davčnih spodbud, oprostitev itd. dosegla, da bi se posameznikom bolj splačalo pošteno

> Občina je popustila tako daleč, da je izdala obrtno dovoljenje celo 59 let stari Matildi. Ta je za volanom svojega tovornjaka samo lani opravila za 4,5 milijona dinarjev prometa.

prikazovati svoje dohodke in plačati družbene obveznosti kot pa goljufati. Nove davčne spremembe, ki se obetajo za prihodnje leto, so še posebej naravnane v to smer. Določen uspeh pri doseganju večje davčne poštenosti seveda takšna politika mora imeti, vendar pa je znano, da še tako demokratičen sistem pogori, če nima za sabo tudi močne in učinkovite kontrole.

Ribiči v kalnem

Vzpostavitev potrebnih evidenc in računalniška obdelava (ter primerjava) podatkov je slovenski davkariji povečala možnosti za preprečevanje davčnih in drugih malverzacij vsaj na področju samostojnega osebnega dela. Virov, ki omogočajo neupravičeno bogatenje in nastajanje socialnih razlik, pa je veliko, zato bomo tokrat omenili le manj znane pojavne oblike.

Razvoj kooperacijskih odnosov med zasebniki in združenim delom je (razen koristnosti takega sodelovanja) pospešil tudi nastajanje novih nepravilnosti. Značilen in precej obsežen je primer določanja preohlapnih normativov pri porabi materiala.
Gre za primere, ko delovna organizacija ali obrtna zadruga zasebnemu obrtniku da material v predelavo. Normativi, koliko materiala lahko zasebnik pri tem porabi za izdelavo posameznega predmeta, so zvečine zelo ohlapni oziroma že kar kraljevsko velikodušni. Tako zasebnim kooperantom ostaja precej materiala, ki ga prodaja naprej ali pa iz njega izdeluje več izdelkov – ne enega ne drugega prometa pa pogosto ne evidentirajo v svojih poslovnih oziroma davčnih knjigah.

Tako si nekateri spretneži ustvarijo dvojno korist: od prodanih presežkov ne plačajo dajatev, stroške, ki jih imajo pri tem, pa prenesejo na izdelke, ki jih oddajo delovni organizaciji ali zadrugi. Ti »postranski« zaslužki pa nikakor niso majhni. Davkarija je, recimo, prijela spretneža, ki je pri izdelavi zaščitnih rokavic zavoljo preohlapnih normativov prihranil toliko usnja, da je neupravičeno zaslužil kar 8,19 milijona dinarja ali skoraj celo staro milijardo.

Kajpak se pri tem lahko vprašamo, kdo v delovni organizaciji postavlja takšne normative in – ali tudi sam od tega nima določene koristi? Pot do takšnega zaslužka je namreč precej lahka, saj v delovnih organizacijah nimajo skorajda nobene kontrole. Inventure, ki jih opravljajo, so zgolj papirnate oz. pisarniške, kjer je seveda vse v najlepšem redu, nikomur pa ni do tega, da bi stvar preveril na terenu. Posredno pa so ceho poravnali seveda kupci, ki so morali zaščitne rokavice plačati po višji ceni, kot bi bilo ob normalnih normativih potrebno.

Kraljevsko plačani mešalec

V zadnjem času se je izjemno razširilo tudi število odkritih primerov, ko delovne organizacije (zlasti trgovine) izdajajo obrtnikom fiktivne račune oziroma fakture o izdaji blaga, ki ga ti dejansko niso kupili. V eni sami slovenski občini so letos davčni inšpektorji ugotovili, da so družbene organizacije izdale zasebnim obrtnikom za več kot 5 milijonov dinarjev lažnih računov. Zasebniki takšne račune porabijo za prikazovanje višjih materialnih stroškov, s čimer lažno zmanjšujejo osnovo, od katere morajo plačati davek oziroma druge dajatve.

Organiziran gospodarski kriminal, kjer sodelujejo zasebniki in posamezniki iz delovnih organizacij (slednji zavoljo neposredne koristi ali pa nestrokovnosti), so razkrile tudi davčne napovedi nekaterih zasebnih obrtnikov, ki so dosegli izjemno visoko akumulativnost v svoji dejavnosti, nejasno pa ostaja, zakaj se nekaterim delovnim organizacijam izplača, da zasebnikom za opravljena dela priznajo nenormalno visoko ceno. Tako je, recimo, neki Ljubljanski obrtnik v enem letu imel kar za 10 milijonov dinarjev čistega dohodka zgolj s tem, da je mešal skupaj komponente za zaščitni premaz. Vse delo, ki mu je vrglo staro milijardo zaslužka, je opravil sam, ne da bi zaposlil kakšnega delavca. Rezultat takšne kooperacije je seveda znan.

Svež je še spomin na davčno afero iz prekmurskih obč. Tam je davkarija ujela 113 zasebnih gostilničarjev, ki so organizirano kupovali pijačo v diskontni trgovini za gotovino in tega niso vpisali v poslovne knjige. Vsi so v postopku zaradi suma utaje prometa, davčni inšpektorji pa ugotavljajo, da je samo tako šlo mimo uradnih evidenc za skoraj 10 milijonov dinarjev pijače. Ker so zasebni gostilničarji hudo pogosto videni gostje tudi v drugih diskontnih prodajalnah po vsej Sloveniji, primer te goljufije seveda ni izključno prekmurska posebnost.

Ceho je zopet plačal kupec, pil pa je obrtnik in skupaj z njim verjetno še kdo.

Curljanje v zasebne žepe

Številne nepravilnosti se dogajajo tudi v primerih, ko zasebni obrtniki družbenim organizacijam prodajajo svoje izdelke. Pri tem delovne organizacije, v nasprotju s predpisi o prometnem davku, izstavljajo predpisane izjave in tako omogočajo zasebnikom, da se izognejo obdavčitvi in plačilu prometnega davka. Rezultat so kajpada znova neupravičeni zaslužki.

V verigo organizirane goljufije so pogosto vpete tudi obrtne zadruge. »Uspešnost« te španovije se je izkazala predvsem v prikazovanju dvojnih stroškov. Gre za primere, ko je stroške obračunala že obrtna zadruga, tako da zasebnega obrtnika ne bremenijo več, vendar to operacijo ponovi še v svojih knjigah in tako umetno zmanjšuje osnovo za odmerjanje davka. Precej pogosto je tudi prelivanje oziroma mešanje dohodka med zasebnim obrtnikom in obrtno zadrugo. Zadruge namreč s svojimi člani sklepajo vsakovrstne sporazume, s pomočjo katerih združujejo sredstva ali pa ustvarjeni zasebni dobiček prelivajo v naslednje leto, da se izognejo

> Dokler bo obstajala davkarija, tako dolgo ne bo zmanjkalo tistih, ki jo bodo skušali pretentati.

obdavčitvi. Nato zadruga svojemu članu tako združeni denar vrne nazaj v obliki strojev ali po še bolj prefinjenih poteh. Rezultat teh transakcij je seveda vedno isti: neplačane družbene dajatve se prelivajo v zasebne žepe.

Skrivnostni Matildin kamion

Pogostno omogoča neupravičeno bogatenje zasebnikov tudi malomarno delo občinskih uprav ali pa lastne koristi občinarje pripravijo do tega, da zamižijo na obe očesi. Posamezne občine, zlasti Krško, Metlika in Ilirska Bistrica še vedno izdajajo obrtna dovoljenja zavezancem, ki svojo dejavnost opravljajo v drugih republikah. Tako ima, recimo, družinski klan avtoprevoznikov iz sosednje Hrvaške v naši obmejni občini prijavljeno fiktivno obrt. Samo lani so tako evidentirali pri nas za 30 milijonov dinarjev prometa. Koliko so zaslužili v resnici, je seveda druga stvar, saj ne vodijo poslovnih knjig, tako da so jih tudi obdavčili tako rekoč pavšalno. V občinsko blagajno je sicer res kanilo precj denarja, neprimerno več pa ga je seveda končalo v zasebnih žepih. Občina je popustila tako daleč, da je izdala obrtno dovoljenje celo 59 let stari Matildi. Ta je za volanom svojega tovornjaka samo lani opravila za 4,5 milijona dinarjev prometa. Takšna je pač uradna razlaga, kajti zasebni avtoprevozniki morajo vozilo sami upravljati, saj ne smejo zaposliti drugega šoferja. Res izjemna šoferka.

Sicer pa praksa fiktivnih obrti ni le slovenska posebnost. Tudi pri nas namreč dela cela kopica različnih zasebnih gradbeniških skupin, ki imajo obrt prijavljeno v drugih republikah, najraje v Makedoniji, kjer se očitno gredo podobne igrice.

Ata mami, mama sinku ...

Zelo ugodne institucije za doseganje visokih dohodkov so tudi tako imenovane skupne zasebne obratovalnice. Obrtnik, ki dosega visoke dohodke, namreč zelo rad ustanovi (praviloma skupaj z ženo ali otroki) skupno obratovalnico – s čimer se ustvarjeni dohodek porazdeli na več glav in gospodar se izogne visoki progresivni obdavčitvi. Ta metoda ima še več drugih »dobrih« lastnosti. Na sorazmerno lahek način si takšni »podnajemniki« pridobijo strokovno usposobljenost, v posameznih primerih lahko zaposlijo več delavcev, združijo več obrti v eno dejavnost, delajo v enem prostoru z istimi osnovnimi sredstvi in istim materialom itd. Dokaj lahke in enostavne pa postanejo ob vsem tem tudi medsebojne špekulacije, kot so obračunavanje dvojne amortizacije, uveljavljanje dvojnih stroškov itd.

Kajpak pa zasebni obrtniki niso edini posebneži, ki skušajo tako ali drugače izigrati plačevanje davčnih in drugih družbenih obveznosti. Imamo tudi cel kup priznanih umetnikov, zabavnoglasbenih ansamblov, večno razprodanih humoristov itd., katerih davčne prijave ne kažejo, da bi zaslužili kaj bolje od proizvodih delavcev, čeprav so si ustvarili kar čedno premoženje.

Vse to pa seveda niti ni samo naša ali jugoslovanska značilnost. Dokler bo obstajala davkarija, tako dolgo ne bo zmanjkalo tistih, ki jo bodo skušali pretentati. Pa naj si bo s sklepanjem lažnih darilnih pogodb, malverzacijami pri prodaji nepremičnin ali avtomobilov, avtorskimi honorarji ali pa z neplačevanjem prometnega davka od prodanih vstopnic za razne prireditve, od kart za disko klube itd.

Nezasluženi spanec

Primeri davčnih malverzacij pri nas niso kaka posebnost, saj se tudi razni drugi zakoni kršijo po dolgem in povprek. Ni namreč umet-

Izvirnost oblik ropanja družbenega premoženja kaže tale primer: Davkarija je odkrila, da je neka delovna organizacija prodala Dinosu kot odpadni material praktično brezhibne železne profile. Celo urezani so bili natanko tako, da so povsem ustrezali proizvodnim potrebam zasebnega obrtnika, ki je nato pri Dinosu ta material po smešno nizki ceni v celoti odkupil. Ker to ni bil edini odkriti primer, lahko z gotovostjo trdimo, da so postali nekateri odpadi prava mafijska zveza med dolgoprstneži znotraj naših delovnih organizacij in zunaj njih.

nost sprejeti novi zakon, težje je zagotoviti, da se bo zakon spoštoval in uresničeval. No, pri tem pa naši pravni ureditvi na splošno precej manjka. In kaže, da bo še dolgo tako, vse dokler nam ne bodo tramvajski kontrolorji pomembnejši od, recimo, davčnih inšpektorjev.

Dotlej se bo morala davčna služba po svojih močeh, možnostih in nezmožnostih truditi, da napravi red vsaj na svojem področju. V Sloveniji je že precej razvit davčni informacijski sistem, ki omogoča vsaj delno kontrolo ustvarjanja in trošenja dohodkov. Pripravljajo tudi vrsto sprememb v predpisih, ki naj odpravijo novonastale zakonske luknje. Slovenska davkarija je pripravila tudi nekaj predlogov za spremembo zveznega predpisa o temeljnem prometnem davku. S krepitvijo vloge neposrednih davkov naj bi tudi občine prisilili, da bi posvetile davčni službi več pozornosti. Doslednejše naj bi postalo ugotavljanje izvora premoženja. Prizadevajo si, da bi kadrovsko in tehnično okrepili davčne službe. Kajpak pa bo vse to premalo, če se splošna družbena akcija in zavest ne bosta predramili iz (ne)zasluženega spanja pravičnika.

MIRAN KOREN

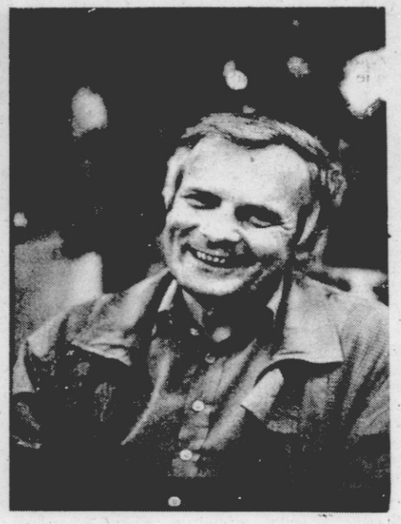
NA OBISKU PRI SLAVNEM ROJAKU GLASBENIKU

Globokar se ne pusti utišati

»Pravkar se odpravljam za poldrugi mesec v Jugoslavijo. V Ljubljani sicer nimam kaj iskati, grem pa v domači Žužemberk. Komponirat. Tam bom dokončal skladbo »Laboratorij«, delo za deset instrumentalistov in koordinatorja, ki sem ga začel pisati v Parizu že leta 1973 v okviru glasbenih raziskovanj IRCAM,« pravi naš rojak, v Franciji rojeni Vinko Globokar, avantgardni skladatelj, pozavnist, publicist in profesor.

Kot upoštevani iskalec novih poti v glasbi je sodeloval pri oblikovanju oddelka za glasbenozvočna raziskovanja IRCAM pri kulturnem centru Georges Pompidou v Parizu, ker pa se ni strinjal z vsakršnimi pogledi, zlasti ne s komrcializacijsko-monopolnimi pogledi znanega dirigenta Pierra Bouleza, je leta 1979 iz te ustanove odstopil in je poslej svobodni umetnik, zaradi česar tudi veliko potuje po svetu. Zlasti v Ameriki in Italiji pogosto predava na univerzah. Tako je malokdaj doma, menijo njegova žena, ki se je začela ukvarjati z gledališčem, in statista sinova Peter in Andrej, ki sicer ves čas živita v Franciji in tudi obiskujeta francoske šole, a zelo lepo govorita slovensko. Starejši Peter se je tudi zavzel za ustanovitev mladinske sekcije v novem slovenskem kulturnem društvu Lipa.

Vinko Globokar je sicer zaveden Slovenec, a od nekdanje romantike pod lipo je planil nasproti vsem sodobnim družbenim problemom sveta. Tudi v Žužemberku ne bo iskal le domače senčnate lipe in prvinskega okolja, ampak mu bo to, kot je priznal, predvsem le zatočišče, da bo lahko nemoteno delal. »Name narava v okolju ne vpliva. Delam pa lahko povsod, ali v hotelski sobi ali pa tudi kje na vasi. Še posebej, če gre za laboratorijsko delo, kot je to zdaj. V njem namreč raziskujem nove tehnike igranja, psihološki odnos med izvajalci, improvizacije, materiale glasbil in podobno. Delo je take vrste, da se skladba lahko dopolnjuje in podaljšuje. Prvi del, ki je dolg eno uro, so že pred leti izvajali na festivalu v Donau Eschingenu v ZR Nemčiji. Zdaj pa naj bi to delo dopolnil še za dve uri in pol in celotna skladba, ki bo trajala skoraj štiri ure, bo izvedena septembra letos na mednarodnem festivalu mednarodnega združenja za sodobno glasbo ISCM v Torontu v Kanadi. Na predvečer otvoritve tega srečanja bo skladbo

pod mojim vodstvom izvajal orkester New Music Concert Society iz Toronta.«

Zavrača domačijsko zapiranje. Meni, da ne bi mogel živeti v vaški idili, medtem ko po svetu teče čas in prinaša vedno nove probleme. Globokar je postal del velemesta in njegovih vsakdanjih kulturnih in družbenih dogajanj. To pa mu seveda narekuje tudi nov odnos do umetniškega ustvarjanja in družbe. »Čeprav moderna občila danes omogočajo neposredno informacijo o glasbi – tako da, na primer, v istih glasbenih slojih Francije ali, denimo, Japonske, pravzaprav ni razlik – je ustvarjanje umetnika vse bolj vezano na okolje, v katerem živi. Danes ni več umetnosti, ki bi bila namenjena sama sebi. Zato odklanjam larpurlartizem. Za umetnika postaja čedalje pomembnejše vprašanje, za koga piše. Tako je umetnikovo delo vezano tudi na dogajanje in čas. S tem pa seveda ne mislim, da je preteklost za nami, ampak tudi to, da je sleherno namigovanje na prihodnost – špekuliranje. V trenutku, ko ste se odločili, da se lotite sodobnih tem, ki jih še niso obravnavali, ste pač prisiljeni, da kot umetnik najdete najbolj ustrezne nove tehnike in materiale. Nove probleme lahko izraziš samo z novimi oblikami in novimi tehnikami. Res je sicer, kot sem rekel, da v glasbi v istih slojih obstaja skupna informacija, toda na splošno danes nimamo več enotnega glasbenega jezika. Ta jezik se je raztreščil, razpršil v vsakovrstne odtenke.«

»Vsak čas ima za svoj izraz posebne tehnike. Naši novi sodobni instrumenti so elektronski, računalniki, naprave za sintetično mešanje zvokov. Zadnji instrument, ki se je pridružil dosedanji galeriji glasbil, je bil saksofon, in to že v prejšnjem stoletju. Vsi drugi instrumenti so nastali že davno prej, tudi moja pozavna. Sodobni skladatelj ima torej na izbiro dvoje: ali da iz starih, že znanih glasbil skuša izvabiti nove, sodobne zvoke ali pa da kar takoj uporabi sodobna sredstva izražanja, kot so elektronika, računalniki, stroji ali naprave za mešanje zvoka. Samo da v tem drugem primeru tehnični pripomočki skladbo tudi izvajajo, zato glasbeniki sploh niso potrebni. Moje stališče je torej: če obdelujem temo, ki zahteva uporabo starih glasbil, kot sta na primer, flavta ali violina, ju bom uporabil, če pa je potrebna nova tehnika, bom segel po elektronskih pripomočkih. Izbora glasbil ne narekuje material, ampak tematika.«

Ena njegovih nedvomno široko zastavljenih akcij, ki nikakor ni samo glasbena in umetniška, je triptih »Les Emigrés« (Izseljenci ali, če hočete, priseljenci, skratka zdomci, tuji delavci, ki jih je danes polno v vseh razvitih deželah Zahodne Evrope, kjer opravljajo najtežja dela, hkrati pa visijo med dvema civilizacijama in izgubljajo tla pod nogami). Delo si je zamislil v treh delih. Prvi je nekak politično-glasbeni oratorij za 15 pripovedovalcev in jazzovski trio, pod naslovom »Miserere« so ga izvedli že leta 1982 v Kölnu v ZR Nemčiji. Pripoved je govorjena v 15 različnih jezikih, iz dežel, od koder prihaja tuja delovna, sila, na primer v turščini, španščini ali srbohrvaščini, po drugi pa v jezikih razvitih dežel, kot sta, na primer, nemščina in švedščina. Teksti so zelo napadalni, saj govorijo o socialnih in civilizacijskih zagatah zdomcev, o mednarodni zakonodaji, o krivicah in o prilagajanju, uporabili so tudi izvirna pisma, ki so jih žene pisale možem na delu v tujini. Temu ofenzivnemu prvemu delu sledi glasbeno-vizualni prikaz »Ralités« (Stvarnosti), ki je svojo praizvedbo doživel nedavno v Montreuillu. Gre za prikaz stvarnosti, v katerih živijo priseljenci v tem kraju na robu Pariza, kjer je tudi precej delavcev iz Jugoslavije, zato je v folklornih nastopih sodelovalo tudi tamkajšnje srbsko kulturno društvo. Poleg tega so v prikaz vključili tudi filmske posnetke vseh različnih narodnosti v tem industrijskem predelu Pariza. Filmske vložke je za Globokarja pripravila filmska skupina iz Novega Sada pod vodstvom režiserja Želimirja Žilnika. Glasbeni del, ki je tudi v različnih jezikih, tudi v slovenščini, vzporedno s projekcijami in ob zvočni kulisi industrijskih zvokov, so izvajali pevci solisti iz Ljubljane in Zagreba, ki so delo posneli tudi za oddajo radia France-Culture.

Pri založbi Prevote v Švici je pravkar izšla avantgardna, lahko bi celo rekli znanstveno-analitična, publikacija »Le Trou«, v kateri šest izbranih avtorjev z raznih ustvarjalnih področij razmišlja o svojem načinu ustvarjanja. V publikaciji, ki se bo dopolnjevala z nadaljnjimi zvezki, je Globokar pod naslovom »Kolektivni posameznik« s pomočjo grafikonov pojasnil svoja stališča do glasbe, obenem pa ponudil študijsko, pedagoško in stimulativno gradivo, vključno z uresničljivimi in utopičnimi projekti. Svoja stališča je podal v treh plasteh: za običajne bralce, ki niso poznavalci, poklicne glasbenike in končno, v večdisciplinski konceptualni obliki, pri kateri je uporabil razne panoge, tja do astrofizike.

Globokarjeva stvaritev je bila deležna tudi posebne pozornosti v Le Mondu; 20. oktobra pa jo bodo ponovili še na festivalu Štajerska jesen v Gradcu. Medtem ko bo v nespremenjenem glasbenem delu nastopil isti pevski sestav – Nada Žgur, Maja Dovjak, Jože Fürst, Tomaž Faganel in Mladen Katanić, bodo slikovni in filmski del prilagodili avstrijskim razmeram.

Tretji del triptiha bo po prvih dveh eksplozivnih navzven obrnjenih pristopih povsem nasproten, človeško intimna nekonvencionalna opera v enem dejanju. Libreto, ki bo večplasten in zaneslivo ne le površinski, bo menda napisal Peter Handke. Ob koncu te opere pa naj bi se vrata odprla in zunaj na hodnikih ter na prostrani ploščadi okrog stavbe (takoj sem pomislil, to bi bil lahko Cankarjev dom) naj bi se oglasili ljudski muzikanti in plesalci vseh društev izseljencev ... Vsekakor zahtevna prireditev, tako za nastopajoče na odru kot za pevce in orkester, za katere skladbo Globokar še piše, za publiko in kraj sam. Kot mi je Vinko Globokar omenil, je najbolj verjetno, da bo celotni triptih tako prvič izveden novembra 1985 na mednarodnem srečanju v Metzu, njegovem rojstnem kraju.

BOGDAN POGAČNIK

OKROGLA MIZA: Jugoslovanski film v svetovni produkciji

Značilnost – ustvarjalna nemoč

Letošnji festival igranega filma v Pulju je še bolj očitno kot prejšnja leta pokazal, da se v filmski produkcijski verigi marsikje zatika, celo tam, kjer tega nismo pričakovali. Relativno skromna festivalska bera je potrdila, da je naš film izgubil svojo slogovno, estetsko, torej celostno vrednostno raven, s katero bi se lahko uveljavil in obstal na svetovnem filmskem trgu.

Težnje h komercialni produkciji in vsesplošna razdrobljenost kinematografije so bistvene značilnosti filmskega trenutka pri nas. O vzrokih takega stanja je Delo že večkrat pisalo, tokrat pa ga je skušalo problematizirati širše – v okviru svetovne filmske produkcije.

Pogovora, ki ga je uredništvo organiziralo med festivalom v Pulju, so se udeležili **Gojko Kastratović,** urednik na TV in filmski režiser iz Titograda, **Marica Nakrst,** pedagoginja filmske vzgoje iz Kopra, **Nikola Nikić,** direktor Sutjeska filma iz Sarajeva, **Ivan Salečić,** filmski kritik iz Zagreba, **Jasnima Stari,** kulturna delavka iz Novega Sada, **Branko Bauer,** filmski režiser iz Zagreba; iz uredništva Dela pa so sodelovali **Stanka Godnič, Jože Volfand** in **Lilijana Šaver,** ki je pogovor tudi pripravila za objavo po stenografskih zapiskih **Danice Velkavrh**.

K okrogli mizi so bili vabljeni tudi cineasti iz Srbije, med njimi tudi Slobodan Šijan in Goran Paskaljević, ki pa se pogovora niso udeležili.

DELO: Kje je jugoslovanski film v svetovni filmski produkciji? Kakšna je njegova umetniška vrednost v primerjavi z drugimi kinematografijami in kaj je vzrok, da smo zadnja leta na velikih mednarodnih festivalih neopazni?

SALEČIĆ: Mislim, da je naš film dokončno izgubil mesto, ki ga je imel v svetovni filmski proizvodnji in s katerim si je pridobil svetovno občinstvo.To se je zgodilo zato, ker je ob nekatere bistvene značilnosti, ki jih filmi morajo imeti, da bi si zagotovili vlogo in veljavo v veliki filmski proizvodnji, kakršna je sodobna svetovna proizvodnja. Izgubil je predvsem svoje idejno-tematske, estetske in obrtne značilnosti. Teza, da je naš film balkanski, je še vedno teza, ki o našem filmu pove nekaj pozitivnega. Vendar menim, da naš film ni več niti balkanski. Postal je docela regionalen, tematsko reven, omejil se je na precejšnje število zgodovinskih ali aktualnih regionalizmov. Docela je zanemaril tisti tematsko-problemski razpon, ki je značilen za sodobni razvoj naše družbe. Menim, da je v tem smislu močno navzkriž s tistimi kulturnimi potrebami, še zlasti pa kulturnimi cilji, ki opredeljujejo našo družbo. Naš film je docela zanemaril te značilnosti in se začel množično ukvarjati s tako imenovanimi splošnimi vestmi. V zadnjem letu ali dveh pridiga o sodobni različici svetobolja, tistega znamenitega tradicionalnega »weltschmerza«, ki ga zdaj le opredeljujemo z novimi izrazi, kot so kriza, depresija, zgubljenost, osamljenost itd.

KASTRATOVIĆ: Jugoslovanski film je nenehno hotel posnemati druge kinematgrafije. To je eden najpomembnejših vzrokov, da je jugoslovanski film na obrobju svetovne kinematografije. Tisto, kar se je pomembnega zgodilo v jugoslovanskem filmu, se je zgodilo v šestdeseih letih, ko se je Evropa začela politizirati.

Tedaj je sleherni kritični film, ki je prišel iz socialističnih držav, zbujal pozornost, povrhu pa ga niso estetsko obravnavali in vrednotili, temveč so ga z obema rokama sprejeli brez določenih estetskih meril. V šestdesetih letih so se pojavili mladi kinematografski klubi, ki so se uprli zbirokratiziranim, ogromnim, okornim podjetjem. V tem boju so se rodile proizvodne inovacije, tematsko nove v izrazu. Vendar je to pri nas vodilo v deprofesionlizacijo kinematografije, ki sev nekaterih republikah nadaljuje še danes.

DELO: V tujini je zanimanje za jugoslovanski film kmalu uplahnilo.

KASTRATOVIĆ: Da, v začetku sedemdesetih let se je politična struktura Evrope in sveta v celoti spremenila. Prepovedane teme in družbenokritični filmi iz socialističnih držav niso več vrednota sama po sebi, ker so se v Evropi spremenili politični odnosi. Socialistične sile enakopravno sodelujejo na političnem prizorišču. Mi pa ostajamo na repu dogodkov, ker nimamo več analitičnih filmov o naši družbeni problematiki in stvarnosti. Glejte, kako smo osiromašili žanrski film, nimamo pravnih dram. Te zadeve obravnavamo na ravni dovtipa oziroma gaga. To se nam

►

VARLJIVO POLETJE – Režija Goran Paskaljević, na sliki: Slavko Štimac in Sanja Vejnović (foto: Centar film, Beograd)

SLOVENIJA 2000 (5)

Manjka zavesti, da že danes delamo za jutri

Sodobni svet je na prehodu v tretjo tehnološko revolucijo, opozarjajo strokovnjaki, to pa terja nove presoje o smereh in možnostih gospodarskega in družbenega razvoja. Predvsem pa spoznanja, katere gospodarske, družbene, socialne in politične determinante morajo opredeliti ukrepe in način vključevanja v tehnološko revolucijo. Kaj je tisto, kar določa odnos družbe do tehnološkega programa? Zavest ali obveščenost in izobraženost, morebiti družbena organiziranost?

Najbolj očitno je, da po starih poteh ne pridemo več daleč. Dosedanje metode gospodarskega in celotnega družbenega razvoja s svojimi rezultati jasno kažejo, da je krivulja njihove koristnosti in upravičenosti začela padati. V sodobnem svetu ni več nepismen tisti, ki ne zna številk in abecede, marveč tisti, ki ne zna brati z monitorja. Z drugimi besedami: Jugoslovani so skoraj vsi nepismeni. Profesorica **Radmila Stojanović** je na posvetovanju ekonomistov zatrdila, da nikakršni programi »preživetja«, ali pa stabilizacijski programi, ki po vsebini pomenijo zdravljenje novih bolezni s starimi zdravili, ne morejo imeti večje vrednosti in lahko učinkujejo le kot sedativi. Ukrepi in metode, ki jih potrebujemo, se morajo od znanih in uporabljanih povsem razlikovati. Prilagojeni morajo biti novi razvojni fazi svetovnega gospodarstva.

Strokovnjaki trdijo, da so tri področja, na katerih so že uresničene ali bodo v tem desetletju spektakularne spremembe, ki bodo spremenile lice našega planeta: to so mikroelektronika, biotehnologija, zasnovana na genetskem inženirstvu in novi materiali.

Jugoslavija ima 0,9 odstotka svetovnega znanstvenega potenciala, za znanstveno raziskovalno delo daje okoli 0,5 odstotka svetovnih vlaganj, dobiva pa 0,2 do 0,3 odstotka svetovnih znanstvenih dognanj, trdi **dr. Žarko Papić.** Po številu patentov na prebivalca zaostajamo eno zadnjih mest v svetu. Ne le v gospodarstvu, tudi v znanosti in raziskovalnih dejavnostih, ki ne trpijo razdrobljenosti niti na svetovni ravni, vlada precejšnja anarhija. Tehnološko zaostajanje postaja bolezen, vsaka višja razvojna faza pa terja višjo raven družbene organiziranosti, družbene koordinacije, nove metode upravljanja gospodarstva in družbenega razvoja. Nova tehnologija lahko veliko pomaga. A le, če jo bomo znali prav uporabiti.

Svet hiti naprej, mi zamujamo

Tudi v Sloveniji smo se – razmeroma hitro – odzvali izzivu zadnjega poročila Rimskega kluba, posvečenega družbenim posledicam uvajanja mikroelektronske tehnologije. Poročilo z naslovom »Mikroelektronika in družba – v dobro in zlo« smo v slovenskem prevodu dobili oktobra lani, komaj dobro leto po izidu. Poročilo obnavlja že dognano resnico, da lahko mikroelektronska tehnologija v svojem pohodu obogati življenje, oblikuje družbe z večjo enakopravnostjo, lahko pa nas popelje v mehanizirani svet odtujitve in še poveča razlike med bogatimi in revnimi. **Lojze Trontelj, Andrej Kirn, Veljko Rus, Miloš Kobe** in drugi strokovnjaki zatrjujejo, da ni razloga, da bi bili – kljub naši prisotnosti na področju mikroelektronike – zadovoljni s sedanjim stanjem. Kolikor toliko ohranjen stik z razvojem v svetu je bolj zasluga prizadevanj in entuziazma posameznikov kot pa plod organiziranih in povezanih prizadevanj. »Vendar je po začetnem prodoru žal danes že opaziti precejšnje zakasnitve,« opozarja dr. Lojze Trontelj in dodaja, da so raziskave blokirane, informacijski viri pa se zapirajo. Kmalu ne bomo več sposobni slediti razvoju v svetu.

S stanjem tehnologije v Sloveniji že dolgo ne moremo biti zadovoljni. Po zborničnih ocenah je tri četrtine opreme izrabljene, če pa upoštevamo še zastarelost še delujočih strojev, spoznamo, da je tehnološka raven naše proizvodnje precej zaostala za razvitim svetom. Nizka inovativna sposobnost se izpričuje v prepričljivih številkah: naša država je po številu patentov na repu svetovne in evropske lestvice: povprečje je trije patenti na milijon prebivalcev! Druga naša »posebnost« je razmerje med organizirano in individualno inovacijsko dejavnostjo, ki je 12:88 v korist slednje, v svetu pa 80:20, torej ravno obratno. Prav malo lahko tolaži podatek, da Slovenci prijavimo petkrat več patentov kot drugi Jugoslovani. Za našo proizvodnjo je značilna nizka stopnja predelave, velik del tuje tehnologije smo izbrali zelo neustrezno in brez prave potrebe. Zaradi nerazvitih razvojnih služb in nepovezanosti raziskovalnih ustanov večji del te tehnologije ne dopolnjujemo in ne oplajamo, temu pa prispeva svoje tudi nerazvit informacijski sistem, ki bi že lahko odgovoril na vprašanje, kakšno tehnologijo potrebujemo in katere njene dele je smotrno uvajati v našo proizvodnjo.

V proizvodnji stroški dela, kot opozarja **Janez Stanovnik,** komajda predstavljajo 15 do največ 20 odstotkov celotnih stroškov in je zato ves napor usmerjen v povečevanja cen, v boj za monopolen položaj, za administrativne rešitve, ne pa za produktivnost dela. Tudi gospodarski mehanizem in ekonomska politika sta dolgo omogočala in omogočata povečevanje dohodka z naraščanjem cen, z zapiranjem jugoslovanskega trga pred tujino, z negativnimi obrestnimi merami, s skrajno pretiranim zadoževanjem v tujini, s solidarnostnim pokrivanjem izgub in dolgov, ki je celo uzakonjeno in z neodgovornim upravljanjem družbenega denarja. V inflacijskih razmerah je dohodek nenehno odtekal od »dela« k »nedelu«, trdi **Peter Tribušon** v analizi dolgoročnih možnosti tehnološkega razvoja v Sloveniji.

V takšnih razmerah so bili seveda napori, da bi dohodek povečali s večjo storilnostjo dela, torej s tehnološkim razvojem, nesmiselni, saj ga je bilo mogoče bistveno hitreje in učinkoviteje, pa tudi ceneje povečevati na »inflacijski« način. Ozdi niso bili pod »tehnološkim« pritiskom, zato za tehnologijo ni bilo denarja, ni bilo denarja za kadre, ki bi uresničevali tehnološki razvoj, zato jih tudi niso iskali. Če jih že niso iskali, so jih še slabše nagrajevali in motivirali.

Po drugi strani pa se je reprodukcijska sposobnost ozdov nenehno zmanjševala, še bolj pa zaradi naraščajočih potreb splošne in skupne porabe. To je zmanjševalo naložbe v sodobnejšo proizvodnjo, manjšalo pa je tudi odgovornost investitorjev za učinkovitost naložb, saj je bil največji del denarja zagotovljen na osnovi političnih odločitev. Omeniti gre še nepovezanost raziskovalne dejavnosti in proizvodnje, saj je raziskovalna dejavnost dolga leta živela od proračuna in ni kazala interesa, da bi se vključevala v reševanje gospodarskih problemov. Ozdi pa se niso za to sploh zmenili. Tako lahko k vzrokom tehnološkega zaostajanja prištejemo še pomanjkanje sleherne strategije in politike tehnološkega razvoja v Jugoslaviji in v Sloveniji.

Trije pogoji za tehnološki napredek

Med splošnimi pogoji za tehnološki napredek in ustrezno strategijo tehnološkega razvoja je na prvem mestu nenehno in čim hitrejše vključevanje sodobne komunikacijske tehnologije (tehnološko-tehnični sistemi za prenos ljudi, blaga in informacij – železnice, ceste, ptt, pomorski in letalski promet, sistemi za prenos informacij) v naše življenje in delo. Zavestno se moramo opredeliti za hitrejše osvajanje sodobnih, našim razmeram primernih tehnologij razvitega sveta in njihovo dopolnjevanje z domačimi raziskovalnimi zmogljivostmi. Tretji pogoj je neposredna proizvodnja novih tehnoloških znanj (izumov, tehničnih izboljšav, znanj in izkušenj) na izbranih tehnoloških področjih – iluzorno je namreč pričakovati, da kaj takega zmoremo prav povsod – kar naj bo prispevek domače ustvarjalnosti svetovnemu tehnološkemu razvoju. To so trije osnovni elementi strategije tehnološkega razvoja. Da bi jih lahko uresničili moramo smotrno izbrati t. im. strateška tehnološka področja (denimo v računalništvu, elektroniki, komunikacijski tehnologiji, biotehnologiji, ključnih sektorjih strojegradnje, kemije itn.), področja, kjer lahko marsikaj storimo za dvig tehnološko-tehnične ravni, po drugi strani pa zmanjšamo našo tehnološko in sicršnjo odvisnost od tujine.

Osnovne možnosti za uspešen tehnološki razvoj pa morata opredeliti gospodarski sistem in ekonomska politika. Navidez je to preprosto, saj je treba »le« uveljaviti ekonomske zakonitosti na vsem jugoslovanskem trgu in ekonomsko odgovornost za sprejete odločitve ter s pomočjo tržne sekcije spodbuditi produktivnejšo in kakovostnejšo proizvodnjo. Praktično pa to pomeni precejšnje prelome v sedanji zavesti: prenehati moramo neomejeno podružbljanje izgub in praktično neomejeno solidarnostno pokrivanje tujih dolgov; ekonomska odgovornost naj zamenja negospodarne oblike solidarnosti. Postopno se moramo odpirati k zunanjim konvertibilnim trgom, uveljaviti realen tečaj dinarja in sprostiti konkurenčni boj na domačem trgu; usklajati odnose med ponudbo in povpraševanjem na domačem trgu z posojilnodenarnimi, davčnimi in drugimi ukrepi; potrebujemo pozitivne obrestne mere kapitala; zmanjšati moramo družbeno in podjetniško režijo, zmanjšati prispevke gospodarstva za splošno in skupno porabo in tako povečati reprodukcijsko sposobnost zlasti zdravih gospodarskih organizacij, ki bodo lahko investirale v tehnološko sodobno proizvodnjo.

Z zakonskimi ukrepi bo treba spodbuditi pretok kapitala v vsej državi (sovlaganje, združevanje ...), saj bo le tako mogoče narediti več in bolje, zavarovati interese sovlagateljev in pospešiti nujno povezovanje gospodarstva. Zaostriti je treba ekonomsko odgovornost investitorjev pri poslovnih odločitvah. Nosilci poslovnega rizika naj bodo tudi soinvestitorji, med njimi gre zlasti za banke, ki so postale glavni denarnik in ne razdeljevalec denarja.

Koncentracija strokovnjakov

Tehnološka politika bi morala vsebovati celovit sistem t. im. splošnih ukrepov za pospeševanje tehnološkega razvoja, piše **Peter Tribušon.** Ukrepi bi morali spodbujati širjenje tehnološkega znanja, banke bi morale več denarja nameniti dolgoročnim naložbam v raziskovalno in razvojno delo ter uvajanje njegovih dosežkov, več bi morali storiti za razvoj družbeno informacijskega sistema, ki bi spremljal razvoj znanosti in tehnologije doma in v svetu (tako smo že zapisali v družbenem planu za iztekajoče se srednjeročno obdobje), s carinskimi olajšavami bi morali omogočiti uvoz raziskovalne opreme, ne pa dovoljevati, da so raziskovalci »goli in bosi«, z davčnimi olajšavami spodbuditi delovne organizacije, da več vlagajo v raziskovalno in razvojno delo ter opremo, prečistiti moramo patentno zakonodajo, da bo spodbujala raziskave in lastne inovacije ... Več je treba storiti pri izobraževanju kadrov, ki jih je treba tudi bolj povezati in koncentrirati.

Dolgoročno razvojno podporo zaslužijo v prvi vrsti tista področja, ki posredno ali neposredno vplivajo na dvig tehnološke in tehnične ravni, ki občutno zmanjšujejo našo tehnološko in siceršnjo odvisnost od tujine, ki usposabljajo našo proizvodnjo za konkurenčen in dohodkovno dolgoročno zanimiv izvoz na trge razvitih držav. Spet je treba reči, da smo v družbenem planu republike za to srednjeročno obdobje takšna področja že opredelili.

Gre za naslednje: oprema za poklicne in znanstvene namene, merilni in kontrolni instrumenti in naprave za avtomatizirano upravljanje; motorji z notranjim izgorevanjem za cestna vozila; električni stroji in naprave; kmetijski stroji; stroji in naprave (brez električnih in kmetijskih); sestavni deli elektronskih aparatov in naprav; komunikacijski aparati in naprave; merila in regulacijska oprema, sredstva za upravljanje in avtomatizacijo v industriji in prometu; neomenjeni elektronski aparati in naprave; akumulatorji in galvanski elementi; orodje; kotalni ležaji; proizvodnja nekaterih kemikalij in farmacevtskih surovin. Dosedanja spoznanja kažejo, da ni razlogov, da bi te usmeritve spreminjali.

Brez spopadov med Iskro in Teslo

Pozornost in še kaj več zaslužijo tudi veliki tehnološko-tehnični sistemi, kot so elektroenergetika, plinovodni sistem, naftni sistem, premogovništvo, železnica, integralni transport, informativni sistem, ki vključuje tudi ptt sistem in druge sisteme zvez itn. Bistveno je, da se ti sistemi tehnološko tehnično razvijajo kot enotni sistemi v vsej državi (iz prakse pa so nam znani spori in spopadi v ptt prometu – Iskra in Nikola Tesla, metaconta in crosbar, letalskem prometu med IAA in JAT, preklapljanje električnih lokomotiv v Dobovi itn). Dogovoriti se bo treba – po temeljitem preudarku in ustrezni analizi doseženega – o standardizaciji, tipizaciji in unifikaciji teh sistemov ter šele potem dogovoriti o razvijanju domače in uvozu tuje združljive tehnologije. Pri domači pa se bo treba dogovoriti še o smotrni delitvi dela.

Tehnološki razvoj narekuje tudi dolgoročno raziskovalno delo, zlasti ko gre za projekte nacionalnega, medrepubliškega oziroma zveznega pomena. Brez delitve dela in združevanja dela in denarja na omenjenih ravneh si ni mogoče zamisliti pomembnejšega tehnološkega »prodora«.

Od sončne energije do robotov

Razmišljanje v teh smereh bi morala biti prva naloga raziskovalnih skupnosti, gospodarskih zbornic in ustreznih republiških uprav. Omenjeni projekti bi seveda segali na področja, kjer imamo komparativne prednosti in realne možnosti za uspeh, po možnosti pa bi imela prednost t. im. strateška področja tehnološkega razvoja, ki bi jih moral, predlaga Peter Tribušon, opredeliti jugoslovanski dogovor o temeljih strategij tehnološkega razvoja. Priložnosti se kažejo v energetiki (hitrejše izkoriščanje vodnih virov, drugih obnovljivih energetskih virov, npr. sončne energije, energije biomase, varčevanje in smotrna raba energije, gorivni elementi za jedrske elektrarne, oplemenitenje premoga, geološke raziskave urana, nafte, plina, premoga ...); v komunikacijskem omrežju in informacijskih sistemih (posodabljanje in poenotenje sistemov za promet ljudi in blaga ter za prenos, zbiranje, shranjevanje in obdelavo informacij); v elektroniki in strojegradnji (avtomatizirana računalniško vodena oprema in celotne proizvodne linije za posamezne proizvodnje, oprema za avtomatizirano upravljanje transportnih sistemov ter sodobni informacijski mediji, krmiljeni obdelovalni stroji, roboti, energetski stroji in naprave, stroji in naprave za pridobivanje hrane, za varstvo okolja, računalniški sistemi, elektronske in digitalizirane telefonske centrale, ...); vse to je mogoče na osnovi široke rabe mikroelektronike, mikroprocesorjev in mikroračunalnikov ter ob uporabi optoelektronike – laserjev; v kemiji in farmaciji (konverzija metanola v tekoče in plinaste ogljikovodike, hidrogenizacija premoga, razvoj materialov za elektroniko, energetiko, metalurgijo, gradbeništvo, biotehnologija: fermentacija, mikrobiologija, encimska tehnologija, genetski inženiring); v pridelavi hrane (proizvodnja žit, industrijskih rastlin, poljščin, vzreja živine,; še marsikje drugod (proizvodnja lesa, kemična in mehanska predelava lesne mase, industrializacija gradnje, novi gradbeni materiali in elementi ...)

Ob tem ko znanost in nova tehnologija že postajata hrbtenici modernih svetovnih industrij, je naše gospodarstvo zaradi dosedanjega načina razvoja, življenja in dela na robu akumulativne sposobnosti, vse bolj je izpostavljeno administrativnim posegom, ki že vnaprej razvrednotijo dolgoročna, na znanost in raziskovalno delo oprta razvojna prizadevanja. Kot da se ne zavedamo dovolj, da bomo z zanemarjanjem znanja postopno zdrseli v tehnološko in hkrati tudi gospodarsko odvisnost – prav intelektualna odvisnost pa je najbolj dolgoročna in zato tudi najbolj nevarna.

Ne nazadnje ponovimo mnenje iz razprave na svobodni katedri fakultete za elektrotehniko v Ljubljani: tisti, ki se bodo čez petnajst let soočali z zapletenimi posledicami prodora nove tehnologije, zlasti mikroelektronike na teko rekoč vsa področja družbenega življenja, so v šolah že danes. Šole pa nimajo dovolj opreme, premalo pozornosti namenjamo splošnemu znanju ljudi in s tem ustvarjamo bodočo armado nezaposlenih, saj bo čas na prelomu stoletij terjal ljudi več znanj, ki se bodo lahko poklicno hitreje prilagajali zahtevam časa.

IVAN VIDIC

»Žal smo še vedno družba, ki svoj nadaljnji razvoj načrtuje predvsem na tehnologijah in na proizvodnih, poslovnih in organizacijskih načinih iz preteklega obdobja,« je povedal na zboru združenega dela skupščine SRS Janez Lukan, delegat iz Kranja. To potrjuje tudi analiza razvojnih možnosti do leta 1990, ki sicer omenja nove revolucionarne tehnološke infrastrukture, kot so zlasti mikroelektronika in na njenih osnovah razvite računalništvo, kibernetika, optoelektronika, teleinformatika in avtomatizacija, vendar niso opredeljene kot ključna razvojna infrastruktura družbe. Analiza je po njegovem mnenju preveč splošna, deklarativna in neselektivna. Nezadostno je prikazana nujnost, da te tehnologije osvojimo, se jim prilagodimo in jih čimprej začnemo izkoriščati. To bi lahko dosegli le z načrtnim usmerjanjem družbene akumulacije vanje, vendar o materialnih ali sistemskih ukrepih v tej smeri v analizi ni niti besede. Združeno delo, ki ga pestijo izgube, podedovane krize zgrešenih poslovnih odločitev, administrativne cene, skrajna zastarelost opreme in številne druge tegobe, samo tega ne bo zmoglo.

V analizi za obdobje 1986 do 1990, v kateri je elektroindustrija uvrščena kot izvozno usmerjena proizvodnja, so podrobno obdelani proizvodni programi, ne pa tudi investicijski del gradiva; manjkajo navedbe investitorjev in večinoma tudi vrednosti naložb. Na primer Iskra, ki bi od skupno predvidenih naložb v vrednosti 133 milijard dinarjev sama investirala okoli 35 milijard v izvozno usmerjene programe, v gradivu analize s svojimi projekti ni omenjena. Zato bi bilo treba ta del srednjeročnega gradiva dopolniti. Janez Lukan je še pripomnil, da bi morali več pozornosti posvetiti vprašanju cen, posebno nesorazmerjem med cenami v primarni in predelovalni industriji. »Težave z oskrbo s surovinami, prevelika izvozna usmerjenost bazne industrije, visoke cene surovin, zmanjševanje akumulativnosti in možnosti naložb bo omajalo izvozne ter proizvodne možnosti Iskre ter nadaljnjega razvoja elektroindustrije.«

zdi pogumno, kar priča o zelo površnem odnosu do družbene stvarnosti. Jugoslovanska kinematografija se ni znala uveljaviti v svetovni kinematografiji, ko je imela priložnost za to, kot se je posrečilo drugim manjšim kinematografijam, češkoslovaški, madžarski, poljski in drugim. Peščica naših filmov, ki so bili tako izrazno kot estetsko močni, se je nekako zgubila v svetu. Šlo je za sporadične izlete jugoslovanskih avtorjev, ki so zbudili pozornost in želi priznanje, ta proces pa se ni nadaljeval, ker ni bil dovolj močan.

Po mojem mnenju tudi filmske kritike ni več. Nima nikakršne funkcije, tudi analitična ni več, je bolj opisna, poročevalska, kot da bi izgubili vse kriterije. Izgubili smo estetske in druge kriterije, nimamo prave programske usmeritve. Če si ogledamo produkcijo leta, lahko ugotovimo, da je ogromno število filmov pod izrazitim vplivom televizije. Zdi se mi, da se dogaja nekaj, kar bi že morali teoretično opredeliti. Številni izmed teh filmov so na ravni dobrih televizijskih priredb. To niso filmi za dvorane, to so televizijski filmi. Vpliv televizije je močan. To se je dogajalo tudi v tujini, vendar veliko prej. Tako imamo zelo malo pravih filmov s kinestetičnim izrazom. To priča o zelo resni krizi jugoslovanskega filma.

STARI: Vzrok za vse, kar se dogaja v naši kinematografiji, je položaj našega filma v družbi. Če bi v naši družbi ustrezno obravnavali film in kinematografijo, saj gre za dejavnost posebnega družbenega pomena, tedaj film prav gotovo ne bi mogel postati čista industrija, ne bi mogel zanemariti svoje družbene, vzgojne, socialne vloge.

BAUER: Nekje sem prebral, da ni velike kinematografije brez velike literature. Film največ črpa od tod. Če si ogledamo našo povojno literaturo, ni presenetljivo, da je tudi naša kinematografija na trhlih nogah. Po drugi strani trdim, da jugoslovanski film žal nikoli prodrl v svet. Imel je nekaj priložnosti, ki jih nismo znali izkoristiti. Krivde ne valim na avtorje, po mojem mnenju sta najbolj kriva organizacija in sistem nastopa in predstavitve naših filmov v tujini. Vemo pa, da bodo tisti, ki svoje filme vztrajno pošiljajo na številne festivale, na enem izmed njih dobili nagrado. In pri tem ne vrednotimo samih festivalov. V naši kinematografiji so se nekateri producenti uveljavili kot osebnosti. Tega ne mislim v negativnem smislu. V tujino je precej prodrl naš risani in dokumentarni film. Igrani film pa temu prodoru žal ni sledil. Naš dokumentarni in risani film sta danes nekako zaspala, kar pomeni, da tudi za to nismo dovolj skrbeli. Tako še teh pionirjev, ki so nam utirali pot, da bi se uveljavili tudi z igranim filmom, nimamo več.

NIKIĆ: Naš film je preveč lokalno obarvan in v njem je premalo novosti, da bi lahko zbudil zanimanje mednarodnega občinstva. Govorim o obdobju pred tremi ali štirimi leti. Tu in tam izstopa kako filmsko delo, vendar ni pravega sloga, ustvarjalnosti, ni tistega, čemur pravimo tematska usmeritev, na podlagi katere bi bilo mogoče dobiti vtis o našem filmu. Nimamo tudi dobrih in tehtnih analiz o tem, kaj pomenimo v svetu. Ni organiziranega nastopa na tujem.

DELO: Ni torej tistega, kar bi moral delati Jugoslavija film.

NIKIĆ: Tako je. Ni organiziranega nastopa, izjema so nekateri posli, s katerimi se ukvarja inštitut za film. Vendar to ni njegova poglavitna dejavnost. Pa tudi združenje proizvajalcev, katerih filmi se uveljavljajo v tujini prek Jugoslavija filma, ne nastopa povezano. To je prav gotovo eden izmed vzrokov, da zaostajamo na mednarodnem prizorišču. Drugi vzrok je regionalizacija. To za sleherno ustvarjalnost pomeni smrt.

DELO: Nekoč je bila celo regionalizacija jugoslovanskega filma nekaj tipičnega in upali smo, da nam bo to prineslo uspeh na svetovnem filmskem prizorišču.

SALEČIĆ: Problem regionalizacije se najbolje kaže v delitvi na hrvaško in srbsko kinematografijo. Pri tem ne gre več za stilsko-dramaturška vprašanja in vprašanja kulturnih modelov, pa tudi ne za estetski pristop, temveč gre za dva različna koncepta filmske dejavnosti. Koncept, ki je značilen za filmsko proizvodnjo v Srbiji, bi imenoval ideologijo revne kinematografije. Cineasti iz Srbije so predstavniki revne kinematografije, ki se kaže v redukciji tistega, kar imenujem stopnja prvobitne kulturne akumulacije in propagira estetski pragmatizem. To usmeritev si je mogoče razlagati s trenutnimi mejami rasti, če se izognem besedi kriza jugoslovanske družbe. Vendar te razmere ne morejo biti opravičilo. Drugi koncept kinematografije je hrvaški koncept, ki ga imenujem ideologijo visokega standarda. Ta kinematografija je uveljavila naslednje pozitivne prvine: prvič, relativizirala je elitistični kulturni obrazec, ki je sicer značilen za takšno ideologijo, saj se obrača tudi k družbenim slojem, ki niso elitni. Po drugi strani pa razbija duhovno pavperistični monolit. In tretjič, izraža meščanski kulturni sindrom in ga po svoje speljuje do konca, kar je zelo pomembno, ker ni mogoče kar tako skočiti v socialistično kulturo iz fevdalističnega kulturnega okolja. Izživeti moramo kulturno-meščanski model življenja. Na splošno pa mislim, da so nekateri današnji filmi bolj v duhu socrealizma, kot so bili v času, ko smo s tem izrazom označevali tisto, kar je tedaj nastajalo.

Naš film je opustil ambicijo, da bi bil svojevrstna anatomija našega družbenega in duhovnega dogajanja ter značaja naše družbe. Dalje, naš film zaostaja za estetskimi dosežki sodobnega filmskega sveta oziroma dosežki, ki jih svetovni film uresničuje v svojih najboljših trenutkih. Eden od razlogov je tudi ta, da sodobna jugoslovanska kinematografija sploh ni v kontinuiteti naše filmske ustvarjalnosti.

DELO: Kaj pa mislite o mnenju, da televizija usodno vpliva na film?

SALEČIĆ: Ne, ne strinjam se s tem, da je film danes pod vplivom televizije. Medijsko mu bolj konkurira gledališče, ki se je revitaliziralo in spet osvaja publiko, spet se uveljavlja kot nekak kulturološki fenomen. Gledališče je tekmec, ki ogroža film, ne pa televizija. Kolikor film sodeluje s televizijo in kolikor ima prepoznavne televizijske oznake, se to dogaja samo zaradi tega, ker se skuša z obsegom s TV ubraniti pred agresijo, ki jo izvaja gledališče. Počasi,toda zanesljivo. Samo poglejte filme zadnjih desetih let, pa boste videli, da gre v glavnem za gledališko dramaturgijo. Vse temelji na besedi, ne pa na sliki, to pa je tipično za gledališče. Številni naši filmski igralci so predvsem gledališki. Mislijo, da filmsko igrajo tako, da zelo veliko hodijo skozi film, mahajo z rokami itd., da bi na neki način nevtralizirali statičnost gledališkega prizorišča. Na letošnjem Pulju je najboljši primer te vrste Balkanski vohun. Tu gre za dosledno gledališko parafrazo. V tem filmu nisem odkril nič filmskega.

BAUER: Zelo zanimiva je primerjava med filmom in gledališčem, vendar se je tudi gledališče približalo filmu. V uprizoritve je uvedlo mnogo filmskih prvin. Najbolj pa se povezujeta z igralci, ki si jih delita. Film je v negativnem smislu veliko vzel od gledališča, predvsem se to kaže v dialogu, v uporabi besede, gledališče pa je mnogo vzelo od filma.

DELO: Kaj pomeni estetski pragmatizem, ki se podreja slabemu okusu občinstva, za umetniško vrednost domačega filma, in zakaj je opazna velika avtocenzura pri avtorjih, ki bi lahko ustvarili prepričljiva umetniška videnja protislovij, ki jih živimo.

KASTRATOVIĆ: Filme nacionalnih kinematografij po svetu obravnavajo obrobno, ker filmi te vrste izražajo premalo univerzalnih estetskih vrednosti. Tema je lahko zelo regionalna, vendar naj vsebuje vrednote, ki bodo presegle ta naš mali univerzum. Če te razsežnosti ni, gre samo za ustvarjalno nemoč. Ustvarjalna impotenca je pri nas posledica izrazite avtocenzure, preveč je stražarska, in sicer »nočno stražarska«, kot da to kdo od avtorjev pričakuje. Spomnil sem se nekaterih filmov, ki dejansko pripadajo nacionalnim kinematografijam, vendar so vplivali tudi na druge naše filme v pozitivnem smislu. Če je v Srbiji, Sloveniji ali na Hrvaškem nastal dober film, ga je vsa Jugoslavija prikazovala kot svojega, ne glede na to, da je obravnaval problem svoje lastne kulturne ravni. To pestro bogastvo nacionalnih tem je bogastvo jugoslovanskega filma, vendar noben film ne sme biti brez določene estetske ravni. Manjka pa nam organiziran jugoslovanski nastop za prodajo takih filmov. Publika se je vrnila k jugoslovanskemu filmu, vendar je zahtevala in mu vsilila komedije; zdaj imamo poplavo takih filmov, nimamo pa izdelanih meril za filme, ki bi lahko predstavili drugačne vrednote.

BAUER: Nekdaj je bil naš estetski moto, vsaj moto določene skupine, da praznega stola ne moreš vzgojiti. Da moraš najprej napolniti stole, da bi lahko vzgajal. Tako smo delali tudi filme – da bi pridobili publiko in jo začeli počasi vzgajati. Zdi se mi, da smo publiko navadili na obisk kinematografov, nismo pa je estetsko vzgojili.

NAKRST: Ker je film blago, se naši producenti in režiserji pač ravnajo po načelu prilagajanja povpraševanju in delajo filme po okusu publike. Prevzgojiti bi torej morali publiko. Mlade generacije z redno filmsko vzgojo v šoli, starejše s spontanim filmskim izobraževanjem (filmska gledališča s pogovori z ustvarjalci, predstavitev dobrih jugoslovanskih filmskih avtorjev). Če bi uresničevali samo zakonska določila, bi bil slehemi mlad človek deležen redne filmske vzgoje celih deset let. In to bi se v njegovem odnosu do filma že moralo poznati.

DELO: Letošnji Pulj prav gotovo dokazuje, da v jugoslovanski kinematografiji ni več kontinuitete in da se ne približujemo kvaliteti svetovne filmske produkcije. Ali se vam ne zdi, da smo pred leti, ko so se pojavili Karanović, Marković, Šijan, Grlić, Paskaljević in nekateri drugi, menili, da prihaja z njimi v našo kinematografijo nekaj novega, sodobnega, nekaj, kar lahko pomeni prodor v svet? Letos pa o avtorjih te generacije ni več mogoče trditi česa podobnega.

SALEČIĆ: Ta generacija je jugoslovansko kinematografijo samo osvobodila obrtniškega primitivizma. To so šolani fantje, naši starejši režiserji pa so bolj ali manj brez izobrazbe. Režiserji, ki ste jih navedli, so ustvarili samo neko obrtno dovršenost. Tega temelja v naši kinematografiji prej nismo imeli, prinesli so ga ti mladi ljudje. To nas je navdušilo. Zdaj pa moramo ugotoviti, da smo – če uporabim to romantično besedo – razočarani. Kajti tisto, kar bi morali prinesti, so idejne, tematsko-kulturne inovacije. Tega pa niso prinesli. To se je pokazalo tudi z letošnjimi filmi. Sinoči smo gledali enega od najizrazitejših predstavnikov te generacije, Rajka Grlića. Gre za film, ki temelji na treh šalah o Bosancih, na dveh neodreagiranih ljubeznih in na več štosih iz naših folklornih zalog.

DELO: Za kinematografijo drugih republik in pokrajin razen Srbije bi težko rekli, da v njih vlada estetski pragmatizem, pa ravno tako ne zmorejo posneti filmov svetovnega formata.

SALEČIĆ: Ta estetski pragmatizem ni značilen samo za srbsko kinematografijo, v kateri ga negujejo in kjer so ga sprejeli kot osnovno formulo. K estetskemu pragmatizmu stremijo tudi druge naše kinematografije, le da se to pri njih kaže drugače. Estetski pragmatizem v hrvaški, slovenski, bosansko-hercegovski kinematografiji je v redukciji scenarija na neki konvencionalni standard, ki naj izrazi razmerja med filmskimi liki. Če naše filme pogledamo malo natančneje, lahko vidimo, da so scenariji zasnovani tako, da ne izražajo odnosov v družbi, še zlasti ne v svetu, temveč le »znotrajfilmske« odnose, to je odnose med liki v filmu. To pa pomeni, da film vse bolj postaja tisto, kar je bil na začetku tega ali na koncu prejšnjega stoletja roman. Zasebna usoda, izpovedana v zasebnem tonu. To je mnogo bolj nevarna oblika privatizacije, kot je privatizacija sredstev za proizvodnjo.

DELO: Kaj predlagate?

NIKIĆ: Mislim, da bi bilo dobro, če bi javno povedali, da z malo denarja ni mogoče napraviti dobrega dela. Ne mislim, da bi bilo treba razsipati, še zlasti ne v sedanjem trenutku, vendar nam gospodarske težave pogosto služijo zgolj za izgovor. Tovariši iz Srbije me bodo verjetno jezno pogledali, vendar je res, da se v zadnjih treh, štirih letih pojavlja v srbski kinematografiji ustvarjalna nemoč. In ta nemoč je značilnost našega sedanjega domačega filma, igranega filma, in v tem smislu se propagira estetski pragmatizem. To bi zaslužilo globljo analizo. Treba bi se bilo spopasti s tistim, kar označujemo s frazo »samoupravna preobrazba kinematografije«. Rekel sem s frazo, ker je to prav zares postalo fraza. V samoupravni preobrazbi naše kinematografije vidim predvsem poziv k demonopolizaciji kinematografije, vendar ne tako, da ustanavljamo razne bolj ali manj stalne skupine, filmske delovne skupnosti in podobno. To ni izhod, to je primitivizem, češ, filma ne morem narediti sam – grem se združit, naredim film, drugi pa me potem več ne zanimajo.

DELO: ali ni to kritika sedanje organizacije in dela producentov?

SALEČIĆ: Demonopolizacija se nanaša predvsem na demonopolizacijo sredstev, torej na vprašanje združevanja dela in sredstev v kinematografiji. Da bi to zmogli, je treba najprej izvesti demonopolizacijo, torej nekakšno nacionalizacijo, nato pa rešiti še organizacijsko materialno vprašanje. Kdo naj bi realiziral te prodore, pa je drugo, zelo pomembno vprašanje. Mislim, da bi to morali storiti predvsem filmski delavci, ker so odnosi – tudi kadrovski – v tej dejavnosti taki, da je treba začeti pri njih; potem pa morajo to storiti tudi družbene institucije, ki se s kinematografijo ukvarjajo.

NIKIĆ: Zagotavljanje sredstev na način, kakršnega imamo zdaj, je vzpostavilo tipično skupinskolastninski odnos, kar bo pogubilo igrani film v Jugoslaviji. Najbolj eklatanten primer je kinematografija v Srbiji, ki ima veliko začasnih in kaj vem kakšnih še skupnosti, nima pa skupnega interesa.

BAUER: Film čedalje bolj postaja blago. Ko smo ustanavljali našo kinematografijo, smo storili velikansko napako, ker hkrati nismo odpirali trgovin, v katerih bomo prodajali to blago. Morali bi posvetiti pozornost tudi kinofikaciji.

KASTRATOVIĆ: Letos smo videli precej filmov mladih debitantov. Prav zanimive so zamenjave generacij pri nas. Mladi bi morali dobiti več možnosti. Ko pogledamo prejšnja obdobja razvoja jugoslovanske kinematografije, vidimo, da je to vendarle šlo preprosteje. Pri zamenjavi generacij so bili natančno znani estetski pogledi v izrazu, tematiki in drugem. Ena od prejšnjih generacij režiserjev, kritikov in teoretikov je imela svoje cilje in načrte, tega pa pri sedanji zamenjavi ni. Nimamo mladih kritikov, teoretikov, ni splošne zamenjave. Menim, da bi moralo priti do zamenjave generacij tako pri ljudeh, ki vodijo filmske hiše, in pri režiserjih, scenaristih, skratka pri vseh. Spremeniti bi morali družbeni status kinematografije, saj s sedanjo organizacijo ne prinaša dohodka. Pri tem gre ne le za problem kinofikacije, marveč za to, kdo določa ceno. Približno polovica naših kinematografov namreč še vedno sodi h komunalnim dejavnostim.

BAUER: Naša velika napaka je bila, da smo dolgo želeli snemati filme za tujino.

NAKRST: V tem trenutku nimamo velikih, zrelih avtorskih osebnosti, ki bi tak film lahko naredile. Saj jih ne moremo imeti vsako leto. Lahko, da jih ne bomo imeli deset let. Saj jih tudi v literaturi in slikarstvu kar naprej nimamo. Zdaj jih pač ni.

SALEČIĆ: Menim, da nas svetovljanstvo ne sme preveč prevzeti. Mi ne smemo snemati filmov po svetovnih estetskih merilih. Nasprotno, ustvariti moramo lasten model, s katerim se bomo nato uveljavili v svetu. Velik navdih nam je lahko književnost. Tudi to je nekaj, s čimer bi lahko prodrla naša kinematografija in kar bi utegnilo prinesti preobrazbo, s katero bi postal naš film po svetu privlačnejši.

Branko Bauer

Gojko Kastratović

Marica Nakrst

Nikola Nikić

Ivan Salečić

Jasmina Stari

(foto: Dragan Arrigler)

POSKUS OBRAČUNA S PRIHODNOSTJO (3)

Generacija z zastarelim znanjem

Tudi vesti o zlomu posameznih proizvajalcev (posledica močnega izrinjanja v konkurenci) ne spreminjajo dejstva, da je industrija sprejela uporabo mikrokompjuterja v dislociranem popolnoma integriranem vodenju proizvodnje. S tem se je začela nova etapa avtomatizacije industrijskih procesov. Računalnik se je preselil na delovna mesta. Moduli za nadzor in upravljanje prevzamejo sedaj računalniške funkcije, ki so jih prej realizirali centralni, nadrejeni računalniki. S tem se organizacijska struktura EOP spreminja iz centralne v decentralno obliko, ki se oblikuje po delovnem mestu. Takšen razvoj je diktirala aplikacija. V prvi polovici sedemdesetih je bila v ospredju komercialna uporaba za izračun plač, zadnjih pet let pa jo uporabljajo čedalje bolj za tehnično-administrativne naloge, kot je planiranje in krmiljenje proizvodnje in nabave, računalniško podprto konstruiranje (CAD) in proizvodnja (CAM). V nemški industriji je bila leta 1970 stopnja razširitve EOP 62%, 1976 73% in 1982 82%. V Jugoslaviji je bila ta stopnja v letu 1976 5% in leta 1982 skoraj enaka (7%). Po svetu so sedaj na vrsti podjetja za kompjuterizacijo s 50 do 300 zaposlenimi in ta so tudi naročniki, ki diktirajo razvoj panoge.

Računalnik je danes sinonim prihodnosti, znanja, perspektive. Prodiranje računalniške logike, jezikov, poslovanja in predvsem neizčrpnih možnosti ne samo v tehniško inteligenco ter poslovne in administrativne kadre temveč predvsem v mladino, ki se ji na ta način odpira povsem drugačen pristop k raznim vedam, učenju in odnosu do dela kot pri prejšnji generaciji, je pogoj za odpiranje vrat k našim možnostim v prihodnje. To je revolucija v znanju in učenju. V ZRN so lani prodali 1,200.000 osebnih oziroma hišnih računalnikov, pa še je bilo treba na mnoge čakati po več mesecev (npr. Spectrum ali Apple II). V Jugoslaviji bi glede na število zaposlenih to ustrezalo 400.000 računalnikom. Na žalost ni bilo naprodaj skoraj nobenega. Za našo mladino in za tehnično inteligenco računalništvo praktično še ne obstaja. Jasno je, da to pomeni zaostajanje, ki ga ni mogoče nadoknaditi. Gre za zastarevanje znanja cele generacije in sposobnosti, poseči v dogajanje, v bliskoviti razvoj – to je katastrofa. Če hočemo oblikovati prihodnost, kot jo zaslužimo, moramo že tej generaciji – in ne šele naslednji – odpreti vrata k znanju. To je edini razvojni faktor, ki ga ni mogoče nabaviti na mah, tedaj ko je denar. Tega časa se ne da kupiti. Splošno mnenje je, da izhaja iz previsokega deleža nizko kvalificirane delovne sile najprej strukturna ovira. Tega praga preprosto ni mogoče preskočiti. Tu kapital nič ne pomaga. Prišli smo v dobo znanja, v dobo, ko se snujejo firme po več sto inženirjev, ki izdelujejo znanje – software.

Se je Kraigherjeva komisija zmotila pri napovedih?

Tehnološki zaostanek Jugoslavije za razvitimi državami je ovrednoten glede na osem kriterijev, ki predstavljajo razvojno in inovacijsko sposobnost države: razširjenost EOP v upravljanju podjetij, v upravljanju proizvodnje, v strojih NC, število računalnikov v široki prodaji letno na zaposlenega, število računalnikov v uporabi podjetij na zaposlenega, razširjenost uporabe računalnikov v konstrukcijskih birojih, odstotek konstrukterskih kadrov od vseh zaposlenih in število prijav izumov gospodarskih organizacij letno na zaposlenega. Vsak od teh faktorjev je hkrati osnova za akcijski program za dohitevanje visoko razvitih. To je hkrati kazalec za oceno opravljenega dela pri prenovi industrije.

Naši računalniški proizvajalci se bodo morali popolnoma preusmeriti. Morali bodo zelo hitro inovirati proizvode, saj je v svetu doba menjave tipov sedaj od 18 do 24 mesecev in rok za inovacijski proces je izredno kratek, saj mora biti krajši od 6 mesecev. To je za nas nedosegljivo, saj se v enem letu nismo zmožni niti dogovoriti o sredstvih, ki jih lahko porabimo za razvoj. Naš zaostanek vidimo iz podatka, da bo v ZRN do leta 1990 instaliranih 2 milijona računalnikov, to je, 350 na dan. Za Jugoslavijo pomeni to 110 računalnikov dnevno, če bi hoteli zadržati enak tempo razvoja, ne pa ga dohiteti. Skupno bomo morali do 1990 inštalirati 630.000 računalnikov, da bi dosegli današnje stanje ZRN.

Utopija: 21.000 naših delavcev v tečajih

Vsak od teh faktorjev zahteva visoko raven znanja, pa tudi visoko izobražene in kvalificirane delavce, je odraz kompjuterizacije in avtomatizacije, ki potekata izredno hitro v vseh treh sektorjih – ne samo v industriji. To zahteva v prihodnje izredne napore v izobraževanju in dodatnem izobraževanju ob delu in zunaj dela. Hkrati bo potekala selekcija delavcev. Jasno nam mora biti, da v prihodnosti za vse ne bo dela. Dokumenti Kraigherjeve komisije o tem ne rišejo realistične slike. Kapitala je malo in ta bo moral iti za avtomatizacijo obstoječe industrije. Novih obratov ne bo, a mnogi obstoječi, ki su bili postavljeni na napačnih temeljih, bodo zaprli vrata. Resnica je, da bo manj delovnih mest v vseh sektorjih. Računati moramo s strukturno brezposelnostjo. Racionalizacija bo potekala hitreje kot širitev zmogljivosti. O tem si ne smemo delati utvar. Na srečo imamo še neizgrajen terciarni sektor, kar ni primer pri visoko razvitih. Kot oni bomo tudi mi morali misliti na kvartarni sektor, ko se bo terciarni zapolnil.

Delovne organizacije, sindikati in oddelki za socialno skrbstvo bodo morali organizirati izobraževanje za delo: povsod je v teku transformacija človekove delovne storilnosti z ročne dejavnosti na duševno pripravo strojnih delovnih korakov.

V ZRN je leta 1982 naredilo takšne tečaje 65.000 ljudi. To bi v Jugoslaviji ustrezalo 21.000 delavcem. Vendar pri nas ni bilo poročil niti o enem takšnem tečaju. Praviloma bi moral sleherni, ki dobiva socialno pomoč kot nezaposlen, obiskovati celodnevni tečaj, kajti njegovo preživljanje je že plačano, sredstva za tečaje pa so mnogo manjša od preživnine in bi morala bremeniti iste sklade, zaradi česar se bodo prej razbremenili. Program za te tečaje bi moral enako kot v EGS vsebovati avtomatizacijo in robotno tehniko, računalniško oprti razvoj in proizvodnjo, industrijsko obdelavo podatkov in izdelavo softwara. Izobraževalni tečaj naj bi obsegal 500 ur teoretičnih predavanj in praktični pouk v podjetjih. Stroški na delavca so preračunani na 5000 mark (250.000 din).

Do krize ekonomije nismo prišli samo zaradi zmotnega odločanja vodstev na vseh ravneh, temveč predvsem zaradi statične podstati vsega našega pragmatičnega pogleda na svet in na vsakdanje življenje. Nismo posvečali skrbi potrjevanju delavčevih ustvarjalnih sil, izpopolnjevanju teh sil in nadarjenosti, kar bi omogočilo dinamično sliko proizvodnje in njene organizacije, a s tem tudi organizacije vseh družbenih služb in državne uprave.

Velja povedati, da so sedanjo strukturno krizo analitiki predvidevali na zahodu na osnovi modelnih opazovanj dokaj zgodaj, tako, da so velika podjetja že leta 1976 začela pripravljati strategijo – tehnološki pobeg naprej – da bi jo premagala. Začela so prikrito vlagati velikanske vsote v raziskave in v prototipe in v avtomatizirano proizvodnjo, ki nima primera v zgodovini. Priprava avtomobilskih modelov skoraj vseh tovarn pred petimi leti najbolj nazorno priča o tem. Tako so seveda prišli v rdeče številke, a danes se jim to vlaganje obrestuje z velikimi dobički. Novo avtomatizirano proizvodnjo so pričeli projektirati leta 1976, nove tipe avtomobilov, ki sedaj prihajajo iz proizvodnje, so začeli konstruirati v letih 1978 in 1979. Tisti naši strokovnjaki, ki so se pogovarjali s tujimi strokovnjaki, so morali to videti, ali pa so bili slepi. V strokovnih revijah je bilo dovolj namigov. Naši eksperti bi lahko našli vrsto študij velikih svetovalnih hiš, ki bi jim lahko dale možnost, da oblikujejo rešilno strategijo o pravem času. Tako pa pri nas ne vem niti za eno delovno organizacijo, ki bi imela podjetniško študijo, kaj napraviti, da se vsaj približamo tuji konkurenci, z natančnim scenarijem in razdeljenimi vlogami, vsaj po tehnično-razvojni plati, če to ekonomsko zaradi nedelovanja ekonomskih zakonitosti ni možno. Ko se bo to uredilo, bo možno takoj pričeti ukrepati.

Namesto da bi po teh napovedih enako kot podjetja razvitih industrijskih držav pospešeno revitalizirali naše osnovno jedro industrije: strojništvo, elektroindustrijo in kemično industrijo, smo se izčrpavali na obrobnih področjih surovin (aluminij, feronikelj, jeklo in derivati nafte), ki so za industrijske družbe nerelevantni, in tako zapravili sadove petnajstletnega dela celotne populacije, kot je zapisal B. Horvat. Korake v prihodnost je treba zato čimprej začeti.

MARKO KOS
(Konec)

JE USODA EDINSTVENE TARE RES ODLOČENA?

Solze za evropsko »solzo«

Črnogorska skupščina si je kar 20 let prizadevala, da bi ohranila sotesko reke Tare. Kljub vsem težavam se ji je to naposled posrečilo – Taro in narodni park Durmitor so namreč uvrstili med bisere svetovne naravne dediščine. Prav ob 20. obletnici pričetka boja za ohranitev soteske Tare pa je skupščina sprejela sklep, da bodo najglobljo naravno brazdo v Evropi potopili zaradi gradnje hidroelektrarne.

Tako je črnogorska skupščina rešila to naravno bogastvo pred vsemi razen pred samo seboj! Konec maja so po seji najvišjega delegatskega telesa Črne gore izdali sporočilo, v katerem je dobesedno zapisano: »Nimamo možnosti ohraniti Taro in si hkrati zagotoviti nujno potrebno energijo.« Delegati so imeli na izbiro – enkratne naravne lepote ali potrebe po elektriki – in se odločili za slednja. Že ob sklenitvi dogovora med Črno goro, Bosno in Hercegovino in Srbijo, da bodo v porečju Drine zgradili 27 hidroelektrarn, se je marsikdo vprašal, ali je res treba zaradi ene same hidroelektrarne (od 27 predvidenih) uničiti, kar je narava ustvarjala tisočletja.

Primer za Ripleyja

»Potopili bodo kanjon reke Kolorado!« Si predstavljate, kakšna svetovna senzacija bi bila to? »Potopili bodo sotesko Tare«, za kanjonom Kolorada najlepšo in naglobjo v svetu, pa ni več nobena senzacija. To je za naše razmere preprosto dogovor med političnimi vrhovi treh republik. Po tem dogovoru so na seji republiške skupščine Črne gore med drugim dejali: »Najglobljo brazdo v zemeljski skorji po Koloradu bomo delno potopili zaradi gradnje hidroelektrarne Bijeli breg. Povsem zavedno smo se odločili žrtvovati ta naravni biser v prid prihodnjih generacij, lastnih in skupnih interesov vse države.«

Izjavo o »delni potopitvi« so podkrepili tudi s podatki. Voda naj bi zalila prav najlepših 40 kilometrov 58 kilometrov dolge soteske. Poleg tega bi se povsem spremenil ekološki sistem. »Ohranjeni« del – gre za 18 kilometrov – pa bi bil popolnoma drugačen, kot je danes nedotaknjeni del narave, zaradi katerega je bila Tara eden izmed svetovnih naravnih biserov, ne bi bil več »nedotaknjen«.

Narodni park Durmitor je postal svetovno znan pred sedmimi leti. Tedaj je namreč odbor za svetovno dediščino pri UNESCO prav zaradi soteske Tare sklenil, da bodo na podlagi konvencije o varstvu svetovne kulture in naravne dediščine Taro uvrstili na seznam 30 najlepših naravnih rezervatov v svetu. Konvencijo o ohranitvi lepot svetovne naravne dediščine je podpisala tudi Jugoslavija. S tem je naša država prevzela obveznost poleg drugih narodnih in naravnih parkov varovati tudi Durmitor in sotesko Tare.

Jugoslovanski odbor za medvladni program UNESCO Človek in biosfera se je sestal sredi junija. Eden izmed udeležencev sestanka je dejal, da je gradnja hidroelektrarne Bijeli breg na Tari pravi »primer za Ripleyja«. Kot so se dogovorili, bi morala povedati svoje mnenje o potopitvi Tarine soteske tudi zvezni izvršni svet in skupščina SFRJ, ker sta ta dva podpisala konvencijo UNESCO o zaščiti naravnih rezervatov. Toda ne v skupščini ne v ZIS še ni nič slišati o morebitni potopitvi Tarine soteske. Ni prišlo niti do nikakršnih stikov z UNESCO v zvezi z dogovorom, da bodo na Tari zgradili hidroelekrarno. Jugoslovanski odbor za uresničevanje programa Človek in biosfera pa je sporočil, da nikakor ni mogoče mimo odgovornosti Zveznega sveta in skupščine SFRJ, ker sta oba podpisala sporazum, na podlagi katerega so Taro uvrstili med svetovno naravno dediščino. Jugoslovanska vlada pa se je s podpisom konvencije obvezala ohraniti te enkratne naravne lepote.

Sklep o potopitvi soteske Tare so turistične organizacije nemudoma izrabile za več kot neokusno reklamo: »Pojdite na zadnje splavarjenje po soteski Tare preden jo bodo potopili!«

●

Kljub skupščinskim sklepom pa se gradnje hidroelektrarne Bijeli breg vendarle ne bo začela brez težav. Nekateri namreč napovedujejo, da utegnejo v Črno goro priti strokovnjaki UNESCO, ki bodo s tem problemom seznanili vso svetovno javnost in jo skušali pridobiti za akcijo s ciljem zaščititi Taro in njeno sotesko.

Če bi se to res zgodilo, bo naše obraze oblivala rdečica sramu. V tujem časopisu so namreč že zapisali, da je sklep o potopitvi »evropske lepotice« Tare »vandalski« in »balkanski«.

»Argumetni« brez argumentov

Zelo težko bi odgovorili na vprašanje, zakaj ne skupščina SFR ne Zvezni izršni svet še nista povedala, kaj menita o gradnji hidroelektrarne na Tari.

Za to pa imajo en sam argument – Črni gori primanjkuje elektrike. Zaradi dolgotrajne lanske teme, ki je pripeljala do tega, da so v vsej Črni gori morali močno omejiti porabo električne energije, so začeli razmišljati, kako bi je lahko pridobili čim več. Zamisel, naj bi vodo iz Tare (to je najdražja možna inačica) speljali v Moračo, so zavrnili, ko sta Srbija in Bosna in Hercegovina sporočili, da sta pripravljeni vložiti v gradnjo hidroelektrarne po 25 odstotkov nepovratnih sredstev. Tako bi Črna gora praktično dobila celo elektrarno, pri njeni gradnji pa bi sodelovala le s polovico sredstev. V črnogorskih republiških organih so se spričo tolikšne »prednosti« takoj strinjali z »delno« potopitvijo Tarine soteske. Temu »argumentu« pa je vendarle moč marsikaj oporekati. Soteska Tare namreč ni dovolj raziskana in nihče ni ugotovljal, ali povsem ustrezna za gradnjo hidroelektrarn. V Bijelem bregu naj bi pridobivali električno energijo predvsem za velike porabnike kot je titograjski aluminijski kombinat. Ta menda ne bo mogel nemoteno obratovati brez velikih energetskih virov. Pri tem pa marsikdo pozablja ali noče vedeti, da bi lahko že obstoječo elektrarno Perućica na Pivi z manjšimi vlaganji usposobili za pridobivanje te energije. V porečju Morače bi tudi lahko zgradili vrsto manjših elektrarn, ki bi dajale okrog 790 milijonov kilovatnih ur elektrike, to je toliko kot Bijeli breg na Tari. V črnogorskem dnevniku Pobjeda so 19. maja pisali, da bi tako zagotovili brezskrbno enegetsko prihodnost Črni gori »za najmanj 30 let«. Inštitut za družbenogospodarske raziskave v Titogradu je tudi pripravil predlog, po katerem naj bi na Morači zgradili 4 nove hidroelektrarne. Žal ga nihče več niti ne omenja.

Gradnji hidroelektrarne na Tari nasprotujejo tudi speleologi in geologi. Ti namreč opozarjajo, da bi zaradi velikih jam voda iz akumulacijskega jezera dobesedno »izginila«. Podobno se je zgodilo že s hidroelektrarno Orolovac na Bušnem blatu. Po treh letih je ta namesto predvidenih 1050 dajala le 282 gigavatov elektrike na leto. Šele takrat so zaprosili za mnenje speleologov, ki so ugotovili, da voda odteka po raznih kanalih in jamah. Milutin Ješević, predsednik zveze speleologov Srbije, opozarja, da bi se enako lahko zgodilo tudi s hidroelektrarno na Tari. Na vsakem kvadratnem kilometru Tarine soteskeje namreč tudi po 120 večjih jam in vdorov. Posamezne jame so dolge celo več kot 1000 metrov. Tudi po tem je Tara enkratna v Evropi. Zaradi gradnje elektrarne pa bi morali vse te jame zaliti z betonom, zaradi česa bi bilo treba nekajkrat več denarja. Brez tega bi voda iz akumulacijskega jezera Bijeli breg odtekla, po dvajsetih letih pa bi bila tu le še majhna pretočna hidroelekrarna, poudarjajo strokovnjaki. Tistega, s čimer danes utemeljujejo potrebo po gradnji hidroelektrarne Bijeli breg, ne bi bilo več, naravnih lepot Tare pa ne bi mogli nikoli »oživiti«.

Spričo tega je argument skupščine Črne gore, da »v republiki primanjkuje elektrike« vse prej kot prepričljiv. Če bi sklepali prenaglo, se utegne zgoditi, da bi res zgradili novo hidroelektrarno, a v Črni gori kljub temu ne bi imeli dovolj elektrike; da o škodi zaradi uničenega naravnega bogastva sploh ne govorimo. To očitno pozabljajo zaradi dogovora, da bo republika dobila veliko elektrarno »za polovico manj denarja«. Uprava naravnega parka Durmitor nenehno prejema številne proteste občanov, ki zahtevajo, da je Taro treba zaščititi. Ne gre le za posameznike, marveč je čedalje več tudi združenj. Zadnji poziv je poslalo združenje igralcev Srbije, v katerem je rečeno, da se igralci sicer ne spoznajo na elektriko, a zelo dobro na naravne lepote. Medtem ko so v črnogorski skupščini dejali, da je gradnja elektrarne v prid »številnih generacij« in »vse države«, so umetniki z istimi besedami protestirali proti temu. Bomo vsemu navkljub nad usodo evropske »solze«, kot pravijo Tari zaradi njene bistrosti, samo še jokali?

ŽARKO RAJKOVIĆ

NALOŽBE V JEKLO

Jesenice: elektrojeklo je nujnost

Prenova jeseniške železarne, ko naj bi iztrošene in zastarele martinovke zamenjali z električnim postopkom pridobivanja jekla, je največja naložba ne le v črni metalurgiji, marveč v slovenskem gospodarstvu. Po sedanjih cenah naj bi stala zamenjava martinovk 18,2 milijarde dinarjev, vendar je, glede na visoko inflacijo, spreminjanje obrestnih mer in s tem dražitev naložbenega denarja, spremenljivost tečaja dinarja in še kaj pričakovati, da bodo prekoračitve naložbe znatne.

Posodobitev naj bi uresničili v dveh fazah – najprej bi zamenjali martinovke v 36 mesecih, drugo fazo, posodobitev sedanjih zmogljivosti za pridobivanje jekla, pa bi dokončali do konca leta 1988.

Petinosemdesettonska elektronska obločna peč z letno zmogljivostjo 210 tisoč ton naj bi v prvi fazi projekta Jeklarne 2 zamenjala dosedanje štiri martinovke. Načrtovalci so izračunali, da bi to po sedanjih cenah stalo 18,2 milijarde dinarjev. Jeseniška železarna lahko prispeva 15,7 odstotka denarja (2,83 milijarde) sozd 12,3 odstotka združenih sredstev (2,3 milijarde, in to prek interne banke), 15,5 odstotka naj bi bilo tujih posojil (2,81 milijarde) konzorcij bank naj bi prispeval 30 odstotkov ali 5,45 milijarde, sovlagatelji 4,54 milijarde ali četrtino potrebnega denarja za naložbo, posojila dobaviteljev pa naj bi pokrila simboličen odstotek vrednosti te velike naložbe.

Banke so za naložbe

Sporazum o bančnem konzorciju so podpisale vse temeljne banke v Sloveniji, sovlagateljski delež plačujejo porabniki jekla (5 odstotkov od fakture), tudi tisti, ki se oskrbujejo iz Štor ali Raven. Dovoljenje za uvoz opreme je ZIS že dal, tuje posojilo je zagotovljeno, energijo pa so si v železarni deloma zagotovili z že plačanim deležem 1,1 milijarde din, sicer pa se morata železarna in Elektrogospodarstvo Slovenije vnaprej še dogovoriti. Banke, članice bančnega konzorcija, naj bi letos združile 700 milijonov dinarjev, v naslednjih dveh letih po dve milijardi in leta 1997 še 755 milijona, skupaj torej 5.455 milijonov dinarjev. Investitor je temeljna banka Gorenjske iz Kranja, obrestna mera je 60 odstotkov splošne obrestne mere (18 odstotkov ob odobritvi posojila), izplačuje se trimesečno, obrestna mera pa se prilagaja vsakokratni veljavni splošni obrestni meri. Odplačilna doba je deset let, zapadlost prvega polletnega obroka – 20. julij 1988, in zadnjega – 20. januarja 1998. Z garancijo LB-Združene banke naj bi železarna Jesenice najela 55.964.222 DM tujega posojila, ista banka pa bi za železarno najela še posojilo v višini 9.876.039 DM.

Jeklarno 2 bodo zgradili na Belškem polju pri Jesenicah, na zemljišču 49,5 hektara industrijske cone (po odloku občinske skupščine). Za jeklarno 2 potrebujejo 14,9 hektara. Surovine so si zagotovili: 93 tisoč ton grodlja bodo izdelali sami, 27 tisoč ton kupili v drugih republikah, 5 tisoč ton pa uvozili. Sami bodo zbrali 156 tisoč ton jeklenih odpadkov, 85 tisoč ton naj bi zbrali v državi, 8 tisoč ton bodo uporabili ostružkov, 26 tisoč ton bo starih ladij (Brodospas), 99 tisoč ton naj bi uvozili s konvertibilnega trga, 80 tisoč ton pa s klirinškega. Okoli 132 GWh, kolikor bodo porabili več električne energije, bo zamenjalo 137.351 ton koksa in 30.665 ton mazuta.

Za proizvodnjo jekla v sedanjih zastarelih Siemens Martinovih pečeh porabijo, po besedah predsednika poslovodnega odbora jeseniške železarne Borisa Berganta, dvakrat več energije in tretjino več dela kot pri elektropečeh. To povzroča tolikšne stroške, da jih vrednost končnega izdelka ne prenese več ne na domačem, še toliko manj pa na tujem trgu. Pred leti so na Jesenicah govorili o nujnosti ekološke sanacije in boljših delovnih razmerah, zdaj pa je v ospredju predvsem ekonomska sanacija železarne, pravi tov. Bergant. Zastavlja se namreč vprašanje o upravičenosti pridobivanja jekla na sedanji način, s tem pa oskrbe predelovalcev jekla in tudi obstoja jeseniške železarne. Razlika v stroških (izguba) je po podatkih iz železarne, pri prozvodnji 315 tisoč ton jekla na leto kar 2,3 milijarde dinarjev.

Poskusna proizvodnja naj bi stekla v zadnjem trimesečju leta 1986, prva tri leta, do konca 1988, naj bi poslovali z izgubo. Delež dobav slovenskim porabnikom jekla se bo povečal od sedanjih 51 odstotkov na 57.

Načrt, dolg 14 let

Zakaj na Jesenicah niso posodobitve uresničili že prej, ko bi to lahko storili najbrž lažje? Pravijo, da v sedemdesetih letih stroški energije, prevoza in dela niso bistveno vplivali na poslovne rezultate železarne. Tudi zmogljivosti peči, zgrajenih pred drugo svetovno vojno in po njej, so povsem zadoščale. Zahteve predelovalcev po večji kakovosti jekla in boljšem asortimentu so terjale naložbe v metalurško finalizacijo. Ko pa se jim je posrečilo posodobiti vroče in hladne valjarne, so se začele zmanjševati možnosti za nove naložbe, čeprav se je nujnost posodobitve pokazala že prej. Prve namere za posodobitev jeklarne so iz leta 1970–1975. V naslednjem srednjeročnem obdobju so oblikovali končen predlog prehoda na elektroobločne peči. V tem obdobju so tudi v sozdu in z drugimi železarnami usklajevali razvoj jeklarstva, do odločitve o pričetku posodabljanja jeklarne na Jesenicah pa ni prišlo. Le v posebnem razvojnem jeklarskem dokumentu je zapisano, da je nujno povsod tam, kjer jeklo pridobivajo po zastarelem postopku, tega zamenjati in preiti na postopek izdelave jekla v konvertorjih ali elektroobločnih pečeh. Leta 1979 so izdelali investicijski program za proizvodnjo 350 tisoč ton jekla po sodobni tehnologiji in ga poslali v presojo strokovnjakom doma in v tujini. Pozneje so program skrčili na proizvodnjo 215 tisoč ton surovega jekla, saj se je pokazalo, da denarja ne bo dovolj. Od sedanjih 18,2 milijarde dinarjev po sedanjih cenah, je 12 milijard dinarjev namenjenih osnovnim sredstvom, drugo pa so stroški kapitala, prispevki za povečano priključno električno moč, carinske dajatve itn. V železarni so zagotovili lastno udeležbo pri naložbi, a bo prav gotovo vplivala na likvidnost železarne Jesenice.

V železarni pravijo, da bodo anuitete za tuja posojila vračali z izvozom predelanih jeklenih izdelkov in le v manjši meri z izvozom jekla. Pričakujejo, da bi od ugodnem razpletu »administrativnega klobčiča« pri urejanju pogodb in zavarovanj lahko naložbo prijavili že ta mesec. Na Jesenicah opozarjajo, da bi vsako zavlačevanje in prelaganje pričetka posodobitve jeklarne drago stalo – naložba bi se dražila, nastali bi še dodatni stroški in izgube v tekočem poslovanju.

Jugoslovanske jeklarne so leta 1982 pokrile le 65 odstotkov potreb po jeklu, manjkajoče količine so predelovalci morali uvažati. Slovenska poraba znaša okoli milijon ton jekla in polizdelkov. S slovensko proizvodnjo jekla je pokrita komaj 45-odstotno. Okoli 16 odstotkov jekla uvozimo, 39 odstotkov pa ga dobimo iz drugih republik (največ iz Zenice).

Po drugi strani pa zatrjujejo (in so pripravljeni prevzeti vso strokovno odgovornost), da bodo porabo energije zmanjšali za 57 odstotkov, da bodo stroške uvoza energije zmanjšali za 80 odstotkov, izboljšale se bodo delovne razmere, kakovost jekla in izdelkov iz jekla, ekonomičnost in storilnost, povečal (vrednostno) se bo izvoz. Vendar se tudi zavedajo, da bi bilo smotrneje in ekonomsko in finančno bolj upravičeno uresničiti naložbo naenkrat, vendar jim spričo visoke vrednosti naložbe ne preostane drugo, kot da projekt razdelijo na dve fazi. Po prvi bo proizvodnja jekla na Jesenicah: 210 tisoč ton iz nove elektrojeklarne, 2,200 tisoč ton iz obstoječe jeklarne 1 (elektropeči) in 110 tisoč ton iz preostalih dveh martinovk. V drugi fazi bi postavili še 85-tonsko elektroobločno peč, ukinili zadnji dve martinovki in povečali proizvodnjo na 550 tisoč ton. Vrednost druge faze je po sedanjih cenah 7,27 milijarde dinarjev. Skupaj torej za posodobitev železarne na Jesenicah potrebujejo 25,46 milijarde dinarjev. Priključna moč odjema električne energije se bo do leta 1990 povečala za 47 MW, železarna pa je že plačala del prispevka za priključitev jeklarne 2 na elektroenergetski sistem.

Jeklarna 2 ustreza minimalnim kriterijem za prestrukturiranje gospodarstva, saj je naložba dobila 79 točk (od nujnih 60).

IVAN VIDIC

DVAJSET LET RULETE V SLOVENIJI

Igralnice na očeh kriminalcev

Z razvojem turistične dejavnosti v Sloveniji sta turizem in gospodarstvo ponudila tujemu turistu dopolnilno turistično ponudbo – igralnico. Namen odpiranja igralnic je vsekakor privabiti tuje goste v deželo, še zlasti bogate in zahtevne, jim omogočiti dodatno zabavo in v tej obliki tako od njih dobiti čim več deviz. Seveda pa se ob tem ni mogoče izogniti slabostim in posledicam, ki spremljajo igralnice.

Tovrstna dejavnost iger na srečo ni po svetu nič novega. Skoraj ni pomembnejšega turističnega kraja, ki ne bi imel igralnice, bodisi za nezahtevne goste v novejši obliki z igralnimi avtomati, bodisi klasične, tako imenovanega »casina« z ruleto. To področje iger mora biti pravno urejeno, sicer zoper organizatorja in igralca lahko uvedejo kazenske sankcije, ki jih v naši zakonodaji predpisuje kazenski zakonik Slovenije in zakon o javnem redu in miru. V jugoslovanski zakonodaji zasledimo razmeroma pozno temeljni zakon o igrah na srečo. Uveljavljen je bil šele leta 1962 in načelno ureja to področje.

V SR Sloveniji je bil izdan zakon o igrah na srečo šele leta 1965. Zakon določa namen odpiranja igralnic, zlasti z vidika pospeševanja tujega turizma, kajti določba izrecno prepoveduje igranje v igralnicah z jugoslovanskimi državljani. Tako smo v SR Sloveniji dobili prvo igralnico v Portorožu leta 1964, leto pozneje na Bledu in še pozneje v Ljubljani, slednja je bila odprta le krajši čas. Igralnici na Bledu in v Portorožu sta bili ustanovljeni s pogodbenim vlaganjem tujega kapitala. Hkrati s tem je bilo treba strokovno pripravljati kadre, ki so bili sposobni organizirano voditi delo. Tuje znanje in praksa iz velikih igralnic sta se prenesla v obe naši igralnici. Z njima pa tudi kriminaliteta.

Naključje odloča o milijonih

In kdo zahaja v igralnice? Preprosto lahko rečemo, da vsak (v SFRJ le tujci), ki ima denar in ga je voljan zapraviti – ali da v obupu hitro pridobi še več denarja ali pa ga tudi izgubi. Vendar so med igralci velike razlike. Nas zanimajo predvsem poklicni igralci, še posebej tisti, ki si upajo in poskušajo igrati proti pravilom igre ali pa uporabljajo pri tem kakšno slepilo.

Igre na srečo lahko razdelimo na spretnostne igre, pri katerih je uspeh odvisen od duševnih in telesnih sposobnosti igralcev, in take, pri katerih je izid igre odvisen od naključja, torej od učinkovitosti nepreračunljivih vzrokov, na katere igralec ne more vplivati, in pa take, pri katerih naključje prevlada nad spretnostjo.

V igralnicah je najbolj razširjena igra s kroglicami, imenovana ruleta.

Pri ruleti je igralna kotanja razdeljena na polja. Pri vsaki igri dobi le eno polje. Po številu polj se torej ravna slučajna možnost igralca, da bi uganil pravilno polje. Če ima kotanja na primer 37 polj, je igralčeva možnost komaj 1 proti 37. Na kroglo deluje pri igri na začetku pretežno sredobežna sila, zaradi katere ta kroži na robu kotanje.

Uprava za notranje zadeve v Kopru je julija 1982 dobila prvo obvestilo, da ključavnice obešenke na pokrovu ene izmed portoroških igralnih miz ne morejo odkleniti. Obvestilo ni vsebovalo nič posebnega, še zlasti ne suma, da bi kdo nasilno odklepal ključavnico.

Ključavnica obešenka italijanske znamke cisa namreč ni posebej prirejena in bi se zato navsezadnje zaradi pogoste rabe lahko zaporni čepi strošili in se zaskočili, Kljub temu so strokovnjaki laboratorija RSNZ ugotovili, da je cilindrični vložek ključavnice preurejen.

Torej so imeli vmes prste kriminalci, ki so lahko bili povezani s službujočim osebjem, kajti sledov, ki bi kazali na nasilen prihod v notranjost igralnice, niso našli.

Že prva obvestila so dala presenetljiv uspeh. Na videz ugledni švicarski državljan Fritz Annaheim, star 50 let, je že nekaj dni igral na isti igralni mizi in stavil na iste številke.

V treh »nastopih« – 53 milijonov lir

Njegov sistem igre je seveda postal sumljiv, še posebno, ko je priigral večje zneske: 4. julija 21 milijonov lir, 8. julija 25 milijonov lir, 9. julija šest milijonov lir in 16. julija 10 milijonov lir.

Uprava igralnice se je Annaheimu vljudno opravičila z željo, da naj prenehа igrati, ker je v tej igralnici nezaželen. Takrat še niso vedeli, kakšna sreča je botrovala Annaheimu, da je priigral tako visoke zneske. Povedali so mu, da je v igralnici običaj, da obiskovalca, ki zaporedoma priigra večje zneske, odslovijo. Iz varnostnih razlogov so na tej igralni mizi zamenjali igralni cilinder.

Ne vedoč, da je na igralni mizi zamenjan cilinder, je še isti večer na njej skušal po Annaheimovem sistemu igrati neki drug član družbe, ki pa je seveda igro izgubil, saj sistem ni več deloval. Annaheim je zasumil, da z mizo nekaj ni v redu.

Enemu od svojih sodelavcev je naročil, naj vlomi v igralnico in prinese cilinder. To dejanje je kasneje pripomoglo k razjasnitvi nezakonitega igranja na srečo, pri čemer je bilo uporabljeno slepilo. Neznanec je, takoj ko je videl službujočega delavca, pobegnil. S seboj je odnesel ključavnico pokrova, a je na pokrovu pustil prstno sled, na podlagi katere je bil kasneje prijet.

Preiskovalci RSNZ, ki so pregledali vse igralne mize, so ugotovili, da so na dveh cilindričnih ključavnicah francoskega proizvajalca »Caroja« iz Pariza vidne spremembe. Na obeh ključavnicah so bili odviti vijaki, s katerimi so pritrjene medeninaste ploščice ob številkah.

S tem je nastala večja verjetnost, da se kroglica ustavi v razširjenih predalčkih danih številk, na katere bi potem stavil igralec. Annaheim je igral na igralni mizi številka 1 (cilinder 212) vedno z isto kombinacijo številk: na šesterki 1, dva, tri, štiri, pet, šest in devetnajst, dvajset, enaindvajset, dvaindvajset, triindvajset, štriindvajset, na transverzali 10, 20, 21 in 22, 23, 24 ter na konju (cheval) 8, 9 in 26, 27. Številke, na katere je igral, so se ujemale s številkami predalčkov, med katerimi so bile pregrade dvignjene in nagnjene.

Ko so prijeli Francoza Augougliara Denisa, so zasegli torbo, v kateri je bilo vlomilsko orodje oziroma orodje za servisiranje igralnih miz. Poleg malih UKV postaj za vzdrževanje zvez med delom so zasegli še baterijski in ročni vrtalni stroj, dve garnituri svedrov, primež z vrtljivim podnožjem in spono za pritrjevanje ter razno drugo orodje.

Na kartonu portoroške igralnice, ki je bil zasežen Slobodanu Šaranoviću, so bile vidno označene individualne karakteristike tistih cilindrov, na katerih so bile opravljene spremembe za igro, da bi jih igralec lahko vizualno, na zunaj, prepoznal, kajti v igralnicah cilindre pogostokrat premeščajo z mize na mizo.

Podobno je bilo pri pregledu cilindrov v blejskih igralnicah. Tudi tu je nekdo »šaril« po cilindrih. Sedem ploščic je bilo odvitih za nekaj navojev, ki mejijo na 14 določenih številk. Kot v Portorožu so tudi tu gostje priigrali večje zneske.

Pa vendar je bil na Bledu vstop v igralnico povsem drugačen. Storilcem ni bilo treba vlamljati in nasilno odpirati vhoda in pokrovov, kajti v igralnici so imeli sodelavca (krupjeja), ki se jim je pridružil pri njihovem delu. Izročil jim je ključ in jim tako olajšal delo.

Zahodnonemški Interpol je sporočil, da ima Annaheim pri njih kartoteko zaradi hazardnih iger v Kölnu. Švicarski Interpol pa, da je Annaheim povzročil več kaznivih dejanj, predvsem z goljufijami pri igrah na srečo.

Od izkušenj, pridobljenih predvsem v tujini, so si veliko obetali. In vendar je bil uspeh kriminalistov koprske UNZ mnogo večji, saj so že skoraj na začetku preprečili dejavnost celotne družbe.

Interpol Italije in varnostni organi iz Trsta so poslali obvestilo o sočasnem postopku, ki teče v Trstu, proti družbi italijanskih državljanov, ki je igrala na podoben prepovedan način. Ko so jih prijeli, so pri njih našli cilinder rulete iz igralnice v Umagu, ki so ga hoteli preurediti za igro in vrniti v igralnico. Nekateri od italijanskih državljanov so se seveda zadrževali tudi v portoroških igralnicah.

Annaheim, ki je bil za naše pravosodje nedosegljiv, ni hotel dati izjave o svoji udeležbi pri igrah, tudi ko je zaprosil za pravno pomoč ne. Lani so Annaheima prijeli na Nizozemskem, a ga nizozemski pravosodni organi niso hoteli izročiti jugoslovanskim. Vse druge udeležence, ki so sodelovali pri goljufijah pri igrah na srečo, so lani konec leta na podlagi zbranega gradiva na piranskem temeljnem sodišču obsodili na zaporne kazni.

ŽARKO HOJNIK

AKTUALEN POGOVOR z dr. Y Seyyidom Abdulaijem

So hudi časi za izvoznice nafte mimo?

Gospodarska kriza je temeljito oklestila dohodke držav v razvoju od izvoza, za nameček pa se zmanjšuje tudi finančna pomoč, ki jo manj razvitim dajejo zahodne države. Manj znano je, da so članice organizacije izvoznic nafte (OPEC) že pred osmimi leti ustanovile poseben sklad za pomoč drugim državam v razvoju, ki se je polagoma spremenil v pomemben instrument financiranja razvojnih projektov na svetovnem Jugu.

O tem, kako sklad OPEC deluje v obdobju, ko se tanjšajo iztržki od nafte in ko tudi izvoznice nafte, razen redkih izjem, najemajo posojila, da bi se rešile iz težav, se je z generalnim direktorjem sklada dr. **Y Seyyidom Abdulaijem** na dunajskem sedežu te ustanove pogovarjal **Božo Mašanović.**

DELO: Članice OPEC so svoj sklad za mednarodni razvoj, kot je njegov uradni naziv, ustanovile leta 1976, da bi pomagale državam v razvoju, ki jih je štirikratna podražitev nafte močno prizadela. Bi lahko rekli, da je sklad dosegel svoj smoter?

ABDULAI: Glavni smoter sklada OPEC je spodbujanje solidarnosti med izvoznicami nafte in drugimi državami v razvoju. Ker gre za solidarnost, posebno pozornost posvečamo najrevnejšim državam, sicer pa smo doslej odobrili posojila kar 81 manj razvitim državam, kar pomeni, da gremo precej čez okvir držav, ki jih je OZN označila kot najbolj ogrožene in jih je skupaj 36. Z denarjem, ki ga dajemo, skušamo spodbuditi sodelovanje med državami Juga in mislim, da nam je v dosedanjih osmih letih to uspevalo. Denar gre v različne namene, od nujnih, recimo pred nekaj leti, ko je po Afriki divjala huda lakota, ki jo je povzročila suša, smo organizaciji FAO dali 25 milijonov dolarjev za nakup hrane, do razvojnih projektov. Kadar se hoče kaka država v razvoju vključiti v razvojne načrte druge države našega tabora, skušamo takšno sodelovanje podpreti s posojilom ali z ustanovitvijo konzorcija za gradnjo projekta, ki ga prav tako finančno podpremo. Prav pred kratkim smo financirali projekt v Mozambiku, kjer delą opravljajo Brazilci, naša članica Alžirija išče nafto v Tanzaniji, in tako dalje.

DELO: Za kakšne namene pa sploh dajete denar?

ABDULAI: Za vse, kar države v razvoju rabijo, od financiranja projektov, polnega ali delnega, posojila, pomoč za izravnavanje plačilne bilance in podobno. Najprej vprašamo, kaj prosilka rabi, potem pa skušamo ugotoviti, ali ji lahko pomagamo ali ne.

DELO: Ste se na najmanj razvite države osredotočili zaradi priporočila Združenih narodov?

ABDULAI: Ne, to je naša lastna odločitev. Denar, ki jim ga dajemo, ne prihaja samo iz Saudske Arabije in Kuvajta, ki sta kar bogati državi, temveč tudi iz Indonezije, ki ima svoje reveže. Zato pomagamo predvsem državam, ki so na seznamu najrevnejših, ki ne morejo najemati posojil drugod, recimo na komercialnem trgu in po tamkajšnjih obrestnih merah, ali pa niso kreditno sposobne in jim nihče noče dati denarja.

DELO: Kakšne pa so vaše obresti?

ABDULAI: Tri četrtine posojil, ki jih dajemo, je popolnoma brezobrestnih, kar je v poslovnem svetu že skoraj enako darilu, kajti če v današnjih časih, ko obresti že presegajo glavnico, daš posojilo na 20 let, in to brez obresti, potem to ni več posojilo, ampak darilo. So pa tudi primeri, ko zaračunavamo petdo šestodstotne obresti, a to je zelo redko. Kot veste, so komercialni krediti precej dražji, poleg tega pa ne vračunajo le obresti, temveč tudi posrednino, manipulativne stroške in še kaj.

DELO: V glavnico sklada OPEC prispevajo izvoznice nafte od svojih iztržkov. Ali imate po odstotkih razdeljeno, koliko mora kdo primakniti?

ABDULAI: Ne, naše članice dajejo denar popolnoma na prostovoljni osnovi, ker je to del njihove razvojne pomoči, ki gre sicer po dvostranskih kanalih. Ne moremo jih prisiliti, naj dajo toliko ali več, ampak toliko, kolikor menijo, da je potrebno in v skladu s politiko ustanove. Če potrebuje sklad več denarja, odbor guvernerjev predlaga večjo vsoto, če pa je jasno, da je številka previsoka, recimo zaradi padanja dohodkov od nafte, potem predlagamo manj.

DELO: Ali bogatejše članice dajejo večje prispevke?

ABDULAI: Da, največ dobimo od Saudske Arabije, najmanj pa prispevata Ekvador in Gabon, nimamo pa razpredelnice, kolikšen delež mora kdo dati.

DELO: V zadnjih letih je opaziti zmanjševanje dohodkov od nafte. Ali je to vplivalo tudi na vaš sklad?

ABDULAI: Še ne. Vsaj ne v tolikšni meri, kolikor padajo dohodki. Vsaki dve leti določimo, koliko denarja potrebujemo, potem pa skušamo načrt izpolniti. Skratka, kar so države obljubile pred dvema letoma, morajo uresničiti, četudi so se vmes njihovi dohodki zmanjšali. Tako se je pomoč v letih 1979 do 1981 zviševala kljub padanju naftnih cen, potem je začela padati, in lani smo razdelili le okoli 350 milijonov dolarjev, kar je sorazmerno nizka številka.

DELO: Kaj pa v prihodnje? Obeti za cene nafte niso rožnati, kajti njena poraba ne pada samo zaradi krize, temveč jo znižuje tudi pogostejša uporaba drugih virov energije. Tudi če pride do splošnega okrevanja svetovnega gospodarstva, po nekaterih analizah, recimo britanske naftne »sestre« British Petroleum, ne bo kdove kolikšne žeje po nafti. Vas to skrbi?

Po finančnem poročilu, ki so ga v odboru guvernerjev sprejeli konec minulega leta, je sklad OPEC doslej odobril dobre tri milijarde dolarjev. Za financiranje različnih projektov je doslej šlo 1,1 milijarde dolarjev, za pomoč pri plačevanju primanjkljaja v plačilni bilanci 687 milijonov dolarjev, za financiranje različnih programov pa 62 milijonov dolarjev. Poleg tega so dali še 110 milijonov dolarjev v obliki daril, 861 milijonov dolarjev so prispevali v sklad za pomoč v hrani (IFAD), 110 milijonov dolarjev so vložili v skrbniški sklad IMF, za skupni sklad za surovine v okviru UNCTAD pa 83 milijonov dolarjev. Politiko sklada OPEC vodi upravni odbor, ki mu predseduje saudski predstavnik Osama Faki, njegovo delo pa nadzoruje ministrski svet, ki ga vodi indonezijski minister dr. Radius Prawiro.

ABDULAI: Sposobnosti članic OPEC, da dajejo finančno pomoč, je povsem odvisna od njihovih dohodkov. Videli ste, kaj so rekli naftni ministri na nedavnem sestanku, prav tu, na Dunaju. Proizvodne kvote so nizke, cene tudi, obeti so na šibkih nogah. Ne bi bilo res, če bi trdil, da to ne bo vplivalo na sklad v prihodnjih letih. Koliko, tega ne morem reči. Nihče tega ne more. Morda se bo v naslednjih letih prispevek članic zmanjšal, a vendarle upamo, da bo položaj na trgu nafte ugodnejši in da padec glavnice za posojila ne bo prehud. Sploh pa, tudi če se bo delež pomoči res zmanjšal, bo pomoč OPEC, merjena v odstotkih bruto proizvoda, še vedno precej večja od tiste, ki jo dajejo članice OECD. Mi dajemo tri do štiri odstotke bruto proizvoda, oni pa 0,3 odstotka svojega proizvoda.

DELO: To že, vendar...

ABDULAI: Pa še ene razlike ne smemo pozabiti. Kadar pomoč dajeta Saudska Arabija ali Kuvajt, ki sta bogati državi, je to mogoče le tako, da del načrpane nafte prodata in denar ponudita za razvoj, s tem pa siromašita lastne naravne vire. Kadar pa dajeta pomoč Japonska ali Amerika, je denar proizvod industrijske proizvodnje, torej procesa, ki se nenehno obnavlja, kar države ne siromaši. Tudi tako moramo tehtati pomoč, ki jo dajejo države za razvoj.

DELO: Koliko denarja pa boste potrebovali v naslednjem dveletnem planu?

ABDULAI: Lani smo, kot sem že povedal, upočasnili aktivnost. Še leta 1982 smo imeli na razpolago okoli 400 milijonov dolarjev, lani malo manj, in to moramo upoštevati pri načrtovanju strategije za naslednji dve leti. Zato bomo previdni in realistični, če pa se položaj na trgu nafte spremeni, ne bo težko povečati apetitov. Lahko je planirati, če imaš denar, težje je, kadar ga primanjkuje.

DELO: Kaj pa, če se dohodki ne bodo povečali, temveč, nasprotno, zmanjšali? Kriza v svetu še traja in poraba nafte stagnira. Bi to utegnilo osiromašiti sklad?

ABDULAI: Mislim, da je bila glavna kriza z nafto lani in da je najhujše že mimo, tako da se financiranje ne bo mnogo poslabšalo. Če bo okrevanje gospodarstva zajelo več držav, bo tudi povpraševanje po energiji večje, to je jasno. In nafta je še vedno glavni energetski vir. Takole na papirju sta možni dve rešitvi: ali bo OPEC lahko proizvajal več nafte in jo prodajal po sedanji ceni, to je 29 dolarjev za sod, ali pa bo ostal pri sedanji proizvodnji 17,5 milijona sodov na dan in dvignil ceno. V obeh primerih bo dohodek od nafte višji. Torej, slabše, kot je sedaj, skoraj gotovo ne more biti.

Mi torej mislimo, da bodo članice še nadalje dajale dovolj denarja za našo dejavnost. Poleg tega pričakujemo vračanje sposojenega denarja. Za večino posojil smo za pet let odložili odplačevanje, kar pomeni, da bodo odplačila že v kratkem pričela dotekati nazaj na naš račun, kar bo napolnilo sklad. Skratka, tudi če od članic ne bi dobili niti beliča več, bi lahko še naprej posojali okoli 100 milijonov dolarjev na leto. Mislim pa, da bodo naše članice navkljub težavam še nadalje prispevale del iztržkov od nafte za pomoč drugim državam v razvoju.

DELO: Ali je odbor guvernerjev morda razmišljal, da bi denar zbirali še kako drugače, recimo z najetjem posojil na denarnem trgu? Ta denar bi potem posojali državam v razvoju po znižanih obrestih.

ABDULAI: Razmišljali smo že o marsičem. Ker dajemo posojila predvsem najrevnejšim državam, in to praktično brez obresti, najemanje denarja na komercialnem trgu ne prihaja v poštev, ker bi bilo breme obresti prehudo za nas. Zato raje dajemo manj posojil, kadar nam primanjkuje denarja, a zato po pogojih, ki si jih lahko privoščimo. Ko bodo najrevnejše države v razvoju, ki dobijo denar, prišle v višjo skupino, potem bomo tudi njim zaračunavali obresti.

DELO: Kakšna pa je procedura za dodelitev posojila?

ABDULAI: Ko dobimo prošnjo za denar, recimo za gradnjo kakega industrijskega objekta, najprej zahtevamo strokovno ekspertizo, ki jo opravi ena od članic OPEC, ali pa najamemo koga od zunaj, recimo izvedence Svetovne banke ali koga iz razvite države. Ti ugotovijo, kako finančno trden je projekt, kolikšen gospodarski pomen ima in kakšna je stopnja rentabilnosti.

DELO: Že, a države v razvoju, posebej najrevnejše, potrebujejo tudi povsem negospodarske projekte, kot so izobraževalni, kjer ni mogoče računati stopnje rentabilnosti.

ABDULAI: To je že drugo vprašanje. Ti projekti so osnova gospodarskega razvoja, zato so kriteriji drugačni. Skušamo ugotoviti, ali država res potrebuje osnovno šolo in ali bi, recimo, tehniška bila nujnejša in podobno.

DELO: In kako gre odločanje naprej?

ABDULAI: Ko ugotovimo rentabilnost in druge kriterije, skušamo za projekt zainteresirati še druge razvojne sklade, recimo arabske, Svetovno banko, afriško razvojno banko, azijsko banko ali medameriško banko. Prav pred kratkim smo se ukvarjali z geotermalnim projektom v Džibutiju, za katerega je bilo veliko zanimanja v različnih razvojnih skladih. Ko smo sešteli vsa posojila, ki so jih prispevali drugi, smo dodali samo še milijon dolarjev, četudi je bila celotna vrednost projekta 50 milijonov dolarjev. A to so redki primeri, četudi bi želeli, da bi jih bilo več.

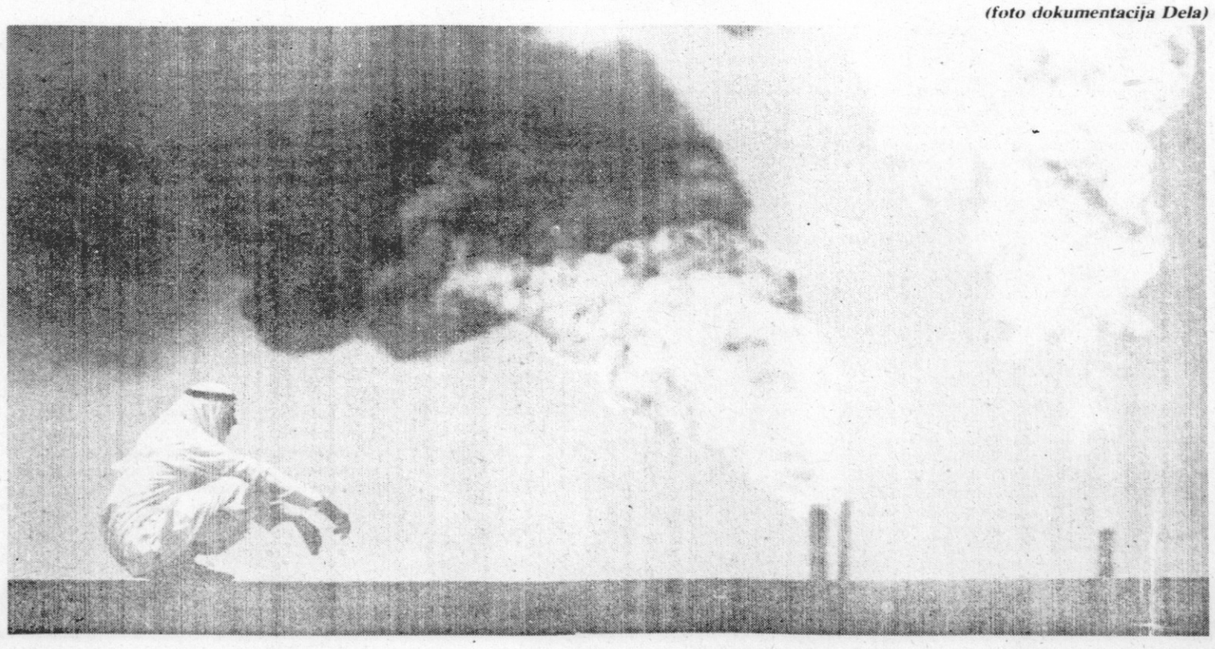
DELO: Ste doslej že odobrili kakšno posojilo Jugoslaviji?

ABDULAI: Z vašo državo se posebej nisem ukvarjal, sploh pa sem na tem položaju šele osem mesecev, tako da ne poznam vseh posojil. Koliko smo že dali... (se obrne k direktorju za informacije Abdelkaderju Benamari, ki je spremljal pogovor. Ta je povedal, da je sklad OPEC doslej finančno podprl samo Mednarodni center za upravljanje podjetij v javni lasti v državah v razvoju, dr. Y Seyyid Abdulai pa se je spomnil, da je posebno podporo prav pred kratkim dobil tudi Center za rehabilitacijo invalidov iz Ljubljane).

DELO: Jugoslavija res ne sodi med prosilke za posojila, lahko pa bi opravljala konsultantske storitve, kajti pri tem imajo naša podjetja velike izkušnje in tudi cenjena so.

ABDULAI: Vaša država je gotovo med tistimi, ki jim bomo dali prednost pri dodeljevanju konsultantskih storitev, pa tudi pri dobavi opreme. Tudi če se prijavi firma iz razvite države, ki ponudi malo ugodnejše finančne pogoje, bomo dali prednost Jugoslaviji, ker s tem spodbujamo gospodarsko sodelovanje med državami v razvoju. Škoda le, da ne poznamo dovolj vaših podjetij.

(foto dokumentacija Dela)

MOSKOVSKA REPORTAŽA

Čarodej proti pevki Alji Pugačevi

MOSKVA, avgusta – Čeprav je poletje doseglo svoj zenit in zrak nad moskovskimi strehami valovi od vročine, sovjetsko glavno mesto ne kaže pravega počitniškega razpoloženja. Okolico Kremlja so napolnili turisti iz tujine, ulice v središču mesta pa prišleki iz notranjosti, ki so se zapodili po trgovinah in veleblagovnicah.

Vrsta, ki se leto in dan vije od vznožja Rdečega trga proti Leninovemu mavzoleju, ni nič krajša kot v drugih letnih časih, le tujih turistov je več med čakajočimi, ki se korak za korakom pomikajo proti vhodu grobnice. Od domačih se ločijo že po obleki, ki je pisana in vseh mogočih krojev, okoli vratu pa jim visijo fotoaparati z dolgimi in širokimi objektivi, ki jih lahko uporabijo šele po prihodu iz mavzoleja, saj je v njem prepovedano fotografirati. Obračajo se naokoli in nezaupljivo gledajo številne miličnike in vojake, ki stojijo ob kremeljskem zidu, potem pa na hitro pritiskajo na sprožilce, kot da se bojijo, da jim bo kdo vzel aparate, preden bodo ovekovečili svojo prisotnost v središču »svetovnega komunizma« – kot nenehno opozarja zahodna propaganda.

Na drugi strani kremeljskega zidu je veliko bolj mirno, kajti najvišji partijski in državni voditelji so že pred nekaj časa odpotovali na oddih na Krim, kamor sovjetski politični vrh zaradi prijetnega podnebja redno zahaja na počitnice že od Stalinovih časov sem, tja pa so hodili pred revolucijo tudi Romanovi. Dolgi, črni »zili«, s katerimi se vozijo po Moskvi sovjetski šefi in visoki funkcionarji, zaradi tega le poredko peljejo skozi vzhodna kremeljska vrata, ki so obrnjena proti Rdečemu trgu. Stražarji pred njimi naveličano opazujejo množico pred Leninovim mavzolejem... V vrhovnem sovjetu in ministrskem svetu sicer še zmeraj posedajo številni uradniki, toda ti so le bolj »dežurni« in pošiljajo novice naravnost na Krim, kjer sovjetski voditelji rešujejo najnujnejše tekoče zadeve.

Krim je nedosegljivo daleč

Na Krim se v teh dneh kajpada odpravljajo tudi drugi Moskovčani iz »visokega sloja« sovjetske politične in kulturne birokracije in tisti »zasebni premožneži«, ki si lahko z nekaj stotimi rublji podkupnine zagotovijo sobo v enem od uglednih hotelov za tujce. Toda ti so v primerjavi z množicami, ki ostajajo v mestu, sila redki, v zadnjem času pa predvsem nezadovoljni, saj so v hotelu »Jalta« na Jalti letos potegnili dokončno ločnico med domačimi in tujimi gosti. Plažo pred hotelom so namreč razdelili z visoko žično ograjo, pri čemer je njen največji del z vsemi okrepčevalnicami in bari vred ostal tujcem, manjši pa domačinom, ki morajo pri izhodu iz hotela pokazati tudi posebne žetone, da ne bi slučajno koga zaneslo na »prepovedano ozemlje«.

Večina Moskovčanov si s tem »nacionalnim razlikovanjem« seveda ne beli glave, kajti Krim jim je nedosegljivo daleč, zadovoljni so že, če enkrat v treh ali štirih letih dobijo »putjovko« za sindikalni sanatorij v Podmoskovlju ali pa kje ob Volgi, kjer se je mogoče vsaj kopati. Poletje preživljajo v Moskvi ali pa v okoliških gozdovih nabirajo gobe, ki so zelo cenjene na vsakem družinskem jedilniku, pozimi pa so zaradi pomanjkanja sveže zelenjave vložene gobe skorajda nujna vitaminska rezerva. Radi se tudi vozijo po reki Moskvi z barkami, ki krožijo od Krasnogvardijskega nabrežja do južnega pristanišča, ob koncu tedna pa hodijo v park Gorkega, ki je poceni pribežališče za vse, ki si želijo malo zabave. Letošnje poletje je za mnoge še posebej zanimivo, saj v njem že nekaj tednov gostuje češki Luna park z mnogimi vrtiljaki in strelišči. V cirkusu, ki je prav tako stalni del zabaviščne ponudbe pod Leninskimi gorami, pa nastopa eden od najbolj znanih sovjetskih čarodejev Arutjun Akopjan. Ne ve se, kje so večje vrste, pred Luna parkom, kjer ljudje čakajo uro dolgo, da bi se potem tri minute vozili z vrtiljakom, ali pred cirkuškim šotorom, v katerem sivolasi Akopjan za štirideset kopejk dela mogoče in nemogoče, čara, spreminja ženske v moške in človekovi domišljiji pušča brezmejno svobodo. Še najbolj so veseli otroci, ki se gnetejo okrog avtomatov za sodavico in s prstom kažejo na stojnice s sladoledom, pa seveda tisti mladi pari, ki se z roko v roki sprehajajo okrog širokega vodometa, o katerem vsakdo ve, da ima štirideset vodnih curkov, ki ob spremljavi glasbe vsak večer sinhrono brizgajo in ki so zaradi tega že dolgo največja znamenitost tega moskovskega parka.

Cirkus je zelo priljubljena zabava

Cirkus je v sovjetskem glavnem mestu sploh zelo priljubljena vrsta zabave. Na njegovih tribunah se zbira staro in mlado. Zaradi tega imajo vse tri moskovske arene odprta vrata tudi čez vso poletje, med obiskovalci pa je tudi veliko tujih turistov in posebnih gostov. Mestni kronisti vedo povedati, da, na primer, afganistanski voditelj Babrak Karmal med vsakim obiskom v Moskvi obišče tudi predstave v novem cirkusu, gostje arene pa so vse pogosteje tudi estradne zvezde, ki si tako najlaže širijo krog svojih oboževalcev. To velja tudi za prvo damo sovjetske estrade Aljo Pugačevo, ki trenutno nastopa v Leningradu in ki je s svojim novim programom »Prišla sem in govorim« pred mesecem izzvala v Moskvi veliko pozornost, pa tudi številne kritike. Njeni največji občudovalci so namreč na koncertu padali v ekstazo, nekateri zavistneži pa so govorili, da lahko takšen megalomanski program pripravi samo Alja Pugačeva, zakaj tudi v glasbi baje velja »ena partija, ena pevka...« Koncert je bil resnično »velikanskih razsežnosti«, sedaj pa ga bo na filmski trak posnel tudi »Mosfilm«, da bi tako lahko v njem uživali tudi ljudje širom po deželi.

Scenarij si je zamislila sama pevka, ki že skoraj deset let kraljuje na sovjetski glasbeni sceni, organizatorji pa so vanj vložili ogromno denarja. Samo za nakup japonskega ozvočenja moči petnajstih kilovatov in razsvetljavo so dali dvesto tisoč ameriških dolarjev, tristo tisoč rubljev pa še za sceno, ki so jo postavili v veliki olimpijski dvorani, v kateri pozimi moskovski prvoligaši igrajo nogomet. Ves zahodni del tribune in celo igrišče so tako spremenili v velikanski oder, na katerem je prostor za orkester, štirideset plesalk baleta iz Minska, ki spremljajo posamezne glasbene točke, in pevko, ki nastopa nepretrgoma dve uri in dvajset minut. Za izvedbo programa skrbi 38 tehnikov, v dvorano pa gre okoli 18 tisoč ljudi.

Spektakel pevke Pugačeve

Pugačeva pravi, da je poskušala združiti pesmi in ples tako, da bi prišla do polnega izraza lepota glasbe, globina poezije in njena osebna umetniška moč. Toda nekateri so v programu videli tudi veliko nepotrebnega lišpa, če ne celo osebne nečimrnosti. Razburil jih je zlasti zadnji prizor, ko se s scene odpeljejo z veliko črno limuzino in livriranim šoferjem. Dejali so, da je to v najboljšem primeru slabo kopiranje starih holywoodskih mjuziklov, ki estetsko ne prinašajo nič novega. Pevka je odvrnila, da je to eksperiment, ki ga je treba najbrž res še izpopolniti, ki pa nudi neizčrpne scenske učinke in ki naj bi ga ljudje nasploh dobro sprejeli. Tudi uradne kritike niso bile slabe, na svoj račun pa je prišlo predvsem občinstvo, ki mu enkrat ni bilo treba iskati vstopnic po zvezah, saj je bilo prostora skorajda za vse, ki so spet hoteli videti Pugačevo. Ljudje so še dolgo govorili o tem, kaj je rekla ob posamezni pesmi, kakšna je bila videti, ko je kljub svojim petintridesetim letom in osemdesetim kilogramom oblekla mini, kaj so delale plesalke na odru in kako je bila oblečena moskovska elita, ki je sedela v prvih vrstah.

Kot kaže, jih je še najmanj skrbelo to, kaj je pela, čeprav je bilo med strokovnjaki tudi veliko razprav o njenem repertoarju. Mnenja so se namreč razhajala v tem, ali je program vsebinsko dovolj dobro »uravnotežen« in ali je med modernimi pesmimi tudi dovolj takih, ki izražajo »domovinska in nacionalna čustva« sovjetske vsakdanjosti. Pugačeva, ki je že davno spoznala, da je glasba v sovjetski družbi tudi pomembno politično vprašanje, jim je seveda takoj odvrnila, da je zmeraj rada pela o »sovjetskem človeku« in da ji je zelo žal, da nikoli ni imela pesmi, kot je »Dnevu zmage«, ki jo poje Lev Leščenko. S tem je potolažila tudi največje »puritance« v partiji, ki jih že močno skrbijo razmere v sovjetski zabavni glasbi, češ da je v njej vse preveč »tujih vplivov« in »dekadentne zahodne kulture«. Pred dnevi se je, na primer, oglasil v Komsomolski pravdi tudi neki učitelj iz Novosibirska, ki je dejal, da so stvari »skrajno zaskrbljujoče« in da vokalni ansambli po deželi pojejo že o vsem mogočem. Razjezili so ga verzi: »Spredaj nič, zadaj praznina, v sredini pa nekaj podobnega mački...«

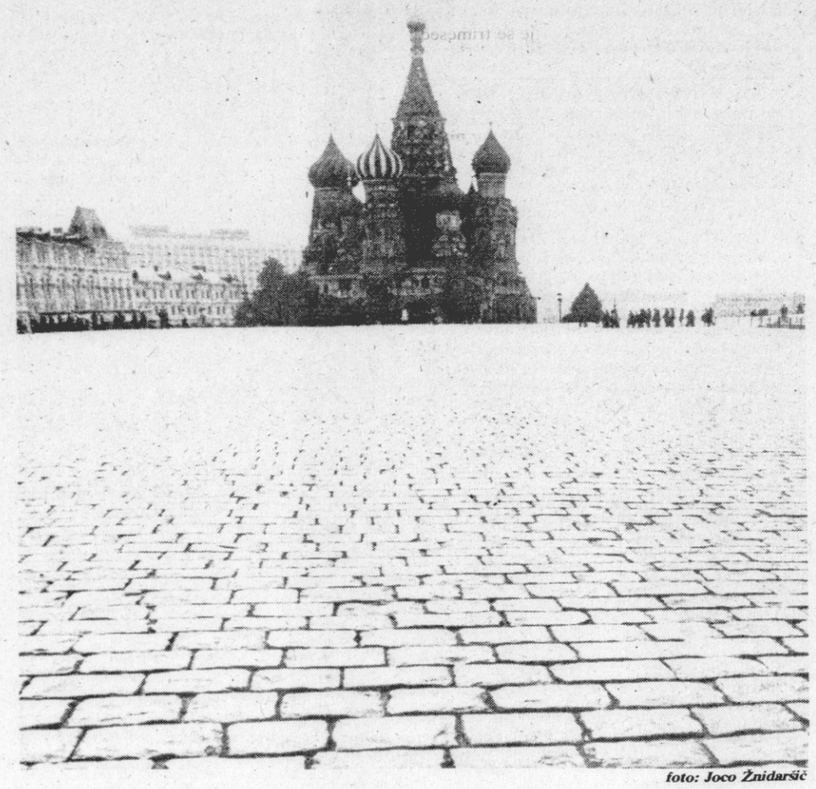

foto: Joco Žnidaršič

S filmom je »nekaj narobe«

Nič bolje se ni v zadnjem času godilo tudi filmu, ki prav tako služi množični zabavi in ki ima v teh poletnih dneh mnogo gledalcev, ne glede na številne kritike, saj so vsa gledališča v mestu zaprta. Vsi namreč ugotavljajo le to, da je z njim »nekaj narobe«, da je nezanimiv, da se ponavlja, nihče pa ne ve natančno povedati, kaj bi bilo treba spremeniti. Tako se kritiki znašajo nad režiserji in scenaristi, ti nad producenti, ker baje ne razumejo, kaj je »prava umetnost«, gledalci pa obupno vijejo roke. Partija sicer ob vsem tem pogosto modro molči, vendar vsake toliko časa vendarle ostro udari po mizi, češ da je treba narediti red in zaostriti »idejno naravnanost« sovjetskega filma ter dvigniti njegovo »estetsko raven«. Vse skupaj je prišlo tako daleč, da so pred dnevi v Sovjetski Rossiji enostavno poklicali v redakcijo enega od strokovnjakov iz pravosodnega ministrstva, naj on pove, kako je treba snemati kriminalke in detektivke, da bodo napete in zanimive, če tega res ne znajo filmarji, ki so za to odgovorni.

Genadij Polozov, višji državni svetnik in pomočnik generalnega tožilca ZSSR, je ugotovil, da so filmi detektivskega žanra zaradi neobičajnih situacij in perečih družbenih vprašanj v načelu res zelo priljubljeni med ljudmi, da pa mnogim manjka »obrtne spretnosti« in jasnega sporočila, ki bi bilo v skladu s »prevladujočimi vrednotami socialistične družbe«. Največji problem naj bi bili po njegovem glavni junaki, ki so velikokrat zelo bledo prikazani, pogosto pa režiserji in scenaristi baje tudi ne morejo najti prave meje med pozitivnimi in negativnimi liki. Od detektivskih filmov, ki so trenutno na sporedu v moskovskih kinematografih, sta po njegovem le eden ali dva taka, da se ju splača videti, vsi drugi so slabi. Prvi je »Tožilec«, v katerem naj bi avtorjem uspelo zelo dobro prikazati ljudi, ki varujejo »družbeno zakonitost«, drugi pa »Ustavil se je vlak«, v katerem mladi preiskovalec Jermakov vodi preiskavo o železniški nesreči, pri čemer menda režiser ne samo spretno in v sprejemljivi umetniški govorici obsodi korenine zla, marveč tudi zgovorno prikaže »pozitivne metode delovanja sovjetskega pravosodja«.

Zaskrbljeni partijski ideologi

Težave pa so takrat, ko je v filmu treba prikazati nasilje. Polozov pravi, da bi moralo v sedmi umetnosti biti čim manj scen s pretepi, če pa so zaradi izpovedne moči filma res nujno potrebne, potem naj bodo čim manj »agresivne in krvave« – najbolje »obrambnega značaja«. V resnici je seveda drugače, zato ni čudno, da se pogosto tudi v sovjetskem filmu dogaja, da so negativni liki prikazani tako, da je gledalcem na koncu žal zanje. Prav tako je menda tudi nedopustno, da se negativni junaki gibljejo v »udobnem okolju«, imajo »razkošno opremljena stanovanja«, »uvožena oblačila« in »drage avtomobile«. V Sovjetski zvezi naj bi se namreč že dolgo zavzemali za »zmerne človekove potrebe«, da bi bilo čim manj agresivnosti, zato so že dolgo tega v športnih klubih prepovedali treniranje karateja in drugih borilnih veščin.

Filmski delavci bi se morali vsega tega seveda držati, ne pa da je toliko »zgrešenih projekcij«. Ali se sploh zavedate, kaj bi se zgodilo, če bi vsak vzel pravico v svoje roke, se kar naravnost sprašujejo zaskrbljeni partijski ideologi. Ljudje, ki so navajeni, da stalno »skrbi« nekdo za njih, pa le nemočno zmigujejo z rameni, čeprav se nevarnosti zavedajo. Pred dnevi je moralo celo javno tožilstvo priznati, da se število kriminalnih dejanj v deželi ne zmanjšuje in da general letalstva Genadij Holostjakov na primer, ni umrl naravne smrti, kot je bilo mogoče pred meseci sklepati iz poročila za javnost, marveč so ga ubili prekupčevalci z vojnimi odlikovanji.

Olimpiada kot »gangsterska vojna«

Skrbne pozornosti je deležna tudi moskovska televizija, ki se je ta teden »izvila« iz zadrege zaradi molka z olimpijskih prizorišč v Los Angelesu tako, da je začela predvajati novo nadaljevanko »TASS je pooblaščen izjaviti...« Pred televizijskimi gledalci po vsej Sovjetski zvezi tako že sedem večerov zapored nastopajo junaki sovjetske protiobveščevalne službe, ki se hrabro spopadajo z državnimi sovražniki doma in v tujini. Avtor serije Jurij Semjonov je pri tem tako verno prenesel na trak vsakdanji politični jezik in poročevalski slog sovjetske tiskovne agencije, da je včasih že težko ločiti med resničnostjo in domišljijo. Na ekranu se namreč ves čas izmenjujejo novinarji, agenti, uradniki in poslaniki, ki si izročajo proteste, pišejo poročila, poizvedujejo, izsiljujejo in nenehno govorijo o nevarnosti, državnih pritiskih in višjih interesih. Niso redki, ki pravijo, da čeprav bi moskovska televizija pripravila to nadaljevanko posebej za olimpijske igre, ne bi mogla bolje zadeti ozračja, ki je nastalo v odnosih med Sovjetsko zvezo in Ameriko po objavi sovjetske neudeležbe.

Tisti, ki si kljub vsemu še zmeraj želijo videti na televiziji tudi nekaj športa, lahko v teh dneh gledajo le tekmovanja, ki potekajo v socialističnih deželah v okviru velikega mednarodnega turnirja »Prijateljstvo 84«. Turnir sicer ni alternativa za olimpiado, je pa vsekakšna zamenjava za športna tekmovanja v kalifornijskem glavnem mestu, ki se jih sovjetski reprezentanti niso udeležili. TASS, ki je tudi v praksi, ki je »pooblaščen objaviti«, vse dni poroča, da potekajo preizkušnje socialističnih dežel v »tovariškem ozračju« in da se tekmovalci borijo za prave športne ideale«, ki naj »bi jih organizatorji olimpiade v Los Angelesu popolnoma poteptali«. Pri tem so še zmeraj na udaru ameriške oblasti, češ da niso pravočasno poskrbele za vse varnostne ukrepe, zaradi česar naj bi se olimpijske igre na ameriškem zahodu spremenile v nič manj in nič več kot »gangstersko vojno«.

DANILO SLIVNIK

NADNADARJENI OTROCI (X)

Kdaj in kje preskočiti razred

Že po definiciji pojma »nadarjenost« so to učenci, ki se mentalno hitreje razvijajo in so »opremljeni« in največkrat tudi pripravljeni za hitrejše učenje in šolanje kakor njihovi normalno razvijajoči se vrstniki.

V klasičnih sistemih napredujejo učenci s tempom en razred v enem letu. V tako uokvirjenih okoliščinah so nadarjeni učenci redkokdaj napredovali v skladu s pospeškom, ki jim ga dovoljujejo psihofizični pogoji. Uvrščanje učencev v razrede je bilo bolj povezano z njihovo življenjsko starostjo kot s stopnjo mentalne razvitosti.

Zaradi fetišiziranja učnih načrtov in programov, uniformiranih učbenikov, starostno razredne stratifikacije je bilo domala onemogočeno, da bi nadarjeni učenci napredovali v skladu s svojo krivuljo mentalnega razvoja. Vrsto let so šole sledile utečeni šolski politiki, ki je po kriteriju časa določala tempo napredovanja in razvrščanja učencev v razrede.

Nekako bolj samoumevno je bilo, da so počasneje razvijajoči se učenci počasneje napredovali ali zaostali v šolskih programih, kakor da bi na zgornjem delu distribucije nadarjeni pospešeno napredovali. V znamenitih Termanovih longitudinalnih študijah so nadarjeni otroci akcelerirali po standariziranih testih dosežkov in znanja v okoli 40-odst., glede razvrščanja v razrede, pa le okoli 25 odst. Te ugotovitve so v celoti potrdili tudi drugi ameriški raziskovalci problematike nadarjenosti (Witty, Hollingworth). Tudi novejše raziskave, ki so proučevale ukrepe starostnega razvrščanja učencev v razrede, so pokazale, da so bili nadarjeni učenci na stopnji, ki je ustrezala njihovi življenjski starosti, toda storitve in znanja so bila neprimerno višja, čeprav še vedno niso dosegla njihovega mentalnega nivoja. V desetletnih preučevanjih se je L. Terman kot pionir na področju raziskovanja nadarjenosti dokopal do spoznanja, da dobijo nadarjeni, če so zadrževani na svojih starostno-razrednih nivojih, premalo spodbud za razvoj svoje inteligentnosti, razvijejo si navade delovne lenobnosti, kar vse negativno vpliva na njihovo kasnejšo šolsko in življenjsko kariero. Avtor je na podlagi tega predlagal, naj bi učenci z IQ 135 ali več v šolskem sistemu hitreje napredovali in tudi prej vstopili na univerzo.

Drugačen model

Izraz šolska akceleracija se je že dokaj zgodaj začel uporabljati v šolski psihološki praksi za katerikoli ukrep pospešenega napredovanja nadarjenih učencev v šolskem sistemu. Pojem se je nanašal na vse didaktične organizacijske ukrepe, ki so se v pozitivnem smislu razlikovali od modela »eno leto za en razred«. Vrsto let je Sedney L. Pressey strokovno hrabril učitelje, naj tesneje povežejo učenčev šolski napredek s stopnjo intelektualne razvitosti, naj posvečajo več smelejše študijske skrbi vodenju nadarjenih učencev skozi šolski sistem po akceleriranem modelu. Zanimanje za podobne ideje tega področja proučevanja se mu je porodilo ob študiju življenjskih zgodovin oseb, ki so predčasno končale osnovno izobraževanje in so pri tridesetih letih ustvarile genialna dela. Življenjski in delovni uspehi mladih nadarjenih ljudi, ki so zgodaj končali šolanje, so potrdili vrednost šolske akceleracije. Prepričan je bil, kar so pozneje pokazale številne raziskave, da so nadarjeni učenci zmožni veliko hitrejšega napredovanja v vzgojno-izobraževalnem razvoju, kot se je teoretično domnevalo in kot je dopuščala trenutna organizacija šole. Mnogi drugi raziskovalci tega problema menijo, da po nepotrebnem izgubljamo najboljša leta življenja nadarjenih učencev s tem, da z vidika psiholoških krivulje razvoja neustrezno čezmerno podaljšujemo tako imenovano osnovno, pripravljalno izobraževanje. Nadarjeni učenci gornjih deset do petnajst odstotkov populacije imajo potencialne zmožnosti, da končajo osnovno in srednje izobraževanje v krajšem času, pri nas tudi v desetih letih, in vstopijo na univerzo v mlajših, ustvarjalnejših in bolj produktivnih letih.

Terman je poročal, da je 84,9 odstotka njegove proučevane osnovnošolske skupine nadarjenih učencev preskočilo vsaj en razred. Iz skupine visokošolcev je akceleriralo 43 odstotkov študentov in 55 odstotkov študentk, diplomirali so leto ali več prej, kot velja za kalifornijske študente. Spodnja tabela prikazuje povprečno starost diplomirancev, učencev in učenk v njegovi raziskovalni skupini:

Diplomiral	Povprečna starost	
	Učenci	Učenke
Osnovna šola	13,10	12,10
Srednja šola	16,10	16,80
Koledž	20,90	20,50

Prikazane študije so utrdile prepričanje, da ni toliko nevarnosti učenčevih prilagoditvenih težav v organizaciji pospešenega šolskega napredovanja, kakor so dolgo menili učitelji. Študije sledenja akceleriranih primerov (follow up) so pokazale, da ima ta oblika pomoči nadarjenim v redkih primerih minimalne, pri večini pa nobenih škodljivih posledic na osebnostni razvoj. Tudi Keys je eksperimentalno potrdil dejstvo, da so imeli akcelerirani učenci prav tako dobre učne uspehe, da so bili prav tako dobro socialno prilagojeni kot drugi, ki so napredovali v normalnem standardnem razrednem tempu. Mlajši nadarjeni učenci so bili boljši od povprečno razvitih starejših učencev v šolskih ocenah in uspehu pri svobodnih dejavnostih. Kakorkoli že, šolska akceleracija je bila v prid tako učenčevemu socialnemu kot celotnemu vzgojno-izobraževalnemu razvoju.

Morganova, ki je zbrala precej podatkov o akceleraciji nadarjenih učencev v osnovni šoli, je poročala, da so bili socialno in osebnostno zrelejši ter da so bili kos šolskim obveznostim, čeprav so živeli in delali med starejšimi učenci. Avtorica je pet let spremljala 25 nadarjenih učencev. Dvanajst izmed njih je akceleriralo za eno leto. Primerjava med akceleriranimi in neakceleriranimi je pokazala, da so bili prvi enaki drugim v šolskih uspehih, medtem ko so jih prekašali v številu in stopnji prejetih priznanj in voditeljskih socialnih vlog. Akceleriranim v prid je bila tudi nekoliko boljša emocionalna prilagoditev. Avtorica je prišla do spoznanja, da je bila slabša prilagoditev osebnosti nadarjenih otrok manj pogosto rezultat preskoka razreda in hitrejšega napredovanja kakor njihove strukture osebnosti in morebitne predhodne osebnostne težavnosti. Otrok, ki je premalo odločen in samozavesten, je dokaj verjetno manj uspešen v večini vzgojno-izobraževalnih okoliščih. Podobno sliko so dale Justmanove študije akceleriranih otrok v šolah New York City; pokazale so mnoge vzgojnoizobraževalne in psihološke prednosti in minimalne porajajoče se težave. V mestu Racine v ZDA so nadarjeni učenci drugega razreda akcelerirali v četrti razred in pri tem obiskovali občasno poletno šolo. Pokazalo se je, da so bili ti otroci mnogo boljši v primerjavi z nadarjenimi neakceleriranimi učenci.

Ni časa za zmenke

Tudi poročila Fundacije za pospeševanje izobraževanja v ZDA dokazujejo, da so študijski uspehi tistih nadarjenih, ki prej vstopijo na univerzo, boljši od uspehov vrstnikov, ki vstopijo v normalnem času. Dodatno leto ali dve obiskovanja srednje šole ni prineslo sposobnejšim študentom na univerzi večjih prednosti v primerjavi z mlajšimi vrstniki. Nekateri študentje, ki so obiskovali akcelerirane programe v moških koledžih, so tarnali, da je bila njihova poglavitna življenjska težava najti dovolj časa za zmenke z dekleti. Med štiriletnim življenjem in delom na koledžu so izredno napredovali tudi v socialnem razvoju. Nadarjena dekleta so včasih izražala obžalovanje, ker so šla tako zgodaj v koledž. Čutila so potrebo po pridobivanju v socialni zrelosti za popolnejšo in celovitejšo vključitev v življenje koledža in za druženje z eno do treh let starejšimi kolegicami. Gledano v celoti, akcelerirani študentje niso obžalovali zgodnejšega vstopa na univerzo.

Medtem ko gornja raziskovanja nedvoumno podpirajo ukrep šolske akceleracije, pa se pri njeni praktični uresničitvi vrinjajo še nekatera vprašanja:

Katera je najprimernejša starost za vstop v osnovno, srednjo in visoko šolo, če se učenec mentalno hitreje razvija?

Kateri kriterij nam naj služi kot izhodišče za strokovno odločitev za šolsko akceleracijo posameznega učenca?

Če obstajajo raziskovalno dokumentirani dokazi, da je mogoče v izobraževalnem programu nadarjenega učenca privarčevati leto ali dve, kje v njegovi šolski karieri je za to najprimernejši čas?

Odgovor na vsako od teh vprašanj mora biti individualiziran, prilagojen razvojnim posebnostim in življenjski zgodovini vsakega posameznika. Odločitev o tem, do kolike mere in kdaj akcelerirati, je odvisna tudi od tega, kakšne možnosti daje šola za mentalno hitreje razvijajoče se učence, ali je materialno in kadrovsko dovolj dobro opremljena, ali so na voljo svetovalni delavci – strokovni pomočniki, ali so učitelji pedagoško didaktično, izkušenjsko in motivacijsko dovolj pripravljeni za pospešeno delo z nadarjenimi učenci.

Prav tako sestavljen problem šolske akceleracije je vprašanje razvrščanja učenca v posamezne razrede, programe, oddelke. Nadarjenega učenca naj ne bi uvrstili enostavno na nivo njegove mentalne razvitosti, temveč nekje vmes med njegovo življenjsko in mentalno starostjo. Na primer, ne bomo desetletnega nadarjenega učenca z mentalno starostjo trinajst let uvrščali med trinajstletnike. Višje razvit učenec ni docela identičen s starejšimi otroci povprečnih sposobnosti. Lahko je telesno slabše razvit in ima močno omejene življenjske izkušnje.

Witty in Wilkins sta pregledala obsežno literaturo s področja šolske akceleracije in sta ugotovila temeljno tendenco: strokovno upravičena in najbolj zanesljiva je zmerna stopnja preskočitve razredov in izobraževalnih programov. Raziskave v zvezi z akceleracijo niso pokazale neugodnih izobraževalnih, socialnih, emocionalnih in sploh psihofizičnih posledic.

Zasluga empiričnega psihološkega in pedagoškega raziskovanja šolske akceleracije v svetu danes je, da idejni načrtovalci šolske politike, osebje šolske administracije in neposredni delavci v vzgoji in izobraževanju vse bolj upoštevajo to didaktično obliko dela z nadarjenimi. Danes premorejo šole zahtevnejšo metodologijo študija otrok (objektivizirani testni inštrumentarij), bolje dokumentirano spremljanje razvoja otrok (dosjezacija), imajo boljše kadrovske možnosti (strokovni pomočniki – šolski svetovalni delavci), da lahko dovolj strokovno podprejo odločitve za najrazličnejše oblike šolske akceleracije. Preskok razreda kot obliko šolske akceleracije spremljajo še nekatera vprašanja:

S kakšnimi pogoji bo učenec preskočil razred?

Na kateri stopnji učenčeve vzgojno-izobraževalne poti je najprimerneje, da preskoči razred ali program?

Koliko takih preskokov je zgornja dopustna meja v otrokovem šolskem razvoju?

Kakšna mora biti razvojno-psihološka podoba otrokove osebnosti, da zadosti pogojem za hitrejše napredovanje?

S kakšnimi pogoji preskok razreda ni priporočljiv, četudi gre za visoko nadarjenega učenca?

Domače ugotovitve

Odgovori na ta zapletena vprašanja so odvisni od celovite otrokove osebnostne razvitosti, od učenčeve starosti, od njegovih preteklih in sedanjih vzgojno-izobraževalnih uspehov, nivoja razvitosti šole, domačih vzgojno-izobraževalnih okoliščin itd. Dosedanji uspehi uresničevanja šolske akceleracije niso posebej naklonjeni več kot enemu preskoku. Pri izbiri nadarjenih učencev za šolsko akceleracijo niso dovolj diagnosticirane zgolj visoke intelektualne sposobnosti. Te tudi sicer ne izčrpajo definicijske podobe osebnosti nadarjenih otrok. Same visoke inteligentnostne zmožnosti niso dovolj zanesljive za prognozo uspešnega hitrejšega napredovanja nadarjenih učencev. Učenci morajo biti socialno, emocionalno, telesno razvitejši in morajo v zadostni meri obvladati predhodna znanja, spretnosti, navade. V našem strokovnem slovstvu doslej še ni zaslediti bogatejših raziskovalnih izkušenj na področju šolske akceleracije. Nekoliko to problematiko osvetljujejo študijska dokazovanja individualnih razlik v sposobnostih med učenci v razredu. Pokazalo se je, da so te razlike precejšnje in da se med šolanjem razlike večajo. V četrtem razredu osnovne šole lahko najdemo otroke, ki so na intelektualnem nivoju šestletnih, in take, ki so na nivoju povprečnih trinajstletnih otrok. Sedemletni učenci v začetku šolanja se toliko razlikujejo v intelektualnem razvoju, da so nekateri na stopnji štiriletnih, medtem ko so najrazvitejši na nivoju povprečnih desetletnih otrok.

Največ domačih eksperimentalno raziskovalnih poskusov izvajanja šolske akceleracije najdemo v Pulju, Zagrebu in Sisku. V Pulju je Ivan Svetić pričel poskuse sistematične odbire učencev za akceleracijo ter je tudi longitudinalno spremljal njihov razvoj. Ugotovil je, da so imeli učenci še naprej odlične uspehe, da je njihova pozornost ostala intenzivna in trajnejša, da so bili samostojni, vztrajni in da so jih nove, usteznejše, višje vzgojno-izobraževalne zahteve pospešeno razvijale v intelektualnem, emocionalnem in socialnem pogledu. V Sisku je Mandica Vuksan ambiciozno pričela animirati učitelje za spremljanje učencev, ki izstopajo v znanju, spretnostih, sposobnostih. Na podlagi številnih, različnih preskusov – razumevanje prebranega, matematičnega mišljenja, poznavanja osnovnih računskih operacij, splošne poučenosti, bralnih sposobnosti, dosežkov na Aleksandrovem testu inteligentnosti, ugotovljene telesne razvitosti, socialne in emocionalne zrelosti – sta bila dva učenca izbrana za preskok razreda v nižji stopnji osnovne šole. Učenca sta bila po učnem uspehu še naprej med najboljšimi, nov razredni kolektiv ju je dobro sprejel, osebnostno sta se normalno razvijala. Podobno metodologijo in tudi rezultate je opisal Dimitrije Čipčić, ko dokazuje, da so bili nadarjeni učenci z dodatnim poukom sposobni v dveh mesecih obvladati program predviden normalno za šest – do sedemmesečno učno delo. Šolsko akceleracijo nadarjenih učencev v višjih razredih osnovne šole srečamo tudi v zvezi z opisi metodike dela šolskega pedagoga

Oblike šolske akceleracije

Na podlagi psiholoških spoznanj, da se učenci razvijajo z različno hitrostjo, in novejših odkritij didaktičnega načela individualizacije pouka, so se začele porajati v naših šolah naslednje oblike šolske akceleracije:

● Zgodnejši vstop v šolo

V šolo se lahko vpisujejo razvitejši, mlajši učenci, če se ugotovi, da so telesno, govorno, intelektualno, socialno in emocionalno nadpovprečno razviti. O tem najpogosteje strokovno odloča posebna komisija. Glede na vse številnejše uresničevanje te oblike šolske akcelaracije so se polagoma začele kazati zahteve po reviziji učnih načrtov vsega, pa tudi drugih razredov osnovne šole. Za zgodnejši vstop v šolo se največkrat omenjajo naslednje kriterijske zahteve: telesna zrelost, govorna razvitost, intelektualna razvitost, čustvena in socialna zrelost.

● Preskok v nižjih razredih osnovne šole

Nadarjenim učencem je omogočeno, da hitreje napredujejo v nižji stopnji osnovne šole. Pri presoji te odločitve je potrebna vsestranska in objektivna proučitev zlasti na naslednjih areah učenčevega razvoja: bralne sposobnosti, pismenost učenca, matematično znanje, intelektualne sposobnosti in splošna poučitev. Največ izkušenj preučevalna gradiva za preskok v nižjih razredih je mogoče najti v eksperimentalnih osnovnih šolah v Pulju, Sisku in na Zavodu za pospeševanje osnovnega izobraževanja SR Hrvatske. Učenci, izbrani za preskok razreda, morajo biti v vseh proučevanjih ne samo najboljši v svojih starostnih razredih, ampak morajo biti njihovi rezultati enaki nadpovprečni polovici rezultatov dve leti starejših učencev. Predlog za preskok razreda lahko podajo vsi pedagoško delujoči ljudje na šoli in tudi starši. Nedvomno je najvažnejše privoljenje staršev, nato pa nepretrgan posvetovalni kontakt vseh otrokovih vzgojnih dejavnikov. Končno se predlog na razvojni stopnji ustrezno pojasni učencu, pa tudi razrednim kolektivom. Najprimerneje je, če se preskok opravi na začetku šolskega leta, manjkrat tudi v polletju, lahko pa tudi ob kateremkoli času šolskega leta. Starši in učenci morajo biti seznanjeni z možnostjo, da se lahko otroci v primeru nepredvidenih težav vrnejo v prejšnje okolje. Vsako obliko šolske akceleracije mora spremljati zagotovljena nepretrgana dodatna pomoč; še najbolj je to potrebno pri preskoku razreda na višji stopnji osnovne šole.

Hitrejše napredovanje nadarjenih učencev je nekoliko teže organizirati v višjih razredih osnovne šole. Težave se stopnjujejo zaradi tega, ker se povečuje število predmetov in je učno gradivo bolj razvejano in obsežnejše. Učenec s hitrejšim učnim tempom obvladuje učno gradivo vseh predmetov in v enem letu zaključi dva razreda, enega z obiskovanjem rednega pouka, drugega pa z opravljanjem razrednega izpita. Glede na to, da v zaključnem osmem razredu poteka v večji meri ponavljanje, globalno zaokroževanje, sistematiziranje celokupnega učnega gradiva vseh prejšnjih razredov, je pedagoško priporočljivo, da sposobnejši učenci prav tako zaključijo ta razred pri rednem pouku. Nadarjeni učenci z dodatnim poukom s pomočjo pedagoških delavcev osvojijo temeljno snov razreda, ki ga bodo preskočili. Za to delo se sestavi poseben razpored učenja po predmetih. Pri teh preizkušnjah mora učenec dosegati nadpovprečne učne uspehe. Na višji stopnji leži večje breme za uspeh v napredovanju na samih učencih, pripravljene programe morajo osvojiti pretežno s samostojnim delom. Zaradi tega učence hkrati usposabljamo za preudarno rabo racionalnih in učinkovitih tehnik učenja. Poudarek je na dajanju navodil za samostojno delo in na bistveni tematiki vsakega učnega predmeta. Hkrati učenca usposabljamo za rabo različnih izvorov znanja, kot so učbeniki, leksikoni, RTV film, učni listki, programirane sekvence itd.

IVAN FERBEŽER

ZAKULISJE »VSEMOGOČNEGA« DOLARJA

Na Wall Streetu se bojijo poloma

NEW YORK, avgusta – Domala vse velike ameriške banke so te dni v trimesečnih bilancah izkazale precejšnje izgube v valutnih poslih. »Niso stavile na dolar,« kot pravijo tukaj, in so jo pošteno skupile.

Že ta novica je bržkone dovolj tehten vzrok za dvome o prevladujočih diagnozah vzrokov za ponovno rast vrednosti dolarja v primerjavi z drugimi valutami. Kot vemo, se najbolj razširjena teorija glasi: da bi krili ogromen primanjkljaj v svoji državni blagajni, Američani zvišujejo obresti in tako silijo lastnike denarja po vsem svetu k temu, da zamenjujejo svojo valuto za ameriško. Te dni objavljeno poročilo velikih newyorških bank o izgubah pri valutnih poslih pa nedvomno pričajo vsaj o tem, da so se tudi tisti, ki odločajo o obrestih, krepko zmotili, ko so zase napovedovali bodoče spremembe razmerij med dolarjem, marko, funtom, frankom itd. To kajpada še ne pomeni, da ugotovitve o čedalje višjih obrestih kot vzroku za rast dolarja ne držijo vsaj deloma. To z drugimi besedami pomeni, da v okoliščinah splošne nestabilnosti papirnatega denarja celo napovedovalci v najpomembnejših finančnih središčih ne morejo uganiti, kaj se bo zgodilo s posameznimi valutami in zakaj.

Že marca je večina izvedencev predvidela, da bo v letu 1984 prišlo do »korekcije« razmerij nad valutami, ki so jo dolgo napovedovali in še dlje pričakovali. Samo v februarju se je vrednost dolarja v primerjavi z nemško marko zmanjšala za 10 odstotkov, v primerjavi s švicarskim frankom, japonskim jenom in britanskim funtom pa za 5 odstotkov. Natò se je spet vse postavilo na glavo, tako je v torek ameriška valuta v primerjavi z drugimi dosegla najvišjo vrednost od leta 1973 sem, ko je prvič »zaplavala« skupaj z drugimi. Neki bostonski bančnik je v sredo navdušeno dejal: »Dolar si je spet pridobil vlogo, ki jo je imel pred 1973. letom kot edina svetovna rezervna valuta.«

Lastniki kapitala se zatekajo k denarju

Kdo ve? Res je, da je peščica izvedencev že od začetka leta opozarjala na »temeljne« dejavnike v tujini, ki delujejo v prid ameriški valuti. Že zdavnaj je prišel ogromni dolarski presežek, ki so si ga v inflacijskih sedemdesetih letih nakopičile države izvoznice nafte (pred nekaj dnevi se je vrednost dolarja na Wall Streetu zvišala predvsem zaradi govoric, da nameravata Nigerija in Iran izstopiti iz OPEC, da bi lahko prodajala več nafte, kot dovoljujejo predpisi »kartela«). Dolžniške države odplačujejo (v dolarjih) veliko več denarja, kot ga sproti dobijo iz tujine: baselska banka za mednarodne obračune je pred kratkim objavila podatek, da je svetovni Jug v letu 1983, zvečine za obresti, odplačal Severu 50 milijard dolarjev, v nasprotno smer pa je steklo le 10 milijard dolarjev. Pred kakim letom so se tudi ameriške banke spremenile iz upnikov v velike neto dolžnice na »evropskem dolarskem trgu«. In naposled – in to je najpomembneje – je v zadnjih letih prišlo tudi do velikih sprememb, kar zadeva obliko vlaganj: lastniki kapitala se nič več ne zatekajo k zlatu, blagu ali zemljišču, temveč k različnim oblikam denarja. Ta preobrat je kajpada najbolj v prid ameriški valuti, saj je večina svetovnih transakcij (štiri petine ali celo več) dolarskih. Ta težnja, ki jo je sicer čutiti že lep čas, se je v zadnjih mesecih močno okrepila spričo mrzličnih prizadevanj dolžniških držav, da bi z izvozom za vsako ceno dobile dolarje za odplačilo dolgov. Napovedi o novem znižanju cen surovin pa po svoje prav tako podžigajo svetovno povpraševanje po dolarjih.

Kopičenje in kopnenje svetovnih deviznih rezerv

Seveda ni skrivnost, kako je prišlo do tega preobrata. V sedemdesetih letih, potem ko se je v začetku tega desetletja pretrgala še zadnja, teoretična zveza med dolarjem in zlatom, so bogate države skušale »iskreditirati« izhod iz krize, s katero so se spopadle. Kot pravi Robert Triffin z yalske univerze so v dvanajstih letih na svetu ustvarili več likvidnosti kot od »Adama in Eve sem«, (svetovne devizne rezerve so se v tem desetletju povečale z okoli 80 na več kot 1000 milijard dolarjev). Spričo zloma ameriške valute leta 1979 so upravljalci »tiskarne dolarjev« močno pritisnili na zavoro in dvignili obresti »do neba«. In rezultat: svetovne denarne rezerve so danes za 50 do 60 milijard manjše, kot so bile pred petimi leti, in se iz dneva v dan manjšajo med drugim tudi zaradi cene zlata, ki pada že 18 mesecev. Tako je na primer Argentina pred kratkim opisala kot velik uspeh posojilo v znesku 125 milijonov dolarjev, ki ga je dobila od newyorških bank brez potrditve Mednarodnega denarnega sklada, v pičlem tednu pa se je vrednost zlata iz argentinskih rezerv zmanjšala za 150 milijonov dolarjev. Na kratko povedano se je v minulih petih letih zgodilo tole: z naglim spodkopavanjem svetovne likvidnosti so izsilili razmere, v katerih povpraševanje po denarju občutno presega ponudbo. V tem okviru pa so seveda najbolj podžgali rast svetovnega povpraševanja po dolarjih.

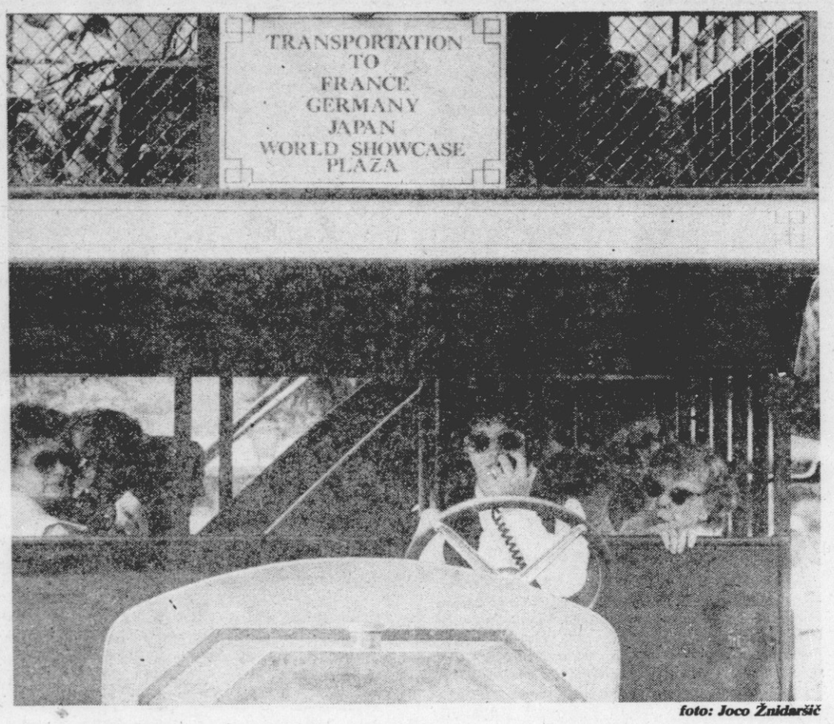

foto: Joco Žnidaršič

Lahko bi si mislili, da takšni rezultati tudi v središčih ameriške gospodarske moči zbujajo navdušenje, kakršno navdaja omenjenega bostonskega bančnika. In vendar ni tako. Na Wall Streetu se očitno dobro zavedajo, da gre za nadvse tvegano in nevarno pot med enako nevarnima silama inflacije in deflacije. Zavedajo se namreč, da je lahko zniževanje cen enako, če ne še bolj nevarno, kot njihova rast. Kajti poskus, da bi si papirnati denar

> Dolžniške države odplačajo veliko več denarja, kot ga sproti dobijo iz tujine: svetovni Jug je, recimo, lani – zvečine za obresti – odplačal Severu 50 milijard dolarjev, v nasprotno smer pa je steklo le 10 milijard dolarjev.

spet pridobil nekdanje zaupanje, je nemara uspel, nemara pa tudi ne, zanesljivo pa je sprožil celo vrsto novih nevarnosti, med katerimi je najhujša bankrot dolžnikov in s tem tudi upnikov. Sicer pa so te dni prav z Wall Streeta kar najodločneje opozarjali upravljalce »tiskarne dolarjev«, naj skušajo »tako ali drugače pregnati strah trga pred deflacijo«. To preprosteje povedano pomeni: nehajte pritiskati na zavore denarne politike, ker se bo vse podrlo.

Če si ogledamo spremembe razmerij med dolarjem in drugimi valutami v zadnjih tednih, lahko ugotovimo, da dandanes ni valute, ki bi se lahko potegovala za status »trdne valute«. To nemara zveni paradoksalno, pa je vendarle res. O tem kajpada najbolj zgovorno pričajo obresti. Lastnikom denarja, ki ne bi bil sumljiv, ne bi bilo treba ponujati 14-odstotnih obresti, da bi ga za nekaj časa odstopil banki, državnemu trezorju itd. Visoke obresti pa so seveda predvsem posledica kolektivne sodbe svetovnih trgov o kakovosti vseh dolarski dolgov (in ne samo tistih, ki so si jih nabrale države v razvoju): to je v resnici cena še vedno navzočih bojazni, da se bo vse končalo s polomom. Z drugimi besedami, dolar lahko spričo navedenih vzrokov še naprej potiska navzdol druge valuta, vendar to samo po sebi ne pomeni, da gre za njegovo vrednost; gre namreč za razmerje, kar je nekaj drugega. Bistvenega cilja preobrata v prizadevanjih, da bi si spet pridobili zaupanje, ki ga je omajalo nebrzdano »tiskanje« dolarjev v sedemdesetih letih, torej še zdaleč niso dosegli.

V resnici je najpomembnejše vprašanje, ali trenutne deflacijske težnje po svoje škodujejo temu cilju. Kaže, da je tako. Znani ekonomist z univerze v Stanfordu govori o tem kot o »progresivni eroziji realnega kritja večine posojil«. To nevarnost bi lahko preprosteje opisali takole: zniževanje cen, nafte, rud, zemljišč, hrane itd. spodkopava vrednost posojil, ki so jih odobrili družbam, farmerjem ali državam (polom in nedavna nacionalizacija chikaške banke Continental Illinois, ene izmed desetih največjih ameriških bank, zgovorno pričata o tem, ker je banka bankrotirala zaradi posojil teksaškim podjetnikom, ki so jim nehali zaupati v hipu, ko so zajezili rast cen nafte). Tako vse skupaj spominja na problem kvadrature kroga: kolektivni sumi trga, da bodo številna posojila sploh kdaj odplačana, ohranjajo visoke obresti, zato so dolžniki prisiljeni čedalje ceneje prodajati vse, kar imajo, to pa še naprej spodkopava kakovost teh posojil in zvišuje obresti.

Reagan je prisluhnil Wall Streetu

Po »proslavah« 40. obletnice povojnih monetarnih sporazumov iz Bretton Woodsa je bilo mogoče na Wall Streetu te dni najbolje ugotoviti, koliko se zdijo razmere v sedanjih okvirih nevarne in nerešljive. Mnogi tožijo za tistimi imenitnimi starimi časi, ko je »Mednarodni denarni sklad napravil vse, da bi olajšal in pospešil svetovno menjavo, medtem ko zdaj povsod po svetu zahteva le, naj bi zategnili pas.« Glasila najbolj slavne ulice kapitalističnega sveta soglasno zahtevajo od politikov: Vrnite se k novemu svetovnemu monetarnemu sporazumu, k fiksnim tečajem, k dejansko stabilnemu denarju! Trenutne razmere torej niso pogodu celo tistim, ki jim je rast obresti in dolarja začasno v prid.

> Po spremembah razmerij med dolarjem in drugimi valutami v zadnjih tednih lahko ugotovimo, da dandanes ni valute, ki bi se lahko potegovala za status »trdne valute«.

Pri tem je zanimivo, da politični vrhovi brez omahovanja izjavljajo, kako spremljajo in upoštevajo tisto, kar prihaja iz središča ameriškega kapitalizma. Najnovejše sporočilo iz Washingtona v zvezi s tem se glasi: v bodoči vladi Ronalda Reagana bo finančni minister newyorški finančnik Lewis Lehrman, nesojeni guverner države New York. Pri tem pa je kajpada negotovo celo to, ali bo Ronald Reagan po novembru sploh sestavil vlado, kaj šele, kdo bo dobil kak ministrski resor. Izjava, ki omenja Lehrmana, pa vsebuje pomembno sporočilo: Lehrman slovi po tem, da se že nekaj let vztrajno zavzema za reformo mednarodnega denarnega sistema, ki bi odpravila negotovost zaradi plavajočih tečajev in spet zagotovila stabilnost svetovnih odnosov. Tako sporočilo političnega vrha Wall Streetu pomeni: slišali smo vas in bomo to upoštevali.

Seveda je nemogoče v tem smislu karkoli zanesljivo napovedati, čeprav so na nedavnem sestanku predsednikov in premierov sedmih bogatih držav v Londonu tudi Američani naposled privolili v monetarno konferenco. »Ta poskusni balon je bil najboljša novica iz Londona,« je šele pred nekaj dnevi zapisal na moč zaskrbljeni Wall Street Journal.

In kaj se spričo te negotovosti glede bodočih sprememb razmerij med valutami obeta drugim državam ,tistim, ki tudi v tem svetovnem sistemu nimajo druge možnosti, kot da opazujejo in sprejmejo vse, kar se zgodi!

Bogati eno delajo zase, drugo pa priporočajo tujini

Včasih je tudi skrbno opazovanje lahko koristno, čeprav gre predvsem za izbiro med manjšim in večjim zlom. Z našega stališča se zdi, da se premalo zavedajo in premalo upoštevajo velik prepad, ki je zazijal med bogatimi in revnimi državami tudi v tekoči ekonomski politiki.

Druga za drugo se bogate države odločajo za formulo, ki se skuša takole spoprijeti s »stagflacijo«: razmeroma stroga denarna politika, da bi obrzdali inflacijo, hkrati pa prožna fiskalna politika oziroma davčne razbremenitve, da bi tako ohranili gospodarsko rast.

To je formula, ki jo v Washingtonu opisujejo kot »odkritje Amerike« oziroma kot recept, ki je zagotovil moč dolarja, zajezitev inflacije in izredno naglo gospodarsko rast v zadnjem poldrugem letu. Naj je vzrok tak ali drugačen, pa je res, da gre za docela drugačen recept od tistega, po katerem so se ravnali nekoč: »tiskaj« toliko denarja, kot ga potrebuješ in zvišuj davke, da bi lahko država kot porabnik kar najbolj spodbudila rast gospodarstva itd. Res je tudi, da se po tem receptu zdaj ravnajo vse vlade bogatih držav ne glede na politične smernice. Nemški konservativci so napovedali »največje davčne razbremenitve v zgodovini«, francoski socialisti pa so po začetnem zvišanju dakov odločno spremenili politiko: zdaj napovedujejo, da se bo delež »prélèvement obligatoire« (vsi posredni in neposredni davki) v družbenem proizvodu leta 1985 zmanjšal za en odstotek, nato pa vsako leto za po eno točko.

Zastareli denarni in davčni recepti

Ta novi prepad med bogatimi in revnejšimi se odpira zato, ker v tekoči politiki revnejših držav še vedno prevladuje nekdanji recept pospešenega tiskanja denarja in velikih davkov (k temu prispeva tudi Mednarodni denarni sklad, ki od vseh dolžniških držav terja zategovanje pasu, obdavčevanje, zapolnitev vseh vrzeli v proračunu itd.). Kakšna je naša

> Glasila Wall Streeta zahtevajo od politikov: Vrnite se k novemu svetovnemu monetarnemu sporazumu, k fiksnim tečajem, k dejansko stabilnemu denarju.

vloga v teh svetovnih delitvah bržkone najbolj zgovorno pričata dve novici: prva, da so navzlic primanjkljajem na vseh koncih pred kratkim delili presežek zveznega proračuna iz leta 1983, in druga, da je naša centralna banka presegla načrt »tiskanja« novih dinarjev, da bi gospodarstvu »zagotovila potrebno količino denarja«.

Ni mogoče reči, koliko zaslug za vse uspehe dolarja in ameriškega gospodarstva je pripisati ameriški tekoči politiki, pa tudi ne, koliko časa bo to trajalo. Kljub temu pa se zdi, da ne bo dobro, če bodo vztrajali pri receptih tekoče ekonomske politike, ki jih bogate države, upravičeno ali ne, zdaj zavračajo, češ da je bil to poglavitni vzrok nadlog, s katerimi so se spopadle v sedemdesetih letih »velike stagflacije«.

DRAGIŠA BOŠKOVIĆ

IRAK – VOJNA IN MIR

Dvanajstkrat v Iraku, a le do Bagdada

»Kaj misliš o ideji, da bi Delova ekipa obiskala Irak?« Tako sem pozimi leta 1982 povprašal Zvoneta Dragana. Poznava se še iz časov, ko je predsedoval sekretariatu celjskega okrajnega mladinskega komiteja in sva ves čas ostajala »na delovni zvezi«. Vedel sem, da je Zvone Dragan poleg nalog podpredsednika v zvezni vladi prevzel nase tudi stike z Irakom.

»Odlično«, je odgovoril, se spomnim in tudi pomagal, da je iraška ambasada v Bagdadu zvedela za naše namene. Vinko Kirbus, šef Draganovega kabineta, je uredil, kar je bilo treba. Takrat, tistega leta, pa še prej, so predstavniki iranskega veleposlaništva nekajkrat uradno protestirali zaradi Delovega pisanja o iraško-iranski vojni. Najbolj jih je motilo poimenovanje Zaliva – kakor hitro smo zapisali, da je prišlo do vojaških akcij v Arabskem zalivu, je bilo že narobe. Morali bi, po njihovem, napisati Perzijski zaliv. Če smo ravnali tako in napisali Perzijski zaliv, smo dobivali obvestila o vznemirjenih reakcijah Arabcev. Zato smo se odločili preprosto za Zaliv.

Zakaj sem se odločil prav za Irak, vedel pa sem, da bom moral še v Iran, saj bi sicer zoprval osnovnim pravilom objektivnega žurnalizma, ne vem. Zaradi vojne? Da, to že. Ali morebiti bolj zato, ker me je mikalo zbliza, z dotikom zaznati fronto smrti, in si vsaj predstavljati, kaj je nekako vojno poročevalstvo? Čeprav, to sem sklenil že takoj, bi se odločil za dnevno poročanje samo v izjemnih okoliščinah – če bi padel v ofenzivo, če bi se fronta zamajala na eni ali drugi strani. Izziv? Tudi izziv. Izziv lastnemu novinarskemu pogumu in še izziv nečemu, česar pa nisem premleval pogosto. Avantura, če je pot v Irak avantura, je malo manj kot iskra v nedokončanem premišljanju, kako skicirati umirjenejše tone v notranjem ognju minevanja. Vojna in smrt. Življenje in preteklost. Pokopane kulture in počasno pominevanje v modrovanju, kaj sploh ostane – od vsega, kar človek da iz sebe, in od človeka, kajpak. Mezopotamija se mi je prikazovala kot sfinga in Babilon kot pravljica. Kot resnična pravljica, ki je s svojo kruto današnjo aktualnostjo samo čuten posrednik med biti in nebiti. Med močjo in ruševino. Kot da človek s svojo veličino moči lahko dospe samo do polfinala svojega vzpona. Potem se začne moč mehčati.

Pot v Irak mi je postala važnejša, kot sem si upal glasno priznati.

Ampak res je bilo še nekaj, s čimer se je Zvone Dragan najbolj strinjal. Države v razvoju, pri naši najboljši volji, v medijih ostajajo v rezervi. Za trenutek, ko novinar, kot gozdar, lahko udari širok sek v strukturo časnika – zaradi državnega puča ali zaradi hude lakote ali zaradi obveznega državnega protokola ali zaradi česa drugega, kar se pripeti v Afriki, Aziji ali v Latinski Ameriki. Še preveč vrtimo novinarske oči predvsem proti Vzhodu in Zahodu, proti blokoma. V zadnjih dveh, treh letih šele pihlja drugačna sapa v uredništvih. Hlastanje po pokrivanju dogodkov ne jenja, ker pač ne sme jenjati. Toda knjige in reportaže o državah v razvoju, zapisovanja o njih, z drugačnim odsevom žurnalistične doživljanja, niso več redkost in posebnost. To ni čudno. Jugoslavija si je med manj razvitimi našla ne le sijajne politične sobesednike, marveč tudi mamljive ekonomske partnerje. Irak ni izjema.

Približno tako, z nekaj podatki in predlogi, kaj bi radi videli, sem zapisal v pismu, ki sem ga poslal iraški ambasadi v Beogradu. Zadržkov za obisk ni bilo. Ko je Zvone Dragan še podpredsedoval, sva zmeraj razdelila mrežo vtisov o Iraku bežno, natihoma. S kakšno kratko izjavo za Delo ali s tem, da sem ga zaprosil za sveže informacije o ekonomskem sodelovanju. Bil je med tistimi zveznimi ministri, ki niso nikoli zapirali vrat pred novinarji – je pa tudi predlagal, kaj je pametno objaviti in kaj ne. Ko se je zaradi bolezni (krvavitve čira) odpovedal sedežu v »rekonstruirani« vladi Milke Planinc in se je začel pripravljati za novo, kot se uradno pravi, dolžnost v diplomaciji, sem ga povabil, da popiševa vsaj nekaj dogodkov iz njegovega petletnega srečevanja z Irakom. Kramljala sva brez diplomatske zaprtosti.

★ ★ ★

»Začelo se je julija 1979. leta, ko sem od Andreja Marinca prevzemal posle v zveznem izvršnem svetu. Med drugim mi je predal tudi predsednikovanje v komiteju za gospodarsko, znanstveno in tehnično sodelovanje z Irakom. Za tovrstno sodelovanje imamo v zvezni vladi za vse pomembnejše partnerje meddržavne komiteje ali medvladne komisije. Praviloma vodijo jugoslovanski del teh skupnih komitejev oziroma komisij člani zveznega izvršnega sveta ali izjemoma tudi namestniki zveznih sekretarjev, odvisno od tega, kakšen rang je na nasprotni strani. Podpredsedniki smo v prejšnjem in sedanjem ZIS-u vodili samo tri komiteje: sovjetskega, kitajskega in iraškega. Posle z Irakom sem prevzemal v obdobju naglega vzpenjanja v razvoju vsestranskih bilateralnih odnosov med Jugoslavijo in Irakom. To je bilo v času, ko so dosegli naši odnosi tudi potrditev na najvišji ravni s Titovim obiskom v začetku februarja 1979. leta v Iraku. Ta obisk Iračani še danes pomnijo, in ga še bodo, z njim vred pa tudi Jugoslavijo. Tita so množično, zares lepo sprejeli ne samo kot velikega Jugoslovana, ampak tudi kot voditelja neuvrščenih držav. Čeprav je bil takrat na oblasti še El Bakr, se je Tito pogovarjal tudi s Sadamom Huseinom, takratnim podpredsednikom. Tito je pogovore ocenil za plodne in koristne. V takem ozračju so bila na stežaj odprta politična vrata za razvoj medsebojnih odnosov. Za dobro sodelovanje so se zavzemali najvišji organi na obeh straneh. Sodelovanje je slonelo na osebnem spoštovanju in zaupanju med predsednikoma Titom in Huseinom. Spletle so se močne vezi. Te vezi so bile takrat in so še danes tista spona, ki izraža našo politično in drugo pripravljenost, da z Iračani, ne glede na težave in probleme, v katerih so se znašli, nadaljujemo sodelovanje. Mislim na kontinuiteto, ki je neobhodno potrebna tudi takrat, kadar nastopijo težave. V ozračju obojestranske pripravljenosti in želje po sodelovanju sem prevzel komite in odšel tudi na prvo pot v Irak v začetku oktobra 1979. leta. Takrat sem uradno vodil našo delegacijo na otvoritev mednarodnega gospodarskega sejma v Bagdadu.

> Rekordno raven v blagovnem izvozu smo dosegli leta 1982, ko smo izvozili v Irak kar za 722 milijonov dolarjev blaga.

Prvi govor pred Sadamom Huseinom

Moje prvo srečanje z Iračani? To je bilo s Hasanom Alijem, ministrom za trgovino, in z drugimi iraškimi voditelji. Že ob prvem obisku sem bil sprejet tudi pri predsedniku Sadamu Huseinu. Potem me je doletelo nekaj, na kar nisem bil pripravljen. Sadam Husein je sprejel vodje vseh delegacij na bagdadskem sejmu. Spominjam se, da je na sejmu sodelovalo več kot 60 držav, ki so jih vodili ministri in člani vlad ter podpredsedniki. Ko smo šli na sprejem v predsedniško palačo, so mi namignili, da bi bilo dobro, če bi se v imenu vseh prisotnih šefov delegacij, med katerimi so bili tudi šefi delegacij Sovjetske zveze, pa več zahodnih in neuvrščenih držav, zahvalil za sprejem. To je bilo zame na eni strani priznanje Jugoslaviji, po drugi strani pa sem se prvič znašel na taki mednarodni sceni, da je bilo treba nekaj reči. In to ne samo protokolarno, ampak tudi vsebinsko.

Za nami je bila 6. konferenca neuvrščenih držav v Havani v začetku septembra leta 1979. Dobro se spominjam, da sem v zahvalni govor vpletel dokumente s te konference. Imel sem torej neuvrščen, ampak angažiran krajši nastop.

Res je, da sem že takrat ugotovil, da so z naše gospodarstvo v Iraku neslutene možnosti. Gospodarski odnosi so bili v ospredju, ko sem se pogovarjal z iraškimi partnerji. Takrat še ni bilo vojne. Iračani so gradili številne objekte, med najpomembnejšimi izvajalci so bile tudi mnoge naše delovne organizacije. Takrat je bil Irak naš največji dobavitelj nafte, pred Sovjetsko zvezo in drugimi državami v razvoju – izvoznicami nafte. Tudi sicer je bil že takrat obseg sodelovanja na zavidljivi ravni. Irak je bil na prvem mestu med vsemi deželami v razvoju, s katerimi je Jugoslavija razvijala ekonomske odnose. V tistem letu pred vojno, do septembra leta 1980, so bili vsi moji obiski v Iraku ali njihovi v Beogradu obremenjeni s tem, koliko bo novih poslov, koliko novih deviz, nove nafte, tudi novih kreditov, kako bomo razvili višje oblike sodelovanja in industrijske kooperacije, kako bomo sodelovali na področju tehnologije in znanosti ter znanstvenih dosežkov. Enako pomembno je bilo, kaj bomo dosegli s klasično blagovno menjavo in trgovino. Obojestranska pripravljenost za naglo širitev raznovrstnega sodelovanja je bila prisotna ne samo do vojne, ampak tudi še prvi dve leti vojne – kot da je ne bi bilo. Kdaj smo močneje začutili posledice vojne? Šele konec leta 1982 in na začetku 1983. Do takrat je bil velik vzpon v številu sklenjenih dogovorov o investicijskih delih, natò pa so začeli novi posli usihati. To smo začeli zaznavati, počasi, že leta 1981. Toda takrat so bile naše delovne organizacije sredi del, ki so bila vredna več milijard dolarjev. Že to, da smo tako dolgo zdržali raven doseženega, je bil velik podvig za jugoslovansko gospodarstvo. Pa tudi za Iračane.

Blagovni izvoz se je začel v času vojne celo vzpenjati. Dosegli smo rekordni raven v blagovnem izvozu ravno v letu 1982, ko smo izvozili v Irak kar za 722 milijonov dolarjev blaga. Kot rečeno, ob koncu leta 1982 in v začetku 1983 smo začeli vse bolj čutiti finančne in ekonomske posledice vojne, stroške vojne, skrajno omejene možnosti črpanja in prodaje nafte v Iraku. Finančni in ekonomski oklep Iraka je bil vse težji. Čimbolj se je vojna nagibala v četrto leto, toliko bolj je začela pestiti tudi nas. Še naprej, sporazumno z Iračani, delimo ekonomsko usodo vojne v prepričanju, da ne bo večna in da moram obdržati kontinuiteto. Ne samo zaradi političnih interesov, ampak tudi zaradi ekonomskih.

> Titov nasvet: Mi smo proti temu, da bi kdorkoli komurkoli solil pamet. Vi Iračani sami najbolje poznate položaj. Kvečjemu lahko kaj povem o naših izkušnjah. Če vam bo to kaj pomagalo, bo dobro, škodilo vam gotovo ne bo.

Kaj je Hasan Ali hotel od Tita?

V zvezi z vojno je zanimivo in značilno, kako je razmere v Zalivu ocenjeval Tito. Ko se je vojna začela, smo bili presenečeni, ni nam bilo vseeno. Žal prej smo s strahom pričakovali nevarnost vojne, kajti odnosi med Irakom in Iranom so se zaostrovali že leta 1979. Spominjam se, da je bilo v Zalivu napeto že, ko je predsednik Tito 13. novembra 1979. leta v Bugojnu sprejel na pogovore Hasana Alija, ki je prišel v Beograd. Predsednik Tito je naredil izjemo, saj sicer ni več sprejemal obiskov na tej ravni, ampak samo še predsednike držav in vlad ali zunanje ministre. Ponovno pa se je pokazal Titov odnos, tenkočuten politični občutek do Iraka in njegovega razvoja, še posebno pa problemov na Bližnjem in Srednjem vzhodu. Takrat je Tito spremenil protokol, sprejel je Hasana Alija in mene. Pred uradnim pogovorom sem Tita obvestil o trenutnem stanju ekonomskih odnosov z Irakom in o poteku zasedanja skupnega komiteja. Predsedniku Titu sem poročal, da potekajo stvari dobro, da bomo uspešno uskladili in podpisali protokol. Tito nas je pohvalil.

Vem, da je imel Hasan Ali pred sprejemom pri Titu precejšnjo tremo. Prvič je bil pri njem, hkrati pa je bil zadnji Iračan, še danes govori o tem s ponosom, ki je bil sploh sprejet pri Titu pred njegovo smrtjo. Titu je povedal, kakšni so naši bilateralni odnosi. Vprašal ga je za nasvet, kaj misli o vojni nevarnosti v Zalivu. Tito mu je odgovoril: Mi smo proti temu, da bi kdorkoli komurkoli solil pamet. Vi sami najboljše poznate položaj. Kvečjemu lahko kaj povem o naših izkušnjah iz podobnih položajev v zgodovini. Če vam bo to kaj pomagalo, bo dobro, škodilo vam gotovo ne bo.

Tito je govoril o naših izkušnjah, o informbiroju in o povojnih težavah. Ko sva se vračala v Beograd, je Hasan Ali že iz Zenice, med potjo, sporočal po teleksu v Bagdad, kako je bilo na pogovorih pri Titu.

S Hasanom Alijem sva se odkrito menila o odnosih med Irakom in Iranom. Iračan je tako nastopil tudi pred Titom. Najprej je opisal položaj v Iraku, nato pa program iraške BAS partije na notranjem in mednarodnem področju, kar je Tito spremljal z očitnim zanimanjem in občasnim prikimavanjem. Glede Irana pa je Hasan Ali dejal, da se Irak ne more strinjati s Homeinijem in z modelom izvoza islamske revolucije, niti s tem, da Iranci provocirajo Iračane ne samo na meji in ob meji, ampak tudi v Iraku. Iračani, tako je pojasnjeval, so že velikokrat ponudili Irancem pogovor o teritorialnih vprašanjih, vendar odziva ni bilo. Ni bilo želje, da bi se srečali in razčistili sporna vprašanja. Takrat je Tito odgovoril, da bi si morali še naprej prizadevati, tudi v okviru gibanja neuvrščenih, da bi sporna vprašanja uredili po mirni poti, za to pa je potrebna polna mera razumevanja in strpnosti. Tito je tudi predlagal, da čimprej sedejo za mizo in se pogajajo o odprtih in spornih vprašanjih. Pokazal je velik interes za razvoj dogodkov v Zalivu in opozarjal na možne posege s strani. Že takrat je ocenil, da bo poslabševanje razmer v Zalivu odličen manevrski prostor za delovanje in interese velikih sil, ki so globoko vkoreninjene v tem delu sveta. Tudi zaradi tega je bil zaskrbljen za položaj v Zalivu. Situacije ni motril samo skozi odnose Iran – Irak, ampak kot bombo, ki lahko zaneti požar. Pri gašenju ali podpihovanju požara bodo dejavne velike sile in drugi. ▶

Zvone Dragan pri predsedniku Sadamu Huseinu (foto: Iraq Press)

BONSKO POLITIČNO POLETJE

Težave zelenih z »zvezdniki«

BONN, avgusta – Petra Kelly je ena izmed »zvezdnic« zelenih, stranke, ki se otepa vsakovrstnih zvezdnikov in bi se rada tudi po tej plati razlikovala od drugih strank. Toda Petra Kelly ni kriva, če je sposobna, zna nastopati pred TV kamero in v Bundestagu in če se je z vztrajnim študijem dokopala do temeljitega znanja na področju varnostnih problemov, razorožev anja in oboroževanja. Pri zelenih je glavna govornica za ta vprašanja in tudi med najbolj podkovanimi.

Toda vse to očitno ne zadostuje, da bi Petra Kelly lahko po marcu 1985 ostala še dve leti zvezna poslanka zelenih. Pred nekaj dnevi so delegati deželne organizacije zelenih za Bavarsko v Karlsteinu na Frankovskem s 120 glasovi proti 80 sklenili, da mora tudi Petra Kelly marca prihodnje leto izročiti svoj mandat oziroma polovico mandata nasledniku ali naslednici, ki na mandat čaka že od 6. marca 1983, ko je bila Petra Kelly izvoljena za zvezno poslanko na listi zelenih. Vsak poslanec zelenih bodisi v zveznem parlamentu bundestagu ali v deželnem parlamentu je dolžan izročiti polovico svojega mandata nasledniku po prvih dveh letih. To je v skladu z načelom o rotaciji, o katerem pa se v vrstah zelenih porajajo čedaje hujši dvomi.

»Zeleni v Bundestagu so dolžni spoštovati sklepe zveznega zbora in zveznega glavnega odbora zelenih. Kršitev tega načela je že razlog za izključitev iz zvezne frakcije zelenih.« To so zeleni sklenili že januarja 1983 v Sindelfingnu v Baden-Württembergu, ko so tudi potrdili načelo o rotaciji. Toda če bi se zeleni res tako trdno držali tega »predpisa«, potem bi bila morala Petra Kelly z Rolandom Vogtom že pred nekaj dnevi odleteti iz stranke. Pa nista. Prav tako je formalno še član zelenih bivši general in znan mirovnik Bastian, ki je sam izstopil iz frakcije zelenih, češ da se v takem ozračju ne da delati, in je med drugim navedel kot razlog za svoj izstop tudi načelo o rotaciji.

Petra Kelly prepričuje »bazo«

Petra Kelly je pred svojo »bazo« dobro utemeljila željo, da bi ostala zvezna poslanka še nadaljnji dve leti. Rekla je, da bi trpela kontinuiteta mirovne in zunanje politike zelenih, če bi morala ona oditi. Navsezadnje nima naslednika, ki bi bil tako »doma« na tem področju, kot je ona.

Toda 120 članov »baze« je bilo mnenja, da je načelo pomembnejše od pragmatizma. Tako je bilo sklenjeno in tako mora biti. Rotacija naj bi omogočila čim večjemu številu zelenih, da bi se poskusili v politiki in »na oblasti«, in tako tudi pospeševala in krepila osnovno demokracijo.

Duhovni očetje tega načela so bili predvsem tisti zeleni, ki se niso nameravali spuščati v parlamentarne dejavnosti. Marsikdo med njimi je bil rajši dejaven na ulici in se je celo trudil, da bi oslabil parlamentarno frakcijo zelenih, ker je v bistvu želel, da bi se zeleni bojevali zunaj parlamenta. To razdvojenost v gibanju ali stranki zelenih je čutiti še danes. Po dolgih pogajanjih med socialdemokrati in zelenimi v zvezni deželi Hessen je nedavno prišlo do pomembnega sporazuma, prvega take vrste, odkar obstajajo zeleni. Socialdemokratska večina na čelu s hessenskim zunanjim ministrom Hölgerjem Bolgerjem je v marsičem popustila zelenim, da so le-ti obljubili, da bodo odslej v deželnem parlamentu podpirali Bolgerjevo vlado, ki nima absolutne večine, četudi bodo sami ostali zunaj vlade. Trdo jedro zelenih je bilo proti vsakršnemu sporazumu s socialdemokrati, četudi so vsi politični krogi v Zvezni republiki označili sporazum kot zgodovinski. Za »trde« med zelenimi je tak sporazum zelo nevaren, ker sili gibanje v kompromise. Toda zmagalo je pragmatično jedro zelenih, ki je tudi močnejše in številčnejše.

Rotacija je za pragmatike sveto načelo

Vendar je načelo o rotaciji za marsikaterega pragmatika še vedno sveto, kot je bilo prvotno sveto načelo, da stranka sploh ne potrebuje poklicnih politikov. Ko so v Sindelfingnu sprejeli rotacijo, so vendarle dopustili možnost, da poslanec, ki je postal izreden strokovnjak, ostane poslanec tudi še naslednji dve leti, če se vsaj 70 odstotkov njegove »baze« izreče za to.

Petra Kelly in Vogt nista dobila niti 51 odstotkov glasov, da bi lahko ostala poslanca, četudi nista zagrozila, da bosta izstopila iz stranke, kot je to storil poslanec Bastian, ki pa je dejal, da se bo še vedno bojeval za cilje zelenih. Zlasti Kellyjeva je bila deležna hudih napadov in celo očitkov, da izsiljuje in da je izdala stranko.

Toda članom zvezne parlamentarne frakcije zelenih ne pride na misel, da bi izključili Kellyjevo in Vogta, že zato ne, ker bi se z izključitvijo teh dveh poslancev število zelenih v Bundestagu – potem ko je odstopil tudi Bastian – zmanjšalo na 25 poslancev. S tem pa bi zeleni v zveznem parlamentu izgubili položaj frakcije in z njim številne ugodnosti, med katerimi je zelo čedna vsota denarja, ki jo zeleni še dosti bolj potrebujejo od drugih »vpeljanih« strank v Bundestagu, ker so dosti bolj revni od njih.

Toda med zelenimi je še nekaj zvezdnikov, ki so tudi proti načelu o rotaciji, a so vendar ubrali drugačno pot kot Petra Kelly in Vogt. Zlasti pomemben je pravnik in odvetnik Otto Schily, Berlinčan, ki se je v zadnjih dveh letih uveljavil kot eden najboljših pravnikov v stranki. Zato so ga zeleni tudi poslali kot svojega predstavnika v parlamentarni odbor, ki raziskuje sumljive davčne olajšave v aferi Flick. Prav težko bodo zeleni dobili človeka, ki bi lahko nadomestil Schilyja v tem parlamentarnem odboru. Toda Schily je pripravljen marca prihodnje leto izročiti drugo polovico svojega mandata svojemu nasledniku.

Tudi Schily pravi, da je treba po dveh letih odpraviti načelo o rotaciji. Kot kaže, se strinja z njim večina v stranki.

Močna manjšina pa meni, da bi bilo treba rotacijo odpraviti takoj. Tako je v svoji poglobljeni in dolgi razpravi na zborovanju delegatov zelenih 1. julija v Karlsteinu, ko se Petri Kelly ni posrečilo pregovoriti delegatov, Ekkehart Rotter dejal, da je sklep iz Sindelfingna izključno »notranji« sklep zelenih. Nihče »od zunaj« ne bo prizadet, če bodo zeleni sklep razveljavili. Zato ne bo nihče razočaran in tudi ne bo mogel dolžiti zelenih, da so prelomili obljubo.

Ali zeleni kršijo ustavo?

Ekkehart je poudaril, da je prepričan, da je večina članov zelenih proti rotaciji. »Zakaj ne bi vprašali svojih članov za mnenje?«, je vzkliknil. Citiral je tudi Rainerta Tramperta, morda najpomembnejšega člana zveznega predsedstva zelenih, ki velja za »trdega«. Leta je napovedal, da bodo novembra letos zeleni na zborovanju zveznih delegatov dokončno sklenili, ali bodo potrdili ali preklicali načelo o rotaciji. »Za eno ali drugo odločitev je slišati povsem dostojne razloge.«

Tudi številni drugi »trdi« zeleni so takega mnenja in se nikakor dosledno ne držijo rotacije. V bistvu teče zdaj razprava o tem, ali naj zeleni odpravijo rotacijo takoj ali šele s prihodnjimi parlamentarnimi volitvami, ki bodo leta 1987. Tudi tisti, ki ne želijo takoj odpraviti rotacije in vztrajajo, da bi morali zvezni poslanci marca prihodnje leto izročiti svoj mandat naslednikom, imajo nekaj dobrih argumentov za svoje stališče.

Morda pa se bo načelo o rotaciji izjalovilo tudi v prvem obdobju, ne glede na to, kaj bodo zeleni jeseni sklenili. Ta eksperiment utegnejo pokopati predsednik zveznega parlamenta in predsedniki enajstih deželnih parlamentov. Po mnenju predsednikov parlamentov je načelo o zamenjavi poslancev na željo »baze« v nasprotju z 38. členom ustave, po katerem poslanci niso vezani na naloge in navodila svoje stranke, ampak so odgovorni svoji vesti.Zato stranka, ki zahteva od svojega poslanca, da mora izročiti svoj mandat nekomu drugemu, krši ustavo. Tako je že izjavilo enajst predsednikov deželnih parlamentov in hkrati napovedalo, da bodo ukrepali proti rotaciji zelenih. To najbrž ni prazna grožnja. Zeleni v deželi Spodnja Saška so sklenili, da bodo letos poleti rotirali pet svojih poslancev v deželnem parlamentu. Toda ko so poslanci sporočili krščansko-demokratskemu predsedniku deželnega parlamenta Brunu Brandesu, da nameravajo odstopiti, se je ta uprl. Naročil je nadzornemu volilnemu odboru, naj ugotovi, ali je to pravno mogoče. Odbor bo zahteval pravno mnenje in se šele potem odločil.

BOŽIDAR PAHOR

MANJ SLANA HRANA PROTI VISOKEMU KRVNEMU PRITISKU?

Začimbe razvnamejo, pomagajo pa ne

Močne začimbe so bile za apostole zdrave prehrane že od nekdaj nekaj grozljivega: »Te začimbe ogrejejo, razvnamejo in vzdražijo, pomagajo pa ne,« je opozarjal Sebastian Kneipp. Zlasti nenaklonjen je bil soli. »Ljudje, ki marajo sol in jo radi jedo, si ustvarjajo možnosti za sušico,« je pisal župnik iz Wörishofna.

Maximilian Oskar Bircher-Benner je nevarno željo po začimbah sodobnega človeka razlagal filozofsko. Draž soli, je pisal ta ljubitelj sveže hrane, temelji v »ugodju prasveta«, ugodju, ki nam pričara slast »vračanja in potapljanja v morske valove«.

V minulem stoletju kot dragocenost cenjeni kristalični proizvod je naposled čedalje bolj sumljiv tudi pri predstavnikih šolske medicine: »Plazeča se zastrupitev s kuhinjsko soljo,« kot se je glasilo tedanje uradno mnenje, naj bi bila sokriva za po vsem svetu razširjeni visok krvni pritisk (hipertonijo): za kronično, nič bolečin vzbujajočo bolezen, ki lahko preko zoževanja krvnih žil vodi do kapi, srčnih infarktov in odpovedi ledvic, zboli v industrijskih deželah dosti več ljudi kot za rakom.

Načeloma torej ne bi bilo smiselno, če bi odsvetovali zauživanje soli, sklepajo raziskovalci. Tudi običajno priporočilo, po katerem naj bi se človek z visokim krvnim pritiskom odpovedal tudi mlečnim izdelkom, ker navadno vsebujejo obilo soli, bi zato morali postaviti pod vprašaj: mleko in sir sta važna vira kalija in kalcija, ki ju tistim z visokim krvnim pritiskom ravno primanjkuje.

V resnici se doslej še ni posrečilo, da bi znanstveno dokazali zvezo med porabo soli in hipertonijo. Primerjalne raziskave o pogostnosti visokega krvnega pritiska pri visoko industrializiranih in veliko soli zauživajočih narodih in o naravnem človeku, ki jé malo soli, so doslej odkrivale le indice, nikakor pa ne dokazov. Kljub temu večina raziskovalcev visokega krvnega pritiska podpira teorijo, po kateri natrij v kuhinjski soli (kemično: natrijev klorid) povečuje krvno prostornino. Transport obenem narasle krvi, pravi domneva, sili srce k pospešenemu črpanju, le-to pa spet stopnjuje pritisk v arterijah.

Ni dokaza o zvezi med soljo in hipertonijo

»Vse komaj pregledne gore podatkov, ki so se o visokem pritisku nakopičile v zadnjih letih, nam ne morejo zastreti dejstva, da so vzroki za ta pritisk še vedno nepojasnjeni,« je dejal Jochen Aumiller, urednik »Münchner Medizinischen Wochenschrift«, o rezultatih nekega kongresa o hipertoniji.

Izjema so tisti pacienti, katerih visok krvni pritisk je mogoče nedvoumno pojasniti z zožitvijo ledvičnih žil – a kaj takega srečujemo le pri vsakem desetem hipertoniku. Preostalih 90 odstotkov trpi zaradi visokega pritiska iz neznanih vzrokov; zdravniki so za to iznašli izraz »esencialna hipertonija«. Toda samo pri 15 odstotkih »esencialnih hipertonikov« se krvni pritisk zniža, če ne jedo slano.

Kljub temu znanstveniki za prehrano in zdravniki, kot je bil rajni župnik Kneipp, vedno znova svarijo pred obilnim uživanjem soli.»Nobene soli v kuhinjo, nobene soli na mizo,« je npr. priporočal profesor Hanns Peter Wolff, soustanovitelj nemške lige za boj proti visokemu krvnemu pritisku. »Kolikor je le mogoče malo,« sta vsem pacientom z visokim krvnim pritiskom svetovala tudi kardiologa Carola in Max J. Halhuber.

Neka ameriška raziskava, v kateri so analizirali prehrano več kot 10.000 odraslih ljudi, pa teorijo o nevarni soli po vsem videzu postavlja na glavo. Ameriški epidemiologi menijo, da so odkrili, da visok krvni pritisk ni vprašanje nekakšnega preveč, temveč prej premalo: kdor varčuje s soljo in pri tem zauživa premalo kalija in kalcija, se nagiba k zvišanemu krvnemu pritisku. (Večina zdravnikov vidi mejno vrednost, v zvezi s katero govorijo o »visokem pritisku«, pri 140/90). Prva vrednost pomeni (vsakokrat v milimetrih živosrebrnega stebra) pritisk črpajočega srca (sistola), druga pritisk v intervalu k naslednjemu udarcu srca (diastola).

V ZDA, kjer je poraba soli s povprečno 25 gramov na dan dvakrat večja kot v ZRN, je odpoved soli, podobno kot poprej tudi maslu, v zadnjih letih postala lepotno geslo. »Sol – novi odvratnež?« je leta 1982 spraševal tednik Time v neki naslovni zgodbi, in povpraševanje po le malo soljenih prehrambenih izdelkih se je hitro povečalo.

Povodenj konzerv z nesoljeno hrano

Industrija prehrambenih izdelkov se je naglo odzvala: poleg navadnih zelenjavnih konzerv, ki vsebujejo večinoma stokrat ali dvestokrat več soli kot naravni izdelki, so supermarketi ponujali tudi pločevinke z nesoljenim korenjem, grahom in fižolom. Kajti pri konzervaciji tovrstne hrane sol ni potrebna. Počasi so začeli prodajati brez soli tudi maslo, sir, pečen krompir (chips) in kruh. Zdaj je delež teh živil v prodajalnah »Stop and Shop« že 60 odstotkov.

O smislu te manije o živilih brez soli je podvomil epidemiolog David McCarron s sodelavci na Oregon Health Sciences University z velikopotezno raziskavo: raziskal je, kaj je 10372 Američanov – v starosti od 18 do 74 let, ki še niso obiskali zdravnika zaradi visokega krvnega pritiska – v 24 urah pojedlo.

Okoli 10 odstotkov anketiranih, so ugotovili znanstveniki, bi jih morali šteti med hipertonike. V anketi, ki je vpraševala, kaj kdo je od 17 jedi, ki so bile na jedilnem listu, je McCarron s svojo skupino prišel do presenetljivih ugotovitev: kdor je pojedel mnogo soli, se očitno nagiba k razmeroma nizkemu krvnemu pritisku; osebe, ki zaužívajo malo soli, bi prej sodile k hipertonikom.

Tako je analiza pokazala, da se je tveganje za visok pritisk povečalo pri tistih, katerih prehrana je vsebovala malo kalija, kalcija, vitaminov A in C – torej pri ljudeh, ki si očitno privoščijo premalo mlečnih izdelkov, od jogurta do sira. Na tej točki so epidemiologi odkrili tudi jasno povezavo med prehrano in krvnim pritiskom. Ker sol v telesu s kalijem in kalcijem kemično učinkuje, po McCarronu pri ljudeh z visokim pritiskom primanjkujejo vse tri substance.

Kdor se zavestno odpoveduje soljenim jedem, lahko s tem nehote povzroči zmanjšanje dobave drugih, važnih elementov svojemu telesu.

Je hujšanje nevarno za hipertonike?

S svojimi heretičnimi izvidi je skupina ameriških epidemiologov izzvala in obrnila proti sebi zdravnike in znanstvenike. Ameriška organizacija potrošnikov, ki se zavzema za malo soljeno hrano, je McCarronove pozitivne izsledke glede mlečnih produktov razlagala z 28.000 dolarji, s katerimi je neka mlekarna v zvezni državi Oregon podprla program visokega krvnega pritiska, vreden 500.000 dolarjev. Drugi so kritično menili, da analiza zaužívanja hrane v enem samem dnevu ne more biti zanesljiva podlaga za raziskavo. Poleg tega anketarji niso vpraševali, kolikokrat so jedci svojo jed še dodatno potresali s soljo.

Nihče naj se zaradi te osamljene študije ne pusti odvrniti od svoje diete, v kateri ni veliko soli, je opozarjal hipertonike zdravnik William Friedenwald z National Heart, Lung and Blood Instituta. Podobnega mnenja je tudi zahodnonemški izvedenec za visoki pritisk, profesor Hans-Jürgen Krecke (Hamburg). Omenjena ameriška raziskava je po njegovem sicer »zanimiva, toda ni dvoma, da obstaja zveza med soljo in visokim pritiskom.«

Heidelberški profesor Detlev Ganten kritizira »metodične probleme« te študije: resnične »jedilne navade« ni mogoče spoznati na podlagi ene vprašalne liste, zadevajoče le hrano enega dneva. Dalje po njegovem tudi ni dopustno, da koga na podlagi le ene meritve krvnega pritiska že uvrstimo med hipertonike. Poleg tega naj bi bila analiza tiste hipertonike, ki so za sol občutljivi, in tiste, ki so zanjo neobčutljivi, »vrgla v isti lonec«. Da bi pri kom pravilno ugotovili, kako sprejema sol, je potrebnih devet raziskav (vsakih 24 ur), ne le ena sama.

Kljub temu Ganten pripominja, da bi zdravniki iz ameriške študije lahko potegnili tale nauk: »Farizejstvo v medicini in ekstremne pozicije, posebno v vedi za prehrano, to ni dobro.«

DER SPIEGEL

Predsedstvo SFRJ je spremljalo razvoj dogodkov po začetku vojne z veliko zaskrbljenostjo. Predsedstvo je sklenilo, naj grem na pot s poslanico predsedstva SFRJ. V Bagdad sem se odpravil s poslanico Sadamu Huseinu 2. oktobra 1980. V njej so bili med drugim predlogi, da je treba čimprej prenehati z oboroženim bojem in začeti pogajanja o spornih vprašanjih. To je bila zelo delikatna in naporna misija. Z letalom sem potoval do Amana v Jordaniji, potem pa z avtomobilom skoraj tisoč kilometrov do Bagdada. Takrat so potekale najhujše začetne vojne operacije na fronti. Letalstvo in artilerija sta bila zelo aktivna in udarna. Močno so napadali tudi civilne objekte, vključno s Teheranom in Bagdadom. S posebnim spremstvom so me v maskiranem avtomobilu prepeljali do Bagdada in v rezidenco ob Tigrisu. Naslednji dan sem doživel navsezgodaj zjutraj ob 6. uri po lokalnem času prvo raketiranje Bagdada. Skozi okno sem lahko opazoval delovanje protiletalskih baterij in obrambe.

Zvone Dragan: Oktobra 1980 sem doživel prvo raketiranje Bagdada. Skozi okno sem opazoval delovanje protiletalskih baterij in obrambe.

New Delhi je bil edina rešitev

Ne gre samo za sovraštvo „oko za oko, zob za zob, za teritorialne spore, zaradi česar se je baje vojna začela. Očitno so bili za vojno mnogo globlji vzroki kot površinska teritorialno sporna vprašanja. Kadarkoli sem bil med vojno v Iraku ali Iračani pri nas v Beogradu, smo se pogovarjali ne samo o ekonomskih temah, ki so bile naša prva zadolžitev pred vojno, marveč tudi o mednarodnih političnih temah, o položaju v Zalivu, kot tudi o takih temah, kot so priprave na 7. konferenco neuvrščenih v Bagdadu, ki je bila kasneje sicer prestavljena v New Delhi. Jugoslavija je dolgo zagovarjala, da bi bila konferenca neuvrščenih v Bagdadu, kot je bilo dogovorjeno na 6. vrhu neuvrščenih v Havani. Podpirali smo Iračane, da bi organizirali to konferenco. Najprej smo upali, da bo vojna končana.

Pa še pozneje smo razmišljali, da bi bilo dobro, če bi bila konferenca v Bagdadu. Posvetovanja med neuvrščenimi in tudi pri nas doma so pokazala, ne glede na to, da so iraški prijatelji vložili v konferenčne priprave ogromno časa, volje in denarja, najprej tiho, kasneje pa vse glasneje, da bi bila konferenca za vsako ceno manj uspešna, da bi bila tudi raven prisotnih delegacij in osebnosti okrnjena, kar vse bi imelo tudi mnoge druge negativne posledice. To ne bi bilo v interesu niti celotnega gibanja niti samega Iraka, ki bi se znašel v kočljivem položaju, ko bi morali odigrati vlogo nosilca in koordinatorja neuvrščenih v obdobju med obema konferencama.

Ko smo skupaj z Iračani obravnavali te teme, smo vedno bolj spoznavali, da bi se bilo pametno odločiti, da bi bila konferenca drugje, v neki azijski neuvrščeni državi. Popolnoma razumem Iračane, da so bili spočetka razočarani, kajti odpoved take konference ima politične in druge dimenzije. Ta dejstva smo morali realno oceniti z vidika usode konference in z vidika posledic za gibanje neuvrščenih. Vendar so Iračani sprejeli, ob posvetovanjih z nami in z drugimi vodilnimi v neuvrščenem gibanju, pametno, trezno in pravočasno rešitev ter sami predlagali New Delhi. Ta je bila boljša, kot če bi konferenco v nedogled odlagali ali kako drugače zaostrovali odnose med neuvrščenimi.

Ne glede na to je bila pozneje konferenca za pol leta preložena. Iračani so se dvignili nad ožje interese, ponudili so odstop od organizacije konference in podprli New Delhi s podmeno, da bodo organizatorji 8. konference neuvrščenih, ki bo čez dve leti. Upajmo, da bo vojna prej končana. Iračani nam niso zamerili naših stališč, ne glede na to, da so se tudi sami znašli v kočljivem položaju. Vse večja stiska je bila tudi pri njih.

V začetku februarja 1983. leta sem ponovno obiskal Bagdad. Ta obisk je sodil v program rednih posvetovanj med neuvrščenimi pred njihovim srečanjem na vrhu, marca i. ga leta v New Delhiju.

Iraški trg bo po vojni še bolj odprt

V New Delhiju smo se večkrat sestali z Iračani in Iranci. Iračani so z Indijo kot gostiteljico in z drugimi intenzivno iskali rešitev za vojno, da bi vendarle našli vsaj minimalno soglasje o možnostih za prekinitev spopadov.

Kar se tiče mojih vtisov in našega dela v Iraku, moram povedati, da smo dobili mnoge posle v Iraku v zlatih časih naglega vzpona naših odnosov. Tudi sedaj v Iraku naši strokovnjaki in delavci gradijo tehnično zelo zahtevne objekte proizvodnega in infrastrukturnega značaja. Mnoga dela dobivamo v ostri mednarodni konkurenci. Iraško tržišče je še vedno dokaj konkurenčno in odprto, vendar se bremena vojne poznajo. Marsikdaj smo dobili kakšno delo tudi na podlagi kriterijev, ki niso bili povsem ekonomski in finančni. Odločali so dobri in prijateljski odnosi. Tega ne bi smeli pozabiti. Imeli smo nekaj težav pri posameznih objektih, to je znano, vendar predvsem zavoljo specifičnih razmer, v katerih se je znašel Irak. V glavnem pa je slika sodelovanja, tudi po zatrjevanju Iračanov, zelo pozitivna. To ohranja trajno vrednost v naših medsebojnih ekonomskih odnosih. Ko bo vojna končana, se bo začel hiter razvoj Iraka, ki ima ogromne potenciale zelo kakovostne nafte, pa tudi druge možnosti za hiter gospodarski razvoj. Tudi če bo vojna trajala še nekaj časa, se bo tržišče selektivno odpiralo. To pa pomeni, da bi morali v bodoče še bolj zaostriti kakovost naših nastopov in ponudbe, pa tudi izvedbo objektov, ki jih bomo gradili.

Že iz zgodovine je znano, da so Iračani zelo dobri trgovci in da je na iraških tleh zrasla ena prvih civilizacij v svetovni zgodovini. Novejša zgodovina ponovno potrjuje, da so Iračani zelo dobri organizatorji, solidni partnerji in izredno dobri plačniki. Vse do uničujoče vojne, kajpak. Nedvomno so med najboljšimi našimi tujimi partnerji. Moje izkušnje so že dokaj bogate in vem, da se ni enostavno pogajati z njimi o poslih. To so resni, težki in precizni pogovori. To niso površinski, neodgovorni poslovni pogovori. Ko pa stvari razčistimo, se dogovorimo in podpišemo, so to partnerji, ki spoštujejo svoje obveznosti. Basistični režim spreminja razvojno politiko v materialnem in družbenokulturnem ter političnem pogledu – od izključne pozornosti do naftnega gospodarstva se usmerja v kmetijstvo in industrijo, v razvoj šolstva in kulture. V primerjavi s prejšnjim obdobjem iraške zgodovine je BAS partija v »17. julijski revoluciji« ponudila Iračanom družbeno zelo napreden koncept razvoja in socializma v specifičnih razmerah in okoliščinah. Zelo smotrno gospodari z denarjem za nafto. Očitno v prvih dveh letih celo vojna ni prizadela obsežnega koncepta socialnega in ekonomskega razvoja Iraka,če gledamo samo notranji razvoj. To je bil lom s starimi normami, s socialno nazadnjaškimi pristopi. Denar od nafte so podružbili, enako tudi nekatere druge sektorje gospodarstva, kolikor se je dalo, čeprav ne zavirajo privatne pobude. Naftni denar je začel dobivati družbeno napredno funkcijo – namenili so ga ne le gospodarstvu, marveč tudi vzgoji in razvoju siromašnih in nepismenih ljudi, šolstvu, gradnji kulturnih spomenikov itd.

Kako združiti interese države in privatne pobude?

V čem je specifika socializma iraških barv? Vem, da so o iraškem socializmu različne ocene, to imaš prav. Nekateri pravijo, da gre v njihovem primeru za zelo specifično podobo socialistične družbe. Glavna značilnost je, da so naravna bogastva nacionalizirali, domače in tuje nosilce privatnega kapitala, in sicer na bogastvih, kot je nafta, in na drugih. S tem so ustvarili materialno podlago, da bi lahko republika Irak s pomočjo zelo vplivne BAS partije sprejela napreden razvojni koncept. O njem ni več odločala samo peščica posameznikov ali lastnikov kapitala, ampak podružbljene inštitucije. Irak z vsemi guvernerji, s teritorialno mrežo svojih izpostav, zadnji čas z močno državno organiziranostjo v piramidnem sistemu in z vodilno vlogo politične sile, ki se imenuje PARTIJA BAS, vse bolj uveljavlja tudi parlamentarno demokracijo posebnega, svojega tipa. Vse dobiva postopno bolj in bolj družbeni značaj, notranja in zunanja politika, za ključna razvojna vprašanja so si ustvarili družbeno materialno osnovo. Seveda, vojna ima svoje zakone, posebnosti, rešitve in – probleme.

S takim programom razvoja dobiva Irak na vseh ključnih področjih dominantno nepri-

Iraško tržišče je še vedno dokaj konkurenčno in odprto, vendar se bremena vojne poznajo. Marsikdaj smo dobili kakšno delo tudi na podlagi kriterijev, ki niso bili povsem ekonomski in finančni. Odločali so dobri in prijateljski odnosi.

vatno lastnino. Hkrati pa je to država in družba, kjer ima islam posebno funkcijo. Vera ima zgodovinsko in trenutno zelo pomembno vlogo. Ne glede na to, če so kakšne notranje sile morda proti, je pomembno, da je BAS partija postavila centralistični lastniški sistem, vendar ni zanemarila privatne lastnine in pobude. Husein in BAS partija iščeta simbiozo med državo in poldržavno lastnino, med družbenim interesom in privatno lastnino. To je stvar njihovega notranjega razvoja in ureditve, za zunanjega opazovalca to niti ni tako slabo. V času vojne je to v okviru njihovih norm še posebej pomembno. Vprašanja lastnine morajo obravnavati in reševati sredi vojne. Hkrati pa je, kar delajo, lahko zelo pomemben dejavnik zagotavljanja stabilnih notranjih odnosov, neobhodne trdnosti, tudi politične. Če bi rigorozno podržavljali vse po vrsti, dušili privatno pobudo, bi imeli verjetno več težav, ko jih imajo že tako zaradi vojne.

Jugoslovanske izkušnje in Tarik Aziz – iraški Kardelj

Soglašam, da so v nekaterih družbenih rešitvah prisluhnili jugoslovanskim izkušnjam. Glej, ne samo, da smo imeli ta občutek pri konkretnih, življenjskih stikih z Iračani. Večkrat so tudi iraški partnerji iz vlade ali BAS partije neposredno govorili o tem, zlasti ideologiji njihovega sistema. Gotovo je glavni usmerjevalec in strateg Sadam Husein. To je bil že zdavnaj prej, predno je prevzel mesto predsednika republike. Poleg njega so to še Ramadan, Ibrahim, Tarik Aziz, Hasan Ali in drugi. Vsi ti leta in leta spremljajo naše izkušnje, do potankosti so proučili dela Tita, Kardelja in drugih. Zelo zgodaj so prevajali v arabščino Titove in Kardeljeve knjige, spremljali so naš povojni razvoj v vseh fazah, tudi naše cik-cake, korekture in politiko ZKJ. Večkrat so za Tarika Aziza govorili, da je iraški Kardelj, ker je zelo temeljito preučeval Kardeljeve zamisli. Po Kardeljevi in Titovi smrti so pokazali Iračani ne samo formalno žalost, ampak so bili iskreno prizadeti ob težkih trenutkih za Jugoslavijo. Čutil sem, ko sem spremljal Sadama Huseina na Titovem pogrebu, da doživlja izgubo Tita, kot da je izgubil svojega velikega vzornika, človeka svetovnega formata. Govorili so stalno o tem, kako strahotna izguba je to za Jugoslavijo, za Irak in za ves svet, ne samo za neuvrščeno gibanje. Nekoč mi je celo Hasan Ali dejal: »Če bi bil Tito še živ, je vprašanje če bi prišlo do vojne.« To samo dokazuje, da so imeli velikansko zaupanje v Tita in njegove izkušnje. Naše izkušnje so preučevali in marsikatera, hote ali nehote, prihaja, seveda prilagojena, do izraza v njihovem družbenem in razvojnem konceptu.

★ ★ ★

Od Zvoneta Dragana sem želel zvedeti, koliko je sploh pogledal v Irak. Kot uradni jugoslovanski predstavnik je brž čas prestopal samo pragove iraških vrat, sem mu malo oponesel.

»Bo držalo. Čeprav sem bil v petih letih dvanajstkrat v Iraku, sem videl premalo njegove notranjosti, premalo sem potoval po Iraku. Zunaj Bagdada sem bil največ sto kilometrov. Ogledal sem si zgodovinske in kulturne spomenike v okolici glavnega mesta, Babilon, nekaj turističnih naselij, nekatera gradbišča, kot je avtocesta Bagdad–Hilla, hidroenergetski sistem Hemrin in še kaj.A veliko Iraka in njegove notranjosti res nisem doživel. Zelo dobro sem spoznal utrip življenja v Bagdadu, čeprav ne tako, kot če bi ga obiskoval kot turist ali državljan brez posebnih obveznosti. Vedno sem imel do minute sprogramiran urnik, tako da mi je za ogled zmanjkalo časa. Mnogo več sèm bral o Iraku, o njegovem življenju, razvoju, zgodovini, kulturi, navadah, občutkih in gospodarstvu, kot pa sem na lastni koži videl ali doživel na licu mesta. Preveč sem bil koncentriran na Bagdad in inštitucije v njem in njegovi okolici.

Bagdad (foto Joco Žnidaršič)

Pri zadnjem srečanju z iraškimi partnerji, to je bilo aprila 1984, ponovno sem bil tudi pri predsedniku Sadamu Huseinu, ko smo uspešno podpisali protokol in razčistili tudi nekatera sporna vprašanja, so bili iraški gostitelji izredno pozorni. Že prej so zvedeli za moj odhod iz zveznega izvršnega sveta zaradi zdravstvenih razlogov. Sadam Husein je slišal za moje zdravstvene težave, pozanimal se je za moje počutje. Tako je vedel, da imam strogo dieto. Na sprejemu mi je ponudil kamelje mleko. Lahko rečem – ne samo uradno, ampak tudi neuradno so bili odnosi prijateljski. Vedno, kadar sva prišla s Hasanom Alijem k predsedniku, nama je rekel, da sva postala sodelavca in brata.

Tako nekako, da sem jaz napol Iračan, Hasan Ali pa na pol Jugoslovan.Ob odhodu sem bil povabljen, da enkrat povsem neuradno pridem v Irak, in sicer ne glede na to, ali bo še vojna ali ne.Če se bo le dalo, se bom odzval temu povabilu. Tudi če bom prišel neuradno, so mi rekli, mi bodo organizirali srečanje s Sadamom Huseinom in drugimi vodilnimi funkcionarji. V tem obdobju se je spletlo med nami globoko medsebojno zaupanje, tudi prijateljstvo. Marsikdaj smo urejali stvari ne samo po meddržavnih kriterijih, ampak tudi kot ljudje, ki si zaupajo, ki imajo sicer odgovorne dolžnosti in navodila vsak od svoje vlade, ki pa vendarle ne upoštevajo samo formalnih kriterijev in protokolarne podlage. Imam velik dosje pisem. S Hasanom Alijem in drugimi člani iraške vlade smo mnoge konkretne probleme razreševali tudi na podlagi osebnih pisem. Večkrat je bila dovolj že beseda, ne samo podpisani protokoli in dokumenti, da smo nekatere probleme lahko razrešili. To je zelo pomembno. V mednarodnih odnosih bi morali razvijati zaupanje, medsebojno spoštovanje, kar ne more biti vedno urejeno samo z dokumenti in akti. Vsega ni mogoče napisati in podpisati.«

JOŽE VOLFAND

(Odlomek iz knjige Irak – vojna in mir, ki izide pri založbi Borec)

poštni predal 29

Nadaljevanje s 14. strani

V Delu je pod isto rubriko B. Slapšek tudi polemiziral o javnem mnenju in o odpravi smrtne kazni. Pred sodiščem v Slovenj Gradcu je na glavni obravnavi zoper storilca dvojnega uboja in kateremu bi bilo mogoče izreči smrtno kazen, med poslušalci na obravnavi nenadoma začela zvoniti budilka. Čeprav je bilo dano pojasnilo, da je ura namenjena urarju v popravilo, je očitno, da so poslušalci na tej obravnavi (javno mnenje) tako (prozorno) simbolično zahtevali izrek smrtne kazni zoper storilca. Vendar, ker je šlo v tem primeru za večinoma za občane iz naselja, kjer se je pripetil dvojni uboj, te zahteve za izrek smrtne kazni (ali za smrtno kazen) ni mogoče ocenjevati drugače, kot za čustveni izraz nekega mnenja, torej kot neobjektivno mnenje in torej ne kot izraz pravega javnega mnenja.

Janez Mlakar,
Slovenj Gradec

Delo, 20. junija

Ustvarjalne misli za otroke

Ne želim se spuščati v mestoma precej sporne ocene programa, ki jih je zapisala vaša novinarka. Nenazadnje je to stvar strokovnosti in kriterijev, ki si jih zastaviš. Pojasniti želim le nekorektno in na osnovi skrajnega nepoznavanja situacije napisan zaključek omenjenega članka, ki se glasi takole: »Šibeniškemu festivalu sta veliko pozornosti posvetili tudi novosadska in zagrebška televizija. Ljubljanska TV je v Šibenik poslala šest sodelavcev svojega mladinskega uredništva, ne pa tudi snemalne ekipe. Veliko lepih in to kameri tako rekoč na dlan prinesenih prireditev slovenska mladina tako, kot kaže, ne bo videla.«

Šibeniški festival otroka traja štirinajst dni in v tem času se tu ne odvija le program (po 6 in več prireditev dnevno), ampak tudi okrogle mize, posvetovanje na temo »UMETNOST ZA OTROKE S TEMATIKO NOB«, ... in nenazadnje osrednji letni sestanek urednikov otroško-mladinsih uredništev jugoslovanskih TV centrov. To torej ni le priložnost za še kako potreben ogled in oceno domačega in tujega ustvarjanja otrok in za otroke, ampak tudi priložnost za delovna srečanja in izmenjavo mnenj ter posvet o delu in skupnih naporih za čim boljši TV program za otroke in mladino v Jugoslaviji. Še posebno je to pomembno v času, ko snujemo programske koncepte za prihodnje leto, ko se dogovarjamo o skupnih projektih in izmenjavi programa. Prav zato je popolnoma utemeljena nekoliko številnejša udeležba televizijskih delavcev v Šibeniku.

Da bi ob kar najmanjših stroških pokrili ves festival, smo se – podobno kot druge jugoslovanske redakcije – odločili, da mu bomo prisostvovali po delih in se potem v Ljubljani pogovorili o skupnih izkušnjah. Tako sta se dva redaktorja udeležila festivala prvih 5 dni, druga dva pa poslednjih pet dni. Sam sem kot predsednik delovne skupine za otroški in mladinski program Jugoslovanske radiotelevizije moral ostati v Šibeniku nekoliko dlje, pa tudi ne ves čas festivala. Tako nas prvič tukaj ni šest, saj nam tega ne dovoljuje težka finančna situacija; in drugič, ob celodnevnem programu in delovnih srečanjih ni tu v Šibeniku resnično nihče na dopustu, kakor se to da razbrati iz skrajno nekorektnega zapisa v DELU. Kar pa zadeva snemanje šibeniških festivalskih programov za televizijo – (mimogrede: predstavo so snemali le Zagrebčani kot domača ekipa; kje je tov. Šavrova videla novosadsko ekipo, res ne vem), je stvar zelo preprosta. Od nekdaj obstaja brezplačna izmenjava vsega programa med jugoslovanskimi studiji in vse bolj nam uspevajo tudi dogovori za tako izmenjavo s tujimi televizijami. Že pred odhodom v Šibenik smo vedeli, da bo predstave snemala zagrebška televizija in dogovorili smo se, da bomo posnetke takoj po festivalu prevzeli od njih.

Tako bodo tudi slovenski otroci lahko videli večino festivalskih programov in ne bodo za prav nič prikrajšani, kakor piše vaša novinarka. Podvajanje ekip in s tem povezanih resnično velikih stroškov bi ne imelo nobenega smisla, pa tudi tehnično bi ne bilo izvedljivo na teh prizoriščih. Isto velja tudi za dokumentarno reportažo o festivalu. Menim, da je zadnji čas, da se v težki gospodarski situaciji resnično v celoti izpelje podobna delitev dela, saj to bistveno zmanjšuje stroške.

Druga stvar je seveda kvaliteta festivalskih predstav in kvaliteta televizijskih posnetkov. Vemo namreč, da nekaj predstav iz prejšnjih let, ki so jih ekipe nekaterih jugoslovanskih studijev posnele, ni nikoli zagledalo ekrana. Deloma zaradi slabe kvalitete, deloma pa zaradi tehnične slabosti posnetkov. Pogoji so namreč izjemno težki in letos je bilo treba snemanje ene najboljših predstav zaradi svetlobnih razmer celo na sredi prekiniti.

V Šibeniku smo imeli letos priložnost videti nekaj izjemno kvalitetnih programov. Skoraj vse bodo že jeseni lahko videli tudi slovenski televizijski gledalci. Vsega tistega pa, kar se po novem konceptu uredništva otroškega in mladinskega programa ljubljanske televizije ne sklada z zastavljenimi kvalitetnimi merili, vsebinsko dvomljivih predstav, igralskega »šmirantstva« in malomeščanskega ponemčevanja pa nikakor ne želimo uvrstiti v program. Festival pač ponuja realno sliko ustvarjanja otrok in za otroke pri nas in v svetu (in tako je prav) – ta slika pa je pač taka, kot je. Med najbolj opaženimi so bile predstave slovenskih lutkarjev in gledališčnikov (tako amaterskih kot profesionalnih). Teh zagrebška televizija ni posnela, saj jih bo vsem jugoslovanskim studijem posredovala ljubljanska televizija. Te predstave smo namreč deloma že posneli, deloma pa jih bomo jeseni – in to v kar najboljših pogojih gledališč in naših TV studijev. Ena od predstav (Nočni čuvaj v živalskem vrtu – Slovensko-mladinsko gledališče) je doživela celo izjemno zahtevno TV adaptacijo.

O vsem tem in še o marsičem bi lahko vaša novinarka povprašala katerega koli od ljubljanskih ali zagrebških televizijskih kolegov, pa bi ji vse pojasnili. Navsezadnje smo se vsak dan srečevali na predstavah in tiskovnih konferencah. Pravzaprav moram povedati, da tudi je vprašala – a šele dan kasneje, ko je članek v DELU že izšel. Zato ta odgovor ni odgovor novinarki, ampak pojasnilo dezinformiranim bralcem vašega časnika.

Janez Lombergar,
urednik uredništva otroškega in mladinskega programa TV Ljublj. in predsednik delovne skupine otroško-mladinskega programa Jugoslovanske radiotelevizije

Delo, 15., 22. in 19. junija
ter 7., 14, in 28. julija

Zakaj Big band RTV Ljubljana ni nastopil

V pustih poletnih mesecih že nekaj »časa z zanimanjem sledim polemičnim besedilom o nastopu in nenastopu Big banda RTV Ljubljana, ki ga nekateri popularno imenujejo tudi PORL. Menim, da srž pogovora že zdavnaj ni več glasba, pač pa nesporazum dveh institucij, ki sta tako ali drugače povezana z glasbo. Prav lahko bi po prelitem tiskarskem črnilu sodili, da je Slovenija druga super sila na področju jazza, takoj za ZDA, podrobnejši ogled pa odkrije, da smo tu in morda še kje močni zgolj verbalno.

Menim, da je polemika izgubila že vsak smisel in pomen, skratka, zapeljana je v slepo ulico, zato predlagam nekaj idej, ki bi nemara lahko pokazale izhod iz slepe ulice in to glasbeno zvrst končno postavilo na realna tla. Če lahko za kapitalizem trdimo, da nam je vsilil jazz, potem nam imperializem vsiljuje »sodobno improvizirano glasbo«. Obe podzvrsti sta torej uvoženi, že iz naših trenutnih gospodarskih razmer pa postaja jasno, da kupovanje tujih licenc na zahodu prinaša tehnološko odvisnost in končno novo obliko izkoriščanja. Da do tega ne bi prišlo tudi na tem glasbenem področju, se najodločneje zavzemam za avtohtono vrsto domačega (root) jazza ali »sodobne improvizirane glasbe«. Naslednje predloge dajem v premislek javnosti in odgovornim za to področje z namenom, da se tudi na tem področju osamosvojimo in se opremo na lastne sile.

– Slovenska kulturna skupnost naj ukine dotacije za vsakoletni Festival jazza, RTV Ljubljana pa naj razpusti svoj plesni orkester. Člani orkestra naj s svojim znanjem odidejo med bazo, med mlade glasbenike, ki sedaj večinoma vedrijo pod okriljem glasbenih šol in gasilskih društev. Kulturna skupnost pa naj ostanek denarja porabi za spodbujanje mladih skupin in njihovo množičnost.

– Pod budnim očesom mentorjev in ob materialnih dotacijah Kulturne skupnosti bi bilo potrebno spodbujati množičnost, kvantiteta bi rodila avtohtono kvaliteto in s tem ustvarila podlago.

– Čez čas naj pristojni razmislijo o nekakšnem jazzovskem »Pokaži kaj znaš«, ki bi se odvijal v Cankarjevem domu, najuspešnejše zasedbe bi lahko posnela RTV Ljubljana in na ta način zapolnila svoje termine »Jazz na ekranu«, pa tudi ostale radijske termine.

– Za jazzovski »Pokaži kaj znaš« naj se formira strokovna komisija v katero zaenkrat predlagam: Aleksandra Skaleta za pododdelek vokalnega jazza, Zorana Pistotnika za »sodobno improvizirano glasbo«, Staneta Šušnika v pododdelek za popularni jazz, Jože Privšek bi za mlade skupine lahko prispeval aranžmaje, za koordinacijo med Ljubljano in Zagrebom in ostalo Jugoslavijo pa bi poskrbel Mladen Mazur.

– Ko bi naša domača, avtohtona vrsta glasbe z vsemi svojimi podzvrstmi (naštetimi in izpuščenimi) dosegla dovolj visok kvalitetni nivo, naj pristojni še enkrat razmislijo o načelnem vabilu tudi za tuje zasedbe. Te naj bi z domačimi simultano sodelovale na odru, poslušalci pa bi se lahko na licu mesta komparativno prepričali, kdo je boljši, koga se še splača vabiti in koga tudi v naprej še dotirati.

Tako bi sčasoma lahko kvalitetni domači pridelek tudi izvozili (recimo tudi v ZDA) in med drugim ovrgli nevzdržno tezo, da lahko dober jazz ustvari samo črni glasbenik.

– Za konec predlagam še ustanovitev Društva za teorijo jazza, ki bi ga za začetek lahko vodil Janez Gregorc. Društvo naj bi v svojih vrstah zbralo priznane glasbene in neglasbene teoretike, ki bi domačo glasbo tudi teoretično osmislili in umestili v podobne svetovne tokove.

Na pričujoči način bi bilo mogoče dialektično preseči polemiko, zaplete ob kvaliteti, izbora in usmeritvi omenjene glasbene zvrsti, ne nazadnje pa bi bila taka odločitev tudi v duhu politike gospodarske stabilizacije. Predlagam, da javnost in pristojni temeljito pretehtajo izrečene misli in jih – v smislu kvalitetne jazzovske ponudbe doma – tudi udejanijo.

Matjaž Potokar,
Ljubljana

Delo, 21. julija

Rudarski in vojaški poklic nista privlačna

Zdi se mi zelo prav, da ste o tej temi spregovorili tudi v Delu, kajti vojaški poklic, pa tudi JLA v celoti, sta še vedno deležna nerazumevanja, neinformiranja, predsodkov itd.

Na vpis mladih (Slovencev in drugih) v vojaške šole in akademije vpliva poleg drugega tudi izkušnja drugih, ki so bili ali so še vedno v vojaškem poklicu. Zaradi tega je zelo pomembno sprotno reševanje življenjskih in drugih razmer v vojaških šolah, standarda vojaških oseb (ki ni na zavidljivi ravni), medsebojnih odnosov v JLA, napredovanja idr.

Ko se mlad fant prijavi za vojaški poklic, je deležen obljub, ki pa pogosto ali pa za večino niso uresničljive. O teh je zelo odkrito spregovoril tov. A. Jehart in prav je, da govorimo odkrito in z argumenti.

Mlad človek (starešina JLA) je po končani vojaški šoli ali akademiji včasih prepuščen sam sebi, še več pa v okolju, v katerem je malo (ali zelo malo) posluha za posameznika, za ustvarjalno vključevanje v vse tokove življenja in dela v JLA, za aktivno delovanje v družbenopolitičnih organizacijah (ZSM, ZK), kar se tudi dogaja v okoljih, kjer so odnosi vse preveč (in po nepotrebnem) birokratsko hierarhizirani. Tako lahko prihaja do na eni strani pasivizacije mladih, neizkušenih, nepripravljenih ipd. ter na drugi strani do velike zagnanosti nekaterih, ki pred takšnimi »odnosi« svarijo ali pa se jim prilagodijo zelo hitro, napredujejo ...

Nekaterim je napredovanje v činih omogočeno, čeprav ne izpolnjujejo kriterijev, in to predvsem tistim iz deficitarnih pripadnikov naših narodov in narodnosti (med njimi tudi Slovencem). Toda čeprav je pravilna nacionalna struktura zelo pomembna in bo še dolgo, se strinjam s tov. Šunjaro, da »imajo pri isti kakovosti vsi iste možnosti« in da bi bilo zelo nevarno, če bi »napredovali tisti, ki nimajo ustreznih kakovosti«. Seveda je treba vrednotenje še bolj objektivizirati in demokratizirati, kakor tudi kadrovsko politiko in še kaj.

Rad bi še omenil, da v JLA mlade starešine še vedno ne morejo napredovati po končani višji šoli ali fakulteti in da tudi to negativno vpliva nanje. Obenem menim, da nimajo vsi iste možnosti, da po istih kriterijih napredujejo v službi, kar močno negativno vpliva na dober del aktivnih ustvarjalnih mladih vojaških oseb. Tisti, ki si po končani fakulteti najdejo boljšo službo drugje – zapustijo JLA! V času ekonomske krize je to manj pogosto, toda ti ljudje ostajajo v JLA, čeprav nezadovoljni, agregirani v neko povprečje. Takšne izkušnje vplivajo na mlade, ki si želijo vpisati na vojaško šolo ali akademijo, seveda v negativnem smislu in se jih izogibajo.

Toda čeprav je v JLA veliko diplomiranih sociologov, politologov, socialnih delavcev (slišati je, da so med njimi tudi magistri) in drugih diplomantov, ki ne opravljajo svojega poklica iz formalno-vojaških razlogov (!), tov. Šunjara na okrogli mizi pravi: »Ko kdaj slišimo, da izobraženccu vojaški poklic ne zadovolji njegovih hotenj, bi rekel, da je to tendencioznost« ter da (V. Šunjara) »ne vidi razloga, da bi bilo z obravnavanjem tega v tisku treba kaj popravljati«. Menim, da je poleg drugih razlogov, da so takšni problemi v zvezi z manjšim odzivom Slovencev (in drugih deficitarnih pripadnikov narodov in narodnosti, kot pravi tov. J. Janša – Hrvatov, Madžarov ...) za vojaški poklic, razlog tudi to, da želje in hotenja posameznikov niso dosti upoštevane, ker so le »želje posameznikov«, ki pa se morajo »podrediti širšim ciljem in interesom«. Tudi naša javnost ni o tem dovolj obveščena. Kaj pa pluralizem interesov v JLA, seveda poleg tistih osnovnih in »vseobsegajočih«, kot jim nekateri radi pravijo?

Rad bi vprašal tov. Šunjaro kot pripadnika LAO, ali meni, da, na primer, diplomirani sociolog ali politolog (ali kdo drug) lahko začne aktivno delovati na svojem področju šele po povelju (naredbi) ali pa takoj po končani fakulteti oz. še prej? Mogoče šele takrat, ko zapusti JLA. S tem tudi JLA kot celota izgublja mlade izobražence in, če rečem poenostavljeno, v JLA ostajajo tisti, ki se s takimi rešitvami strinjajo ali sprijaznijo. Kako bo s tem v bodoče?

V armadi, kjer »tudi če ni formalnega samoupravljanja, prevladuje demokratični duh, kolektivna telesa ...«, bi mogli sproti reševati vprašanja, pomembna za življenje in delo vojaških oseb, ki v veliki meri kot izkušnja, ki se prenaša iz roda v rod, vplivajo na odločitve mladih za vojaški poklic. Le-ta nam bo še dolgo potreben, a v njem tudi enakopravna zastopanost Slovencev, Hrvatov, Madžarov, Muslimanov in drugih pripadnikov narodov in narodnosti Jugoslavije.

Za odpravljanje negativnosti in za vse večje podružbljanje obrambnih zadev ter vojaškega poklica v tem okviru so odgovorni vodilni kadri v JLA in družbi ob angažiranosti širokih delovnih in vojaških, mladinskih in drugih organiziranih množic.

Vojaški poklic je po svoje zanimiv, dinamičen, čeprav bi lahko bil še bolj privlačen, spoštovan. Opravlja se s srcem, z voljo, željo ... na ozemlju naše lepe domovine, socialistične, neuvrščene Jugoslavije.

Mirko Štifanić,
Ljubljana

Delo, 23. julija

Iz tradicije v 21. stoletje

Svoje poročilo o ameriški skupini BLACK BALLET JAZZ, ki je gostovala v dneh 21. in 22. julija v Ljubljanskih Križankah, zaključuje poročevalka Andreja Tauber z mislijo, da »so nas gostje v drugem delu večera dokončno prepričali da je izvor njihove kulture drugje, kot naše, da so nam hoteli pokazati, kako se pleše na ameriških cestah, iz katerih odrski ples nenehno dobiva impulze in zato se jazz ples razvija že celo stoletje, niso pa nas prepričali, da so med najboljšimi tovrstnimi ansambli v državi«.

Če zanemarimo vprašanje »prepričevanja« o tem ali je BLACK BALLET JAZZ skupina ali ansambel med najboljšimi tovrstnimi v državi (ZDA), kar je po eni strani povsem nesprejemljivo zaradi svojega kupoprodajnega gledanja na kulturo, po drugi pa očitno gre za nesposobnost ocene izredne tehnično-izvedbene kvalitete plesalcev (verjetno zaradi stila, ki poročevalki ni zadosti poznan in ga ne dojema na ravni gibne estetike) nam ostane nekaj drugih, zelo globalnih vprašanj tako odprtih, da je o njih treba spregovoriti.

1. Jazz kultura in jazz ples – o njem govorim, medtem ko naj o jazz glasbi govorijo drugi – je kulturna sinteza afriških in evropskih vplivov, ki imajo v svojo bazo vtkano tudi zapadno indijsko in maja indijansko zapuščino; zato ni mogoče govoriti, da ima povsem drugje svoje korenine, in da z našo evropsko kulturo nima povezav.

Vzemimo samo ples na CONGO SQUARE v New Orleanse, kjer se je rojeval današnji jazz nad medsebojnimi vplivi kreolsko-evropske tradicije via Južne Amerike in Karibov kot kultura aristokratske plasti tamkajšnjih temnopoltih kreolcev (mešanica Špancev in črnskega gornjega sloja); dalje plesne družabnosti meščanskega Pariza, kamor so premožnejše kreolske družine pošiljale svoje otroke v šole; potem poljedelskega sloja črnske populacije po plantažah; in še irskega proletariata izseljencev. V začetku prejšnjega stoletja v New Orleansu ni bilo še prave rasne segregacije; plesni vplivi pa so bili deloma direktni, ker so mlade kreolce navduševali virilni plesi poljedelskega sloja okrog New Orleansa; deloma pa so se širili kar skozi plese na Congo Square, kjer so črnski plesalci z izredno vitalnostjo sprejemali vplive drugih plesnih kultur – torej evropskih.

Ni dvoma, da je baza jazz plesa dinamično različna od baze evropskega akademskega baleta, pa tudi od baze ameriške graham-

▶

ZA KOLIKO BO PRODAN DNEVNIK CHE GUEVARE?

»Papija« so ubili, ni padel v boju

Che Guevarin dnevnik, predvsem seveda 30 doslej neobjavljenih strani rokopisa, za katere svet sploh ni vedel, da obstajajo, je razkril vrsto neznanih podrobnosti o zadnjih mesecih življenja in o smrti tega kubanskega revolucionarja. Bolivijska vlada je storila vse, da bi ta ukradena »vojaška in državna skrivnost« spet prišla v njene roke, toda londonska družba Sotheby dragocenega dnevnika iz La Paza ni več dala iz rok.

Che Guevarin dnevnik (Sotheby ga je dobila za 50.000 dolarjev, na dražbi naj bi zanj iztržila 400.000 dolarjev) – gre za zvezek opečnate barve, nemški rokovnik za zdravnike s platnicami vinsko rdeče barve ter za dvajset iz zvezka iztrganih in popisanih listov – je bolivijskim oblastem prišel v roke 8. oktobra 1967, po smrti Ernesta Che Guevare, po njegovem zadnjem boju v kanjonu reke Yuro na jugovzhodu Bolivije. V Che Guevarinem nahrbtniku ga je odkril bolivijski poročnik Gary Prado Salmón, ki je zdaj že general. Dan zatem, ko so Che Guevaro iz džungle prinesli do vasi La Higuera, je Prado Salmón dnevnik izročil generalu Joaquinu Zentenu Anayi, tedanjemu poveljniku VII. divizije. Sedež divizije je bil v Santa Cruzu, nadzorovala pa je tudi območje Vallegranda, kjer so ubili Che Guevaro.

Devetega oktobra ob 13. uri je Zenteno že prispel v Vallegrande. V aktovki je imel dnevnik in vse druge Che Guevarine dokumente in papirje. Čakal je generala Alfreda Ovanda Candio, takratnega poveljnika bolivijske kopenske vojske. Ta je v Vallegrande prispel 10. oktobra. Ogledal si je Che Guevarino truplo, nato pa sta v hotelu Santa Teresita skupaj z Zentonom pripravila tiskovno konferenco. Novinarjem sta pokazala dnevnik in vse druge papirje ubitega gverilca.

Dnevnik sprva kar v nočni omarici

Ob tem velja dodati, da so Zentena Anayo ubili maja 1976 v Parizu, kjer je bil bolivijski veleposlanik. Atentator je na sodnem procesu dejal, da je s tem hotel maščevati Che Guevaro.

General Alfredo Ovando Candia se je v La Paz vrnil 11. oktobra. Dnevnik so razglasili za »vojaško in državno skrivnost«, saj je Che Guevara v njem omenjal vrsto mož, ki so še danes v bolivijski vladi. Dnevnik in vse druge papirje so spravili v škatlo za čevlje in jo nato zaklenili v močno, železno blagajno. Odpreti jo je bilo moč samo z dovoljenjem vrhovnega poveljstva armade.

Danes vedo povedati, da tako strogo takrat vendarle ni bilo. Ovando naj bi Che Guevarin dnevnik sprva spravil kar v svojo nočno omarico. Tako se ni čuditi, da je dnevnik leta 1968 v nekaj milijonih izvodih in v več kot 20 jezikih obkrožil skoraj ves svet. Za fotokopije dnevnika je poskrbela CIA, je takrat izjavil Antonio Arguedas, tedanji bolivijski notranji minister. Pisarna agenta ameriške obveščevalne službe je bila tik poleg Arguedasove ... Minister je nato kopije dnevnika – skupaj z amputiranima Che Guevarinima rokama – poslal Fidelu Castru v Havano. To je baje storil zato, da bi preprečil ameriško intervencijo v Latinski Ameriki. Izbruhnil je škandal, tako da je Arguedas zbežal iz Bolivije, vendar se je kasneje vrnil v domovino.

Zadeva s Che Guevarinim dnevnikom se je zatem nekoliko polegla, prah pa so vzdignili spet pred kakšnim mesecem, ko je londonska družba Sotheby sporočila, da so v njenih rokah izvirniki Che Guevarinega dnevnika.

Je dnevnik prodal italijanski terorist?

Vest je v bolivijskih vojaških krogih povzročila pravcati vihar, še posebej, ker je londonska družba na New Bond Streetu objavila tudi, da ima v rokah 30 strani še neobjavljenih zapiskov.

V La Pazu so takoj začeli preiskavo, kdo je ukradel in prodal dragoceni rokopis. Osumili so okrog 30 ljudi. Med osumljenci so bili tudi generali in nekdanji bolivijski predsedniki, med njimi tudi Hugo Banzer, ki je Boliviji vladal od leta 1971 do 1978.

Krog se je vse bolj ožil. Po La Pazu se je razširila vest, da je dnevnik londonski družbi prodal italijanski terorist Steffano della Chiaie, ki je pred štirimi leti podtaknil bombo na bolonjski železniški postaji. Eksplozija je tedaj terjala 85 smrtnih žrtev. Della Chiaie je med bivanjem v Boliviji, kamor je pobegnil po grozljivem atentatu, postal član skupine »Ženini smrti« (Los novios de la muerte), v kateri so delovali še drugi evropski neonacisti. Skupina je sejala teror po vsej državi, podpiral pa jo je polkovnik Luis Arce Gómez, svoj čas šef II. (tajnega) oddelka bolivijske armade. Che Guevarin dnevnik je v svoji blagajni varoval prav ta oddelek. Gómez, ki se je nato povzpel na položaj notranjega ministra (za časa Luisa Garcie Meze), je tako postal prvi osumljenec zaradi kraje dnevnika.

Della Chiaie in njegovi prijatelji, med njimi je bil tudi Klaus Barbie, lyonski klavec, je postal velik Gomezov prijatelj. Njegova skupina je tedaj delala tudi za enega najbogatejših bolivijskih mož, za Roberta Suáreza, kreolskega botra (padrino criollo) in »kralja kokaina«, ki je bil po vrhu tudi Gomezov bratranec.

Suarezovo premoženje, ki si ga je nabral s preprodajanjem mamil, je tako rekoč neizmerljivo. Ko so v Miamiju na Floridi ujeli njegovega sina, ki so mu bili zaradi preprodajanja mamil že dolgo na sledi, je Združenim državam Amerike v zameno za sina ponudil povračilo vsega bolivijskega dolga v ZDA, ki je takrat znašal 3,8 milijarde dolarjev ...

Ves napredni svet se je ob teh vesteh naravnost zgrozil. Denar, ki so ga dobili s prodajo dnevnika enega največjih revolucionarjev našega stoletja, bodo Chiaie in njegovi kompanjoni porabili za financiranje svoje teroristične dejavnosti ...

Nesoglasja s KP Bolivije

Che Guevara je svoj dnevnik pisal od 6. novembra 1966 do svoje smrti, torej do 8. oktobra 1967. Trideset strani je ostalo neodkritih zato, ker je v zvezek opečnate barve pisal tudi z zadnjega konca. Tu je zapisoval svoje pogovore s Fidelom Castrom. Stike z njim je vzdrževal prek radia. Stranem na koncu zvezka je zaupal tudi sporočila bolivijskemu ljudstvu, delavcem in vsej javnosti. Znano je, da se Che Guevara ni najbolje razumel z vodstvom bolivijske komunistične partije, še posebej z njenim generalnim sekretarjem Mariom Mongom, ki je sam hotel prevzeti vodstvo gverilskega gibanja v Boliviji. Šele po odkritju tega neobjavljenega rokopisa pa je postalo jasno, da je Che Guevara Mongeja sovražil prav tako kot tedanjega bolivijskega predsednika generala Renéja Barrientosa. To je tudi sporočil Castru. »Estanislao (Monge) je naš sovražnik. Zajel je tri naše kurirje in nam skušal infiltrirati svojega človeka. Bolivijska vojska ubija naše gverilce, komunistična partija pa jih zapira,« je zapisal v brzojavki Lecheju (Castru). V medsebojnih stikih sta Che Guevara in Castro namreč uporabljala vrsto šifer in izmišljenih imen, tako da je bilo brzojavke težko razvozlati.

Vsem, ki so bili zapleteni v umor Che Guevare, sreča kasneje v življenju ni bila posebej naklonjena. General Zenteno Anaya je bil ubit v Parizu, kjer je bil bolivijski veleposlanik. Poročnika Maria Terana, ki je ustrelil Che Guevaro, so ubili pripadniki Ljudske osvobodilne armade. Gary Prado, ki je prvi prihitel do ranjenega Guevare, jo je skupil v spopadu z neko desničarsko skupino in je zdaj invalid. Predsednik René Barrientos se je smrtno ponesrečil v helikopterski nesreči. Edini, ki je umrl naravne smrti (v izgnanstvu), je bil general Ovando Candia.

Castro je na vse načine skušal izboljšati stike med KP Bolivije in Che Guevaro. V Havani se je večkrat sestal s člani izvršnega komiteja bolivijske KP, zlasti z Jorgejem Kollejem Cuetom in Simónom Reyesom. Toda vse je bilo zaman. Monge je vztrajal pri svojem. Tako je nad bolivijskimi komunisti za Che Guevaro obupal še Castro. Po enem zadnjih obiskov bolivijske delegacije v Havani je sporočil Guevari: »To so res pravi drekači.«

Debray ne bo dober gverilec

Na straneh neobjavljenih zapiskov, ki jih je Ernesto Che Guevara poimenoval Dokumenti, je tudi sporočilo Castru o Dantonu (Regisu Debrayu), ki je nekaj časa živel med gverilci. Debraya so bolivijske oblasti med eno od njegovih misij zaprle, skupaj z argentinskim slikarjem Cirom Robertom Bustosom in britanskim fotografom Andrewom Rothom. O tem nekaj tednov ni nihče nič vedel dokler ni zadeve izvohal Hugo Delgadillo Olivárez, novinar dnevnika Presencia. Ko je to objavil v časopisu, so oblasti morale priznati aretacijo. Tako se je začel slavni proces proti Debrayu v mestu Camiri. (Che Guevara o Debrayu: Dvomim, da bo kdaj postal dober gverilec). Debraya so nato zaradi pritiska svetovne javnosti izpustili.

Po juliju 1967 je bilo konec radijskih zvez s Havano. Che, ta vzdevek se ga je oprijel med gvatemalsko revolucijo, je tedaj v dnevnik zapisoval samo še svoja sporočila ljudstvu, delavcem. Te zapiske je običajno začenjal z mislijo: »Z resnico o revoluciji proti reakcionarnim lažem!« Globoko ga je pretresel krvav pokol 23. julija 1967, ko so se vojaške enote spravile nad rudarje. Obtožili so jih, da pomagajo gverilcem.

Ljudi je spodbujal k revoluciji, ki naj bi jo iz Bolivije razširili po vsem južnoameriškem kontinentu. Ob stavki rudarjev junija 1967 je zapisal: »Moramo si biti na jasnem. Proti mitraljezom se ni mogoče boriti z golimi prsmi; tudi najbolj trdne barikade niso ovira za sodobne oklepne enote. Sovražnika je mogoče uspešno napasti le z majhnimi, hitrimi in udarnimi enotami – z gverilo. Z enotami, ki jih bo podpiralo vse ljudstvo in bo živelo z njimi. Akcije teh enot morajo spodbujati revolucionarni duh med množicami, ki bodo nato v primernem trenutku udarile in z enim samim, a dobro odmerjenim udarcem zdrobile vladajoči režim ...

Che Guevara je v dnevnik zapisoval tudi vtise in ocene o svojih ljudeh, o svojih soborcih. Še posebej se je navezal na Simóna Cubo Sanabrio, bolivijskega rudarja. Simon je 8. oktobra 1967 skušal rešiti ranjenega Che Guevaro in ga odvleči na varno v zavetje džungle, toda ta poskus je plačal z glavo tudi sam.

»Ujeli smo Papija!«

Ob odkritju neobjavljenih zapiskov je prišla na dan tudi resnica o smrti Che Guevare. Bolivijske oblasti so vse do kraje dnevnika trdile, da je Che Guevara padel v boju 8. oktobra 1967. Položaje njegove gverilske skupine je vojakom menda izdala Florencia Cabritas, starka s kozavim obrazom. Kasneje se je izkazalo, da je bil Che Guevara v boju samo ranjen in da so ga ujeli. Ranjenega so prepeljali v La Higuero. Novico so sporočili tudi tedanjemu bolivijskemu predsedniku Renéju Barrientosu. V brzojavki so bile tri skope besede: »Ujeli smo Papija!« (Papi je bilo eno od imen Che Guevare, ki ga je v svojem dnevniku uporabljal tudi njegov najbližji sodelavec v Boliviji Kubanec Harry Villegas z vzdevkom Pombo. Pombov dnevnik bodo na dražbi prodali skupaj s Che Guevarinim).

Barrientos se ni mogel odločiti, kaj storiti z gverilcem, ki jim je v Boliviji povzročil toliko sivih las. Predsednik je bil utrujen še od procesa proti Regisu Debrayu, ko je nanj pritisnila vsa svetovna javnost. Zato je poveljnikom armad predlagal, naj sami odločijo, kaj storiti s Che Guevaro. Kot je kasneje povedal tedanji notranji minister Jorge Gallardo, so generali skoraj soglasno glasovali za usmrtitev. Proti je bil samo eden: poveljnik letalstva León Kolle Cueto, brat enega od voditeljev bolivijske komunistične partije Jorgeja Cueta ...

»Vse kar zdaj počnejo s tem dnevnikom, je pravi škandal,« je za španski tednik Interviu izjavil oče legendarnega kubanskega revolucionarja Ernesto Guevara Lynch, ki živi v Havani. »Ko so ubili sina, so truplo povsem oropali. Pobrali so vse, kar je bilo vrednega. Za dnevnik mi ni. Kupiti ga tako in tako ne morem. Mislim, da ni pomembno, kaj je Ernesto zapisal v tista dva zvezka. Med ljudmi živi zaradi svojih idej in svojega revolucionarnega dela. To je pomembno.«

Bolivijska vlada je skušala po pravni poti preprečiti dražbo ukradenega dnevnika. Toda zaman. Pri Sothebyju imajo najboljše advokate. Družba doslej še ni izgubila nobene pravde. Lani jo je tožila vlada ZRN, češ da so prodali neke stare nemške rokopise. Zadeva je bila zelo preprosta. Sothebyjevi pravniki so dokazali, da so rokopisi odšli iz države še preden je v ZRN začel veljati zakon o varstvu podobnih starin. Dražba Che Guevarinega dnevnika bi odpadla samo, če bi bolivijska vlada dokazala, da so rokopisi njeni. Ve se, čigavi so ...

Pripravil: BRANKO SOBAN

Generalsko zmagoslavje ob truplu Che Guevare (foto: dokumentacija Cambia, Madrid)

tehnike in šole. Ni pa različna od evropske plesne moderne, ki izhaja enako kot jazz ples in balet iz valujočega-nihajočega swinging gibanja s centrom v centru telesa, torej v loku ledvenih vretenc hrbtenice. Če smo natančni, moramo vedeti, da ima isti gibni izvor živalsko telo mačke, pa tudi ameriški moderni ples; in končno seveda v posredni obliki ravno tako evropski folklorni in za njim akademski balet. Razlika pa je v porazdelitvi in dinamiki tega izhodišča sile in impulza.

Evropski balet kot »zdržno« gibanje prikriva impulze in skuša ustvariti videz breztežnosti, breznapornosti – zato je tudi med vsemi tehnikami najbolj naporen, tezen, in seveda razpriroden. Giblje se od poze do poze. Ameriški moderni ples v stilu Graham-tehnike koristi težnost in impulze sile, toda zaustavlja jih s protisilami protiimpulzov, s čimer se spet znajde v gibanju od poze do poze. Mirovanje ali pozo velike napetosti potrebuje, da zadržano silo prevlada z novim impulzom in s tem doseže novo možnost za gibanje.

Jazz ples in balet koristi prirodno »valovito« gibaje od večjega do manjšega impulza, kar ustvarja možnost in nujnost kontinuirnega gibanja. Prilagaja se dihanju, bitju srca in pulzu narave, morski bibavici. V tem je njegova vitalnost, prirodnost, dinamika in ritmičnost. Center gibanja je v centru telesa, medenica je prenos impulzov do nog in njihovega plesa. Hrbtenica proži v gibanja roke. Zato pleše vse telo.

To je baza vsega afriškega domorodnega plesa.

Toda v jazzu je ta baza nadgrajena predvsem z evropskimi španskimi, pariškimi in irskimi vplivi. To pomeni, da je jazz ples in balet mnogo bolj mednaroden, skupen, obogaten in verjetno medcelinski, kot recimo za najbolj mednarodno plesno kulturo proglašeni evropski akademski balet... Če je to sploh važno razmišljati.

2. Ne vem, kaj je poročevalka Andreja Tauber mislila s svojo repliko o vlogi jazza, ki naj bi bila v tem, da kot »ples ameriške ulice nenehno oddaja impulze odrskemu (?) plesu, zaradi česar naj bi se že celo stoletje razvijal«; toda bralec to repliko mora brati tako, kot da jazz ni celovita plesna (in seveda glasbena in najbrž tudi likovna) kultura.

Želim podčrtati, da je jazz ples in balet celovita kultura od prvotne poljedelske skozi družbeno meščansko do profesionalnega baleta. Od osnove do nadgradnje. In vsak dvom v to je samo dokaz, da tisti ki dvomi, jazza ne pozna.

Da ga poročevalka Andreja Tauber ne pozna, je dokaz njena neprepričanost v kvaliteto BLACK BALLET JAZZ skupine, ki je plesala na odru ljubljanskih Križank visoko profesionalno, z veliko znanj, z bogato panoramo sporočil o sebi, o jazzu, o plesu.

Marija Vogelnikova,
Ljubljana

foto: Dragan Arrigler

Delo, 28. julija

Ob vsej avtomatiki odloča – človek

Okrogla miza o varnosti železniškega prometa naj bi javnosti osvetlila razmere, v kakršnih se lahko pripeti tako težka železniška nesreča, kot je bil nalet tovornega vlaka na čakajoči potniški vlak v Divači. Visoke avtoritete so iznesle svoja strokovna profesionalna stališča in poučile bralca o zamotanem spletu pomanjkanja sredstev, pomanjkanja strokovnega kadra in neustreznosti veljavnih predpisov, kar lahko terja tako krut krvni davek. Obtožen je neposredni proizvajalec, kar strojevodja gotovo je, ker je prevozil zaprt uvozni signal, ker je bil po 14 urah dela preutrujen, ker menda ni dobil ali želel potrebne zamenjave, ker zaradi voznega reda ne more enostavno ustaviti vlaka in počivati in ker je pri nas nasploh pomanjkanje strojevodij. Strojevodji zaupa naša družba lokomotivo, katere vrednost smemo primerjati z vrednostjo majhne tovarne. Človeških življenj pri tem ne upoštevamo. Okrogla miza nam je povedala kako nagrajujemo delavca, kateremu istočasno zaupamo v obratovanje majhno tovarno. V njej mora opravljati številna dela, ki so drugod tako lepo razdeljena med več delavcev in tudi ustrezno nagrajevana. Če tukaj nekaj šepa, potem je to prav gotovo kadrovska politika na ŽG in njen sistem nagrajevanja. Nekoč sem slišal, da v Sovjetski zvezi vozijo lokomotive diplomirani inženirji, ki so temu ustrezno tudi nagrajevani.

A dovolj o tem, saj me je k pisanju teh vrstic privedlo vse kaj drugega! Privedel me je naslov okrogle mize – napisan s provokativno mastnimi črkami – in nekajkrat ponovljena izjava, da ob vsej avtomatiki odloča v varnosti železniškega prometa – človek. Povprečen bralec si bo upravičeno zastavil vprašanje: čemu potem vsa avtomatizacija? Ali so bila vlaganja v posodobitev železniških signalnovarnostnih naprav upravičena? Okrogla miza nam na to samoponujajoče vprašanje ni odgovorila. Povsod po svetu, in menda tudi v naši državi, uvajajo avtomatizacijo v prometu predvsem zato, da omejijo zloglasni človeški faktor in povečajo varnost prometa. Povečanje prepustne moči prometnih tokov naj bi bilo drugotnega pomena. Avtomatizacija železniškega prometa je dosegla marsikje že zavidljivo raven. Vlaki vozijo brez strojevodij (!), krmilijo jih računalniško vodeni avtomati. Nihče ne omenja več človeškega faktorja, saj so moderne varnostne naprave zaščitene celo pred namerno sabotažo. V Divači pa se je zgodil čudež in človeški faktor je zakrivil smrt tolikih potnikov?! Ne, tovariši izza okrogle mize in tovariši novinarji – poročevalci, nekaj nam prikrivate! Tov. Šegula trdi, da je ob podvojeni varnosti, ki jo predstavlja avtostop, na prvem mestu še vedno človeški faktor. Je bil to resnično človeški faktor strojevodje, ali mogoče koga drugega?

V rokah imam strokovno železniško publikacijo, ki je izšla v Ljubljani že leta 1968 in se skušam poučiti o delovanju omenjene naprave »avtostop«. Izvem, da predstavlja napravo z večkratno varnostjo, ki zanesljivo ustavi vlak pred zaprtim uvozom na postajo. Že 1 km pred postajo mora takoimenovani prednji signal opozarjati strojevodjo, da je uvoz na postajo zaprt. V kolikor strojevodja ne prične zavirati, se zavorne naprave sprožijo samodejno. Strojevodja pa lahko prične pravočasno zavirati, a s premajhno zavorno silo. Poseben avtomat zato čez 22 sekund preverja hitrost vlaka in v kolikor je previsoka, prav tako sproži samodejno zavore. Avtomatu pa to ni dovolj, saj lahko strojevodja po preteku 22 sekund ponovno sprosti zavore. Zato je ob progi predvidena še ena dodatna kontrolna točka, pri kateri se ponovno preveri hitrost vlaka. Če je previsoka, se samodejno vključijo zavore. A tudi to še ne zadošča, saj je hitrost vlaka lahko previsoka tudi še ob samem uvoznem signalu, kar pravtako sproži zaviranje. V vsakem primeru se mora vlak ustaviti najkasneje 200 m za uvoznim signalom, kar je še vedno izven konfliktnega območja!

Podobno napravo za avtomatsko ustavljanje vlakov pred zaprtim signalom izdeluje že več let tudi naša domača industrija »Iskra«. Še več, uspešno jo prodaja tudi na tuje, česar ob nevarnosti človeškega faktorja sigurno ne bi. Kako je potemtakem lahko prišlo do naleta v Divači? Javnost ima pravico izvedeti kaj več in ne samo o »človeškemu faktorju podvrženi avtomatiki«. Kje so konkretna vprašanja in konkretni odgovori? Ali je bil avtostop na Divači montiran in aktiviran? Ali je bila ustrezna naprava montirana in aktivirana tudi na lokomotivi tovornega vlaka? Ali je resnično »odpovedala« naprava, ki po zgornjem opisu kar štirikrat preverja človeški faktor in onemogoča nalet? Če je do tega resnično prišlo, potem je to senzacija, ki zasluži naslov z mastnimi črkami na prvi strani »Dela«. Bralec teh vrstic pa bo z menoj vred nejeverno zmajal z glavo. Le kdo bi lahko tako nezanesljivo napravo spravil na tržišče? Ali avtostop mogoče ni deloval, ker vlaki tod ne vozijo preko 100 km/h? Tov. Pirš je to možnost zanikal. Kaj se nam torej prikriva? Česa ne povemo jasno in pošteno? Okrog česa se vrti okrogla miza kot mačka okrog vrele kaše? Preostane nam le še verjeti, da je železnica resnično »zanemarila tradicijo, ki jo je imela v kadrih in izobraževanju«, saj poteka ravno v tem času 10 let odkar je ukinila svojo višjo tehniško šolo za signalnovarnostne inženirje, ker je bila – nerentabilna.

Bruno Ravnikar,
Ljubljana

•

Vse kaže, da pri nas ne potrebujemo preiskovalnih in drugih sodnikov in tožilcev, saj preden bo pravni postopek »ljudstva proti strojevodji« končan, že vemo, da je kriv za nesrečo v Divači človeški faktor, ki ima samo eno ime: strojevodja tovornega vlaka. Spet se je pokazala naša humanost in neomejena solidarnost, ki malo spominja na delitev pravice na Divjem zahodu: le brž ga obesimo, če se bo pozneje izkazalo, da ni bil kriv, ga bomo pa sneli.

Zdaj je znana samo izjava strojevodje, da je spregledal uvozni signal, preiskava pa še ni končana!

Pustimo za sedaj ob strani podatke o varnostnih napravah na lokomotivi (budnik) in ob progi (avtostop), ki so nezanesljive ali pa jih še ni in se ustavimo pri »človeškem faktorju«. V »izjavi za javnost« je neki odgovorni tovariš razložil laikom, da strojevodja ni bil predolgo v službi, ker predpisi določajo tudi 14-in večurni neprekinjeni delavnik. Pozabil pa je dodati, da morata biti pri tem izpolnjena dva pogoja: ta izjema velja samo za stranske proge in še tu gostost (frekvenca) vlakov ne sme biti večja od... Kolikor nam je znano, proga M. Terezije od Dunaja do Trsta še vedno spada med glavne proge.

V časopisih večkrat zasledimo grafikon o delovni uspešnosti delavca pri osemurnem delavniku in prav zanimivo bi bilo videti grafični prikaz prečute noči in še dela dneva. Koliko bi na varnost vplivala uvedba dveh strojevodij, je vprašljivo, saj po veljavnih železniških predpisih ne bi smel eden počivati, medtem ko bi drugi vozil, ampak bi oba enako trošila svoje moči. Spomnimo se nesreče v Zagrebu, kjer sta oba, strojevodja in njegov pomočnik, spregledala uvozni signal. Tu pa bi rad opozoril na razliko pri trajanju delovnega časa strojevodij v SR Hrvatski in Sloveniji. Po katastrofi (150 mrtvih) noben strojevodja ŽTO Zagreb ni v eni izmeni niti minuto dlje kot dvanajst ur, medtem ko strojevodje na progah ŽG Ljubljana tvegajo suspenz, če nočejo »potegniti« še za uro ali več. Zanimivo bi bilo videti statistiko (mesečno ali letno) nadur, ki jih opravimo delavci v izvršilni službi na železnici.

Sam sem imel podobne težave pred leti v svoji delovni organizaciji, ko sem predstojniku pisno izjavil, da ne bom opravljal tistega nadurnega dela, ki ga zakon o združenem delu ne predvideva. Po »nerazumevanju« v tozdu sem »sprožil postopek« na sodišču združenega dela v Ljubljani, ki je na prvi in drugi stopnji zavrnilo moje ugovore in razsodilo: »Da so delavci, ki delajo v izmenah in neposredno pri opravljanju železniškega prometa, dolžni opravljati poleg rednega dela tudi nadurno delo po razporedu, ki ga sestavlja odgovorni delavec.«

Za konec je potem še v glasilu Nova proga izšel uokvirjen komentar, ki naj bi opravil še z zadnjimi omahljivci in dvomljivci: »Pooblastilo za uvedbo preko polnega delovnega časa vsebuje določilo čl. 79 zakona o delovnih razmerjih, za primere, ko je uvedba dela preko polnega delovnega časa potrebna, da se prepreči ogrožanje varnosti in urejenosti prometa.«

Po tako jasni razlagi seveda ne preostane delavcu v izmeni, ki neposredno opravlja promet, drugega kot da dela, dela, dela; razumem: kako se z nadurami doseže varnost in urejenost prometa?

Peter Grom,
Zalog

Delo, 7. junija in 21. julija

Pravilnik o delu sveta za varstvo pravic občanov

Pravna in logična utemeljenost odgovora Romana Gartnerja, vodje pravne službe ČGP Delo, na mojo kritiko 13. člena pravkar sprejetega pravilnika o delu sveta za varstvo pravic občanov (ta pravilnik ureja občanovo zakonsko pravico do pritožbe zoper zavrnitev objave njegovega prispevka, pri tem pa v 13. členu daje odgovornemu uredniku pravico, da za občana ugodne odločitve pritožbenega organa preprosto ne upošteva, če se mu ne zdi pravilna!), je v skladu s pravno in logično utemeljenostjo kritiziranega 13.člena.

V prvem delu razgovora tovariš Gartner prepričuje ne vem koga, da »je bilo nujno tak akt sprejeti« (kot da nisem Dela sam opozoril že pred dvema letoma, da zakon to zahteva), nato pa zamegljuje bistvo vprašanja z razglabljanjem o kriterijih za objavo ali zavrnitev objave, kar ni bilo predmet moje kritike. Pri tem razglabljanju najprej pravi, da »niti stari zakon niti osnutek novega zakona ne določata kriterijev,« takoj nato pa, da je »osnutek novega zakona kriterije zožil«. Razumi, kdor moreš! Dalje, da osnutek s tem »to ureditev prepušča samoupravnemu urejanju«. Že večkrat sem opozoril, pa bom pač še enkrat, da se po ustavi način uresničevanja ustavnih pravic (in tu gre za eno od njih) lahko predpiše samo z zakonom (torej ne s samoupravnim urejanjem) in še to »edinole, kadar je z ustavo tako predvideno ali če je za njihovo uresničevanje to neogibno«. Torej, samo z zakonom, in, ponavljam, samo način uresničevanja, ne pa obseg oziroma sama vsebina ustavne pravice! Tudi zakon bi torej lahko predpisal samo take kriterije, ki bi bili nujni za uporabo oziroma razumevanje ustavnega pojma »mnenje občana, pomembno za javnost«, ne pa kakršnihkoli »kriterijev«, ki bi v bistvu pomenili zoževanje te ustavne pravice in ki niso določeni že v sami ustavi. Sporni pravilnik torej kriterijev ne more določati – še če bi ga zakon za to izrecno pooblaščal, bi bilo to zelo sporno, tako kot so pa naredili pri Delu, ko so si v pomanjkanju takih zakonskih določb kar »sposodili« zakonske določbe o nečem drugem (o objavi popravka), je pa sploh očitno v nasprotju z ustavo.

Da bi tak pritožbeni organ lahko odločal in moral odločati neposredno na podlagi ustavnega kriterija »pomembnosti za javnost«, preciziranega kvečjemu tako, kot to predvideva osnutek novega zakona (namreč z upoštevanjem vsebinske zasnove posameznega časopisa, ker pač npr. Delo obvešča javnost o nečem drugem kot Kmečki glas, Prosvetni delavec ali glasilo filatelističnega društva), to nekaterim očitno ne gre in ne gre v glavo. Pa bi bilo prav to tisto, kar pravna teorija imenuje ustvarjalna uporaba splošnih in abstraktnih norm na različne individualne in konkretne primere, medtem ko smo pri nas očitno že tako zastrupljeni s kazuističnim normativizmom, da si odgovornega, pravičnega in poštenega odločanja na podlagi nekoliko splošnejših in bolj abstraktnih norm že kar ne znamo več predstavljati. In če nek zakon vendarle ni določil natančnih, kazuističnih navodil za odločanje v različnih primerih, jih bomo pa mi s samoupravnimi pravilniki, pa če je to v skladu z ustavo ali ne!

Toliko o »kriterijih«, čeprav to, kot rečeno, ni bil predmet moje kritike (pač pa kritike, izrečene na sejah skupščine ČGP Delo in delavskega sveta tozda Delo, žal prav tako neupoštevane). V svojem prispevku sem se omejil na tisto, kar je najhujše: na naravnost neverjetno določbo, da prvostopnemu organu (odgovornemu uredniku) ni treba upoštevati odločitve pritožbenega organa, če se z njo ne strinja! Čemu potem sploh farsa s pritožbo in pritožbenim organom, če je odgovornemu uredniku prepuščeno, ali bo upošteval njegovo odločitev ali ne? Tovariš Gartner pravi, da »je bilo treba zaščititi odgovornega urednika, ki je tudi kazensko odgovoren«, in v dokaz navaja številke nekih členov, ne pa njihove vsebine, ker bi ta govorila proti njegovi tezi. V 27. členu kazenskega zakona SFRJ je namreč jasno določeno, da je odgovorni urednik kazensko odgovoren le v primeru, če je avtor neznan, če je objavil nekaj brez avtorjeve privolitve ali če so »podane stvarne ali pravne ovire za pregon avtorja« (če bi bil avtor neprišteven, če bi bil zaščiten z diplomatsko imuniteto ipd.) – pa še v teh primerih ne, če »iz opravičenih razlogov« za te okoliščine ni vedel! V členih 83–87 zakona o javnem obveščanju, katerih številke tovariš Gartner tudi navaja, pa je ena sama določba, ki se nanaša na kaj podobnega: prekršek je objava sporočila, s katerim se prekorači prijavljena zasnova časopisa – pa še za ta prekršek se kaznuje samo pravna oseba (izdajatelj časopisa), ne pa odgovorni urednik. Tovariš Gartner, navajate člene, katerih vsebine ne poznate – ali ste morda upali, da jih nihče ne bo šel brat, niti jaz ne?

In tudi, če takih jasnih določb, ki kazensko odgovornost odgovornega urednika praktično izključujejo, ne bi bilo, bi vsaj pravnikom moralo biti jasno, da tudi v takem primeru odgovorni urednik kot prvostopni organ ne more biti kazensko odgovoren za izvršitev pravnomočne odločitve drugostopnega (pritožbenega) organa. A vsaj nekaterim očitno ni. Pri pravniku, ki niti med upravnimi organi (države) in organi upravljanja (samoupravnih organizacij) ne loči, to pravzaprav niti preveč ne preseneča. Nestrokovnjak bi ta dva pojma seveda mirno lahko uporabljal kot sinonima – strokovnjak bi pa ustaljeno strokovno terminologijo najbrž vendarle moral poznati in pravilno uporabljati, ne pa skupščino ČGP Delo in delavski svet tozda Delo proglasiti za upravna organa.

No, imenujmo že ta dva organa kakorkoli, gotovo ima tovariš Gartner prav, ko pravi, da »lahko odločita, kakor menita, da je najbolje, če tudi to komu ni všeč«. Ne vem pa, kaj je mislil tovariš Gartner z očitkom, da si »Matevž Krivic jemlje pravico, da že vnaprej zanika vrednost vsake odločitve, ki ni ukrojena po njegovih pogledih«. Odločitve omenjenih dveh organov v »poštnem predalu« sobotne priloge nisem kritiziral »vnaprej«, ampak šele potem, ko je bila že dokončno sprejeta – res pa sem na nezakonitost in protiustavnost take odločitve opozarjal po ustreznih delegatskih poteh tudi že vnaprej. In da »vnaprejšnja« kritika predvidenih oziroma predlaganih odločitev, za katere kdo meni, da so nezakonite, tudi v časopisu ne bi bila možna, mi doslej prav tako ni bilo znano.

Matevž Krivic,
Ljubljana

Delo, 14., 19. in 30. junija ter 14. julija

Verdijev requiem

Ni slučajno requiem sprožil polemike o problemu hrupa prezračevalnih naprav in o nezadovoljivi prostorski zvočnosti velike dvorane v Cankarjevem domu, ampak sta oba problema znana že od vsega začetka uporabe te nove kulturne pridobitve.

Če v opravičilo še vedno navajajo objektivne tehnične težave, so to po dveh letih verjetno tudi bolj finančne težave, nikakor pa ne bi smel biti izgovor, da je CD še vedno v »ustanavljanju« in da gradnja tudi še ni povsem končana ter da sta o tem bila seznanjena oba slovenska simfonična orkestra, ki sta se kljub temu odločila, da bosta nastopala v njem.

V takem stadiju objekta oziroma dvorane prirejati prireditve svetovnih mojstrov in ansamblov, bi bilo zagotovo neodgovorno in bi pokvarilo ugled celotne institucije, vendar prireditve niso bile, kakor kaže, toliko motene, da jih ne bi bilo možno izvajati, kljub opozorilom in protestom glasbenih kritikov.

Nerazumljivo pa je, da v dveh letih ni bilo možno odpraviti hrupa, ki ga povzročajo prezračevalne naprave, ventilatorji in cevni sistem. Podoben primer je nastal v klimatski strojnici sosednje Iskrine stolpnice, ki je v najvišjih nadstropjih. Hrup je motil delo v sosednjih prostorih, toda v kratkem času je bilo možno z zvočno izolacijo sten, najbolj uspešno pa z zamenjavo hrupnega ventilatorja omiliti nevzdržne razmere brnenja stroja in naprave.

Odprava tega šuma v veliki dvorani CD je tudi osnovni pogoj, da poslušalcev pri poslušanju tiho predvajanih odlomkov v kompozicijah ne bo motil neprijeten šum, ki stalno spremlja izvajanje koncertov. Spomnimo se samo, kolikšno razburjenje je povzročilo kašljanje poslušalcev v dvorani na koncertih občutljivih izvajalcev, ki zahtevajo absolutno tišino med svojim igranjem.

Z drugim problemom, prostorsko zvočnostjo, konkretno za izboljšanje sicer za povprečne poslušalce že zadovoljive akustike dvorane, so se ukvarjali in se še ukvarjajo strokovnjaki, ki so predlagali razne dopolnitve, akustično školjko, zastore za dušenje zvoka in drugo. Vendar je po mojem mnenju eden glavnih povzročiteljev še zdaj pomanjkljive zvočnosti dvorane toga kovinasta stena, ki loči avditorij od odra in deluje kot membrana in ki bo tudi v bodoče delovala samo kot protipožarna ločilna stena, namesto da bi bil tu težek tekstilni zastor, ki bi moral biti spuščen takrat, ko se dvorana uporablja za koncerte.

Dvorana je žal grajena za večnamenske in zelo različne prireditve (koncerte, opere, kongrese in še kakšne druge predstave), kar je nenavadno glede na druge koncertne dvorane po svetu.

Z odpravo pomanjkljivosti bi lahko izboljšali akustične razmere v dvorani, to pa je odvisno zopet od finančnih sredstev za nabavo kvalitetne in ustrezne opreme ter njeno strokovno vgraditev.

Če sta slavni Bernstein in Pogorelić izjavila, da je akustičnost velike dvorane izredna, še ni rečeno, da je to izrednost ugotovil tudi vsak poslušalec. Oba tudi nista sedela v dvorani in dirigent ali pianist na odru ne moreta pravilno presoditi akustičnosti dvorane kakor poslušalec na raznih sedežih od parterja do najvišjega sedeža na balkonu. Znano je tudi nasprotno, da se počuti koncertant, npr. pevec, v najboljšem zvočno urejenem studiu izredno slabo, ker skoraj ne sliši lastnega glasu. Tam je zvok toliko dušen, da ne pride do odmeva, torej absolutna tišina. Primer ene najslabših akustičnih dvoran je velika dvorana v prvem nadstropju Narodne galerije, kjer tudi prirejajo manjše koncerte. Tam je odmev zvokov od sten brez dušenja tolikšen, da je poslušanje skoraj neprijetno.

Dovoljujem si navesti svoje ugotovitve s koncerta v veliki dvorani CD, dne 18. 2. in 23. 2. 1983. Sedel sem na 2. balkonu, levo; simfoniki Radiotelevizije Ljubljana so izvajali kompozicijo Milana Stibilja »Rozeta za orkester«. V določenih trenutkih sem si moral – in marsikdo še poleg mene – zatisniti ušesa, ne samo zaradi premočnih in za človeško uho pregrobih zvočnih udarcev, ki jih je zahtevala kompozicija in so jih izvedli glasbeniki v največjem možnem »fortissimu«, ampak, kakor sem ugotovil, tudi zaradi nenormalnega odboja zvokov instrumentov, predvsem tolkal (pauke, bobni in činele), ki so nameščena v orkestru tik pred kovinsko zaveso. Zvoki v obsegu od približno 200 Hz navzdol se tam odbijajo in ojačijo, in namesto da bi ohranili žametnost kakršno imajo, na primer, basi godal in tudi pauke, se, kovinsko obarvani, usmerijo v dvorano. To povzroča v trenutkih neznanski hrup in glasbeno izvajanje se takrat spreminja v usmerjeno ropotanje.

Nekaj torej tu ni bilo v redu. Prevelika jakost zvoka orkestra s prevladovanjem tolkal zaradi odboja stene ali pa prekoračene zahteve sodobnega komponista, ne samo mestoma ampak tudi večkrat, v vsej skladbi, ki jim od hrupa moteni poslušalci, ki normalno slišijo, ne morejo slediti.

Enake in morda še bolj intenzivne udarce na ušesa sem doživel na koncertu za orgle in orkester sodobnega komponista Stjepana Šuleka, imenovanem »Memento!«, ki so ga izvajali slovenski filharmoniki. Tako velikega hrupa, ki so ga povečali še nizki zvoki orgel, še nisem doživel v dolgoletnem obiskovanju koncertov v raznih dvoranah doma in v tujini. Takrat so tudi prevladovala vsa tolkala, ki so zadušila vse druge instrumente, in samo od gibov izvajalcev v orkestru – violinistov in drugih, sem lahko ugotovil, da tudi oni v teh trenutkih sodelujejo v tem grmenju zvokov.

Tudi to je bil dokaz, da nekaj ni v soglasju z normalno izvedbo, saj mora biti glasba za uho poslušalca sprejemljiva in užitna, od najfinejšega »pianissima« do najmočnejšega »fortissima«. Če namreč jakost zvoka presega mejo, ki povzroča v ušesu neugodnost in bolestnost, bi bilo treba izmeriti jakost z instrumenti in potem ukrepati. Pripominjam, da jakost 120 decibelov že povzroča v ušesu poškodbo.

Kakor je videti, problema, ki ju je po nakljućju načela polemika po dolgem koncertiranju v veliki dvorani CD, tudi po veličastnem Verdijevem requiemu ni tako enostavna, da bi ju lahko še prenašali vedno bolj občutljivi poslušalci.

Želimo, da bi akustične pomanjkljivosti čim prej odpravili in da bi dvorana dobila ugled kot ena najboljših, tudi pri vseh poslušalcih, kakor si ga po izredni arhitektonski zasnovi tudi zasluži.

Karel Kobler,
Ljubljana

Delo, 23. in 29. maja

Prisilna uprava v hišah je lahko zgolj začasna oblika in Od ekonomskih stanarin se vedno bolj oddaljujemo

Delo nam je 23. in 29. 5. prineslo dva kratka zapisa, naslovljena »Od ekonomskih stanarin se vedno bolj oddaljujemo« in »Prisilna uprava v hišah je zgolj začasna oblika«. Naslovi zadevajo v živo, saj opozarjajo na osnovna nerešena vprašanja gospodarjenja z družbenim stanovanjskim fondom, sam zapis pa nam daje le skromne, mogoče enostranske informacije o dejanskih dogajanjih. Poglejmo še drugo stran medalje!

Vse preveč izgubljamo iz vida, kako smo si z zakonom o stanovanjskem gospodarstvu iz leta 1981 postavili jasno perspektivo in določene naloge. Zakon je v 76. členu nedvoumno postavil v ospredje samostojno hišno samoupravo, le v izrednih primerih in za omejen čas naj bi stanovanjske skupnosti oziroma njihove strokovne službe prevzele hišna opravila (čl. 77). Zakon je izhajal iz obstoječega stanja, po katerem je le 30% družbenih najemnih stanovanj, 20% v etažni lastnini, preostanek 50% prebivalstva pa je samo reševalo svoja stanovanjska vprašanja. Imetniki družbenih stanovanj so torej že predstavljali samo slabo tretjino, pa je zakon tudi temu primerno obravnaval to kategorijo, z očitno namero, da se bivanjske okoliščine v vseh pogledih čim bolj in čim prej približajo. Tako naj bi tudi stanovalci družbenih stanovanj v celoti prevzeli neposredno skrb za svoje stanovanje, primerna ekonomska stanarina pa naj bi zagotovila potreben denar za amortizacijo, tekoče in investicijsko vzdrževanje ob določenih sredstvih upravljanja za sistemsko ureditev vzdrževanja, določene funkcionalne stroške in hišno civilno zaščito. Tako zakon!

Potem ko smo svoj čas že imeli lepo razvito hišno samoupravo, je novi zakon že zatekel določene deformacije, ki so seveda lahko imele vpliv na uveljavljanje zakona. Hišna samouprava, ki po zahtevnosti opravil ne presega ravni urejenega gospodinjstva, je bila proglašena kot izredno zahtevna, knjigovodstvo naj bi urejala vrsta zakonov in uredb itd. Stanovanjske skupnosti so vse več podlegale vplivu svojih strokovnih služb, specializiranih organizacij, ki so videle v prevzemanju hišnih opravil vse večje možnosti za ustvarjanje dobrega dohodka. Temu primerno so že tolmačenje zakona in razni priročniki proglašali, da daje zakon hišnemu svetu potrebno samostojnost pri odločanju o oddaji nalog in opravil v zvezi z gospodarjenjem. Tako oddajanje nalog je sicer zakon opredelil za strokovno zahtevna opravila, kakor na primer pridobivanje izvajalcev za večje posege v stanovanjski hiši, nadzor nad delom izvajalcev in podobno. Dejstvo je, da je v času uveljavljanja zakona o stanovanjskem gospodarstvu že pretežna večina družbenih stavb po posebnih pogodbah oddajala hišna opravila strokovnim službam stanovanjskih skupnosti, vključno vsa opravila obratovanja, razdeljevanje stroškov komunalnih storitev na stanovalce in podobno. Svoje je prispevala tudi lagodnost stanovalcev družbenih stanovanj, etažni lastniki so pa predstavljali v delegatskih skupščinah le neopazno manjšino. V času uveljavljanja zakona stanovanjskim skupnostim ni uspelo napraviti kaj več, kot je bilo potrebno za formalno ustanovitev skupnosti stanovalcev, in še to z veliko zamudo.

Zapis v Delu nas obvešča, da ne moremo biti zadovoljni, da imamo šele v 65% stavb oziroma za 85% stanovanj organizirano hišno samoupravo. Bližji vpogled v ta statistični podatek pa na žalost kaže, da gre samo za evidentiranje sprejema sklepa o ustanovitvi, statuta skupnosti in poslovnika o delu organov upravljanja, sicer pa se v samem upravljanju prav nič ne spremeni. Za večino takih skupnosti stanovalcev imajo skrb za hišna opravila strokovne službe, kot smo že opisali. Preostalih 35% stavb oziroma 15% stanovanj ima tako imenovano prisilno upravo, se pa razlikuje od prvih »organiziranih« večidel samo po tem, da še niso sprejeli omenjenih dokumentov, sicer pa prav tako nimajo z upravljanjem hiše in vzdrževanjem prav nič opraviti. To bi bila groba ocena, ki ostane kot taka, čeprav je v okviru 85% organiziranih nekaj nad 20% takih, ki delujejo samostojno, kot to zakon o stanovanjskem gospodarstvu izrecno določa.

Zapis v Delu brez posebne utemeljitve navaja, da bi bilo treba temeljiteje spregovoriti o tem, kako in s čim v hišah sploh lahko gospodarijo, kako da je treba hišno samoupravo poživiti. Pri tem piše, da zbuja skrb, ker so marsikje organizirali tako imenovano samostojno hišno samoupravo, povsem izven stanovanjskih skupnosti, ki ne združujejo sredstev za amortizacijo niti ne po solidarnostnem principu za investicijsko vzdrževanje. Tako torej! Tisti stanovalci, ki so si s težavo izborili pravico, da poslujejo po črki zakona, si naložili vsa bremena skrbi za smotrno gospodarjenje, vzbujajo skrb, tisti pa, ki so se otresli vseh bremen in ne mignejo s prstom za dobro svojega bivališča, so nosilci organizirane hišne samouprave! V prvem letu uveljavljanja zakona o stanovanjskem gospodarstvu so stanovanjske skupnosti stalno obljubljale posebne seminarje za organizacijo dela samostojnih skupnosti stanovalcev. Ne samo, da ni bilo seminarjev, strokovne službe so odrekale vsako pomoč, niso dajale potrebnih navodil, pa je današnja pisanost v delu lahko razumljiva. Verjetno je tudi, da si posamezne skupnosti stanovalcev po svoje razlagajo poslovanje. Stanovanjske skupnosti niti njihove strokovne službe ne vključujejo rezultatov dela samostojnih skupnosti stanovalcev v svoja poslovna poročila, ni slišati o analizah obstoječega stanja, pač pa dosti o posledicah takega stanja z očitno tendenco spontanega zaustavljanja težnje skupnosti stanovalcev po samostojnem poslovanju.

Brez posebne analize je mogoče sedanje centralizirano upravljanje z družbenim stanovanjskim skladom oceniti kot negospodarno. Pojem tekočega vzdrževanja je pozabljen. Sredstva, ki so za to na razpolago hišam, se pri strokovnih službah enostavno pridružijo sredstvom za investicijsko vzdrževanje, saj je evidentno, da je takšna skrb s centralizacijo onemogočena. Še nazive so spremenili v mala in velika popravila. Za tehnično strokovna opravila je namenjenih samo 16% sredstev upravljanja, vse drugo gre za knjigovodska, administrativna in pravna opravila. Pri tem seveda ni čudno, da sta oddaja in nadzor nad vzdrževalnimi deli vse prej kot gospodarna. Posebno nesmiselno je centralizirano obračunavanje hišnih obratovalnih stroškov za več deset tisoč mest nastajanja stroškov. Stroški opravil upravljanja in obratovanja v samostojnih skupnostih stanovalcev ne dosegajo polovice sedanjih stroškov za podobna opravila strokovnih služb.

Zapis v Delu nam pove, da stanovanjske skupnosti niso naredile vsega, da bi uredile odnose z 20.000 etažnimi lastniki stanovanj, češ, sicer ne bi bilo na tisoče tožb na sodišču za izterjavo obveznosti 150 do 180 milijonov din. Treba je dodati, da tožbe niso mogle biti zadosti podprte z upravičenimi terjatvami, da gre pretežno za zaračunavanje dvomljivih stroškov upravljanja. Sodišče je lahko samo predlagalo 50% poravnave, pa še to ni bilo dosti realizirano. Zaračunavanje pa se kar nadaljuje, saj se strokovnim službam izpad tega dohodka refundira iz družbenih sredstev stanarin. Temu primeren je seveda tudi interes za ureditev pogodbenih odnosov z etažnimi lastniki. Zakaj so etažni lastniki redni plačevalci po pogodbi oddanih opravil za obratovalne stroške? Izredno nizek odstotek plačevanja stroškov upravljanja etažnih lastnikov je vsekakor tudi opozorilo, da v stalnem neplačevanju milijardnih zneskov ni izhod.

Zapis v Delu nas obvešča, da še vedno naraščajo skupni dolgovi za stanarino, kar je v očitnem nasprotju z dejanskim stanjem. Zakon je namreč to vprašanje uredil tako, da če stanovalec ne plača, prevzame to obveznost stanodajalec. Tako se je vprašanje neplačevanja stanarin moralo s časom normalizirati.

Zanimiva je v zapisu Dela ugotovitev, da je od skupnih stroškov bivanja le za stanarino uvedena možnost subvencioniranja. Ali se res zavzemamo za nadaljnje privilegije imetnikov stanovanjske pravice v družbenih najemnih stanovanjih?

Stanarine znašajo po zapisu v Delu v povprečju 1.160 din, kar predstavlja 5% povprečnega mesečnega zaslužka oziroma 2,5% družinskega proračuna. Imamo subvencioniranje, ki pa je spričo nizkih stanarin skoraj neizkoriščeno. Če bodo nove stanarine po zapisu predstavljale 1,26% delež vrednosti stanovanj, znaša sedaj ta delež le 0,97%, kar ne zadošča niti za amortizacijo, ki naj bi po zakonu 31. 12. 1984 dosegla 1% revaloriziranе vrednosti. Tako se ne oddaljujemo samo od ekonomskih stanarin, temveč očitno vse bolj spodkopujemo možnosti za najosnovnejše vzdrževanje, napredna sistemska rešitev solidarnostnega združevanja sredstev vzdrževanja pa postaja brezpredmetna. Vprašamo se lahko, v čigavem interesu je – ob subvencioniranju – tako oblikovanje stanarin, sklicevanje na razne dogovore o formiranju cen? Ob tem ponovno ugotavljamo, da gre za slabo tretjino stanovalcev, da imajo imetniki stanovanjske pravice v družbenih stanovanjih očitne privilegije glede na druge stanovalce, pa se pričakovanja zakona o stanovanjskem gospodarstvu vse manj uresničujejo, stanovanjski fond pa vse hitreje propada.

V stanovanjskem gospodarstvu smo na repu stabilizacijskih prizadevanj, saj si na vse kriplje prizadevamo, da lastnega dela občanov ne bi pritegnili tudi v družbeni stanovanjski sektor. Krajevna samouprava je tudi pričakovala, da bo prav samostojnejša hišna samouprava vlila novo življenje v ulične odbore, prinesla nove osnove za povezovanje krajanov v njihovem prizadevanju za boljše stanovanjske razmere.

Valentin Kovač,
Ljubljana

Delo, 12. julija

Preveč poudarka uspehom in premalo analize problemov

V Delu, z dne 12. julija, piše v poročilu z zasedanja skupščine SFRJ v zvezi z mojo razpravo tudi tole: »Batrić Jovanović sicer sodi med tiste, ki se ne strinjajo s sedanjo tečajno politiko in pri tem vladi očitajo preveliko ,agresivnost', nepotrebno devalviranje dinarja med pritiskom lastnikov deviz.«

Vendar sem v razpravi poleg drugega povedal še:

»Ker v dokumentu Narodne banke Jugoslavije ,Prednosti in pomanjkljivosti obstoječega modela kurza dinarja' izdanem novembra 1983, piše, da je po letu 1980 ,politika' dinarskega kurza ,bila preveč agresivna', poskuša ZIS braniti lanskoletno zgrešeno politiko kurza dinarja, ki jo nadaljuje tudi letos, čeprav z blažjim ritmom, z dozdevnim precenjevanjem dinarja glede na konvertibilne valute do junija 1980. Tudi tov. Planinčeva je 14. maja rekla, da je bila z devalvacijo dinarja junija 1980 samo ,delno popravljena' dotedanja ,neustrezna politika deviznega kurza'. Toda naslednja dejstva to tezo zanikujejo: po podatkih Narodne banke Jugoslavije, z dne 30. maja 1980, je imel dinar na zahodnoevropskem deviznem trgu manjšo ceno od uradnega kurza, in sicer: v Trstu za 1,53 odst., v Zürichu za 1.90 odst., na Dunaju za 5,85 odst., in v Frankfurtu za 6,86 odst. Dinar je torej takrat zagotovo bil na meji konvertibilnosti. Toda le teden zatem smo devalvirali nacionalno valuto, celo za 30 odst., očitno pod pritiskom lastnikov deviz.«

Butrič Jovanović,
Beograd

ANKETA DELA: Tehnično sodelovanje med državami v razvoju

Opiranje na lastne sile je za svetovni Jug edina pot v napredek

Ali lahko države v razvoju s pritiskom na gumb računalnika ugotovijo, kje bi lahko dobile strokovnjake za razvojni projekt, ki ga želijo uresničiti, ali za nakup tehnologije, ki jo potrebujejo in bi bila primerna njihovi proizvodni strukturi? Tako bi, močno poenostavljeno, lahko ilustrirali celotedenske razprave 22 držav v razvoju o vzpostavljanju tehničnega sodelovanja med njimi. To sodelovanje je zaradi zastajanja dialoga z razvitimi državami postalo še pomembnejše, kajti ne tako malo članic »skupine 77« že ima dokajšnje tehnične zmogljivosti, s katerimi bi lahko uspešno nastopale v državah, ki jih potrebujejo, doslej pa so znanje kupovale na Severu. A pretok znanja je treba kanalizirati, vpeti v širok sistem, v katerega bi se vključile vse države v razvoju. Dosedanje dvostranske stike naj bi postopoma preoblikovali v institucionalizirani multilateralni sistem, iz katerega bi države v razvoju črpale, kar potrebujejo.

Prav s tem namenom so pred dvema letoma v glavnem mestu Tunizije sklicali prvo srečanje direktorjev nacionalnih agencij za tehnično sodelovanje in sklenili, da takšni stiki postanejo stalni, da jih prirejajo vsake dve leti; koordinacijo je prevzel urad predsedujočega v »skupini 77«, pri teh prizadevanjih pa sodelujejo tudi agencije OZN. Tokrat so se razprave nanašale na štiri točke: nacionalni mehanizmi za krepitev tehničnega sodelovanja med državami v razvoju, financiranje takšnega sodelovanja, koordinacija in izmenjava informacij ter pravni vidiki, vključno s predlogom enotne pogodbe za izmenjavo strokovnjakov. Za mnenje, čemu so na srečanju v Ljubljani najbolj prisluhnili, smo zaprosili nekatere udeležence.

V anketi Dela so sodelovali: **S. M. S. Čanda,** *sekretar z ministrstva za zunanje zadeve Indije,* **Sung Tae Chang,** *direktor za koordinacijo v uradu za tehnično kooperacijo pri južnokorejskem ministrstvu za znanost in tehnologijo,* **Piampongsat Krisda,** *šef programa za tehnično sodelovanje med državami v razvoju v uradu ministrskega predsednika Tajske,* **Adrian Severin,** *šef pravnega oddelka v romunskem konsultantskem inštitutu Romconsult,* **Hamed Zeghal,** *generalni direktor tunizijske agencije za tehnično sodelovanje, in predsedujoči na prvem srečanju direktorjev pred dvema letoma,* **Vitoria Alice Cleaver,** *šefinja oddelka za tehnično sodelovanje pri brazilskem zunanjem ministrstvu,* **Porfirio Munoz Ledo,** *mehiški veleposlanik pri OZN in predsedujoči v »skupini 77«, in* **Miljenko Zrelec,** *direktor zveznega zavoda za mednarodno znanstveno, izobraževalno, kulturno in tehnično sodelovanje (JUZAMS).*

Teža dialoga Jug–Jug bi morala biti večja

S. M. S. ČANDA: Tehnično sodelovanje med državami v razvoju ima v naši, indijski gospodarski strategiji izredno pomembno mesto, kajti zavedamo se, da je od razvijanja takšnih stikov navsezadnje odvisen tudi naš napredek. Na sestanku v Ljubljani sem predvsem ugotovil, da je za države v razvoju najpomembneje, da vzpostavijo posebne institucije za koordinacijo gospodarskega sodelovanja, kajti takšnih teles v državah v razvoju primanjkuje ali pa niso sposobne opraviti svojega dela. Zaradi tega sem predlagal sklic posebnega srečanja izvedencev, ki bi obravnavali ta problem in obenem začrtali shemo povezovanja med takšnimi ustanovami članic »skupine 77«. Nekateri menijo, da je sistem pretoka informacij dovolj že sam po sebi, mislim pa, da ni tako, da je predvsem potrebna politična volja za vzpostavitev sistema institucij za koordinacijo, s čimer bi lahko popravili nekatere napake, storjene v preteklosti. Informacijski sistem lahko uredi le problem pretoka podatkov, ne mora pa oblikovati in pospeševati tehničnega sodelovanja med državami v razvoju. Prav zaradi težav v dialogu Sever–Jug bi morali povečati težo dialoga Jug–Jug v našem gospodarskem planiranju. Indija ima sicer zelo širok sistem sodelovanja z drugimi državami v razvoju na tehničnem področju, kajti s tem se ukvarja že od leta 1964, torej 14 let pred konferenco v Buenos Airesu, na kateri so se zavzeli za razširitev tovrstnega sodelovanja med deželami svetovnega Juga. Vsako leto pride v Indijo okoli 1500 strokovnjakov, ki ostanejo na izpopolnjevanju tri mesece ali več, na željo pa naše strokovnjake pošiljamo v katerokoli manj razvito državo. Samo za šolanje tujih strokovnjakov in naše ljudi zunaj dajemo na leto okoli deset milijonov dolarjev, kar ni tako malo za našo državo, ki ne sodi med bogatejše članice »skupine 77«. Skratka, kar delamo pri nas, že presega dosedanje dogovore držav v razvoju o sodelovanju na tehničnem področju.

Večina programov tehničnega sodelovanja je dvostranskih

SUNG TAE CHANG: Sami smo doživljali dolgo obdobje revščine, zato poznamo probleme, s katerimi se ukvarjajo v državah v razvoju, in pripravljeni smo jim pomagati na različne načine, recimo s šolanjem strokovnjakov, ki bi prišli v našo državo. Sedaj prihaja k nam na leto okoli 700 strokovnjakov iz držav v razvoju, sami pa jih pošiljamo kakšnih trideset. Kar zadeva večstransko sodelovanje z državami v razvoju, nas zanima predvsem kmetijstvo in predelava hrane, ribištvo, rudarstvo in različni industrijski projekti. Doslej smo pripravili več kot 50 programov za države v razvoju, večina je dvostranskih, z nekaterimi pa odgovarjamo na zahteve mednarodnih organizacij. Naša država se je kot članica »skupine 77« aktivno vključila v vsa dosedanja dogovarjanja o pospešitvi tehničnega sodelovanja med državami v razvoju, leta 1981 smo bili v Caracasu, kjer so posebej poudarili pomen razširitve takšnih stikov, pred dvema letoma v Tuniziji, kjer so institucionalizirali redne sestanke direktorjev nacionalnih zavodov za tehnično sodelovanje, in prišli bomo tudi na prihodnja srečanja, ker menimo, da je treba nenehno spodbujati večstranske stike med manj razvitimi državami, izrabiti znanja, ki so si jih pridobile nekatere med njimi, in jih prenašati tistim, ki tega še nimajo.

Omejeno sodelovanje zaradi pomanjkanja informacij

PIAMPONGSAT KRISDA: Tehnično sodelovanje med državami v razvoju je del širše strategije gospodarskega sodelovanja, ki ga pri nas uveljavljamo v okviru rednih petletnih planov. Prihodnje leto bomo zaključili peto petletko in pričeli šesto, v kateri bomo poudarili predvsem kmetijsko-predelovalno industrijo, izvozno usmerjeno industrijo, razvoj znanosti in tehnologije ter šolanje strokovnjakov. Tajska sodi med države v razvoju, ki niso le prejemnice pomoči od drugih držav v razvoju, temveč tudi dajalke. To sodelovanje bi moralo potekati v dveh smereh, in sicer navpično, kjer gre za izboljšanje pogojev programov pomoči, ki jih dajejo različne države v razvoju, za večjo izmenjavo strokovnjakov, skratka za povsem dvostransko sodelovanje, hkrati pa je treba razvijati vodoravno smer stikov, torej izdelati sistem večstranskega sodelovanja med državami v razvoju ali njihovimi regionalnimi skupinami. Mi smo resda najbolj razvili sodelovanje z državami ASEAN, za druge države v razvoju, ki jih ne poznamo toliko, pa bi najprej morali vedeti, kaj lahko ponudijo ali pa kaj potrebujejo, šele potem lahko začrtamo sodelovanje z njimi. V Ljubljani smo največ pozornosti posvetili večsektorskemu sistemu informacij, kajti prav zaradi pomanjkanja informacij je sodelovanje z drugimi državami bilo dokaj omejeno. Po našem mnenju bi morali zagotoviti prost pretok informacij med državami v razvoju. Tudi z Jugoslavijo bi radi razvili širše stike in upamo, da je nedavni obisk našega premiera Prema Tinsulanonde, bil je tudi v Ljubljani, pomagal h krepitvi obojestranskega zanimanja.

Z izmenjavo strokovnjakov bi lahko znižali proizvodne stroške

ADRIAN SEVERIN: Sodelovanje z drugimi državami v razvoju je za Romunijo izrednega pomena in zato se vključujemo v njihova prizadevanja za preseganje težav. Potrebni so praktični ukrepi, ne resolucije, kajti le tako bo mogoče razviti učinkovito sodelovanje. Eden od pogojev je informacijski sistem, o katerem smo se pogovarjali tukaj v Ljubljani, kajti to bo omogočilo boljše poznavanje. Enako velja za pravne vidike, ki so jih tukaj prikazali v obliki modela pogodbe za izmenjavo strokovnjakov z različnih področij. Sedanji sistem informiranja je pomanjkljiv, kajti države v razvoju imajo razvite stike le z razvitimi, v lastnem krogu pa sploh ne ali pa premalo. Ker se v državah v razvoju ubadamo z enakimi problemi, bi te probleme lahko reševali z okrepljenim sodelovanjem. Toda za razliko od dialoga z razvitimi državami, pri katerem je vselej vpleten profit, bi sodelovanje med državami v razvoju moralo potekati enakopravno in solidarno. Prav tehnično sodelovanje je lahko lep primer za dokaz o nujnosti solidarnosti. Države v razvoju imajo na splošno premalo strokovnjakov, zato so stroški proizvodnje sorazmerno višji od stroškov v razvitih državah. Če bi razvili sistem izmenjave strokovnjakov, bi te stroške lahko znižali. To pa bi se lahko pokazalo v povečevanju trgovinske menjave, ki ostaja najpomembnejša oblika gospodarskega sodelovanja. Kar zadeva priporočila, ki so jih predlagali v Ljubljani, se z njimi strinjamo, predlagali pa smo, da informacijskega sistema ne bi zasnovali na najbolj zapleten način, vsaj za začetek ne, pač pa bi pričeli skromneje in nato ugotovili, kakšni so njegovi učinki. Sam sem predlagal poseben sestanek, na katerem bi analiziral sodelovanje med specializiranimi razvojnimi organizacijami v naših državah, pa tudi, da bi se dogovorili o enotnih stroških za izmenjavo strokovnjakov.

Tehnične informacije so osnova

HAMED ZEGHAL: Po mojem mnenju bi tehnično sodelovanje med državami v razvoju lahko razvili na temelju štirih glavnih točk. V vsaki državi mora obstajati organizacija, ki bo zbirala informacije s tega področja, tako da druge države ali njihove institucije natančno vedo, na koga se morajo obrniti. Izmenjavo teh informacij je treba stimulirati. O posebnem informacijskem sistemu smo na dosedanjih sestankih že veliko govorili, a to sistem lahko postane – a šele čez nekaj let – pomemben vzvod za gospodarsko in tehnično sodelovanje med državami v razvoju. Toda če smo realisti, bi se v začetku morali omejiti samo na tehnične informacije, brez katerih ne moremo ničesar narediti. Nič manj pomembna ni vzpostavitev pravnega okvirja za tehnično sodelovanje in zato prav sedaj preučujemo možnost za poenotenje pogodb o najemanju izvedencev, ki pa bi jo morali dopolniti s posebno pogodbo (prav tako enotno) o pogojih sodelovanja med javnimi podjetji v državah v razvoju. Zadnje pomembno vprašanje je financiranje sodelovanja. Marsikatere aktivnosti ni bilo mogoče uresničiti zaradi pomanjkanja denarja, pri tem pa moramo misliti tudi na najmanj razvite, ki so zelo zadolžene in nimajo denarja, zato jim je s pomočjo mednarodnih organizacij, kot je UNDP, treba zagotoviti denar za financiranje sodelovanja. Mislim, da smo na dobri poti, da uresničimo dogovore, ki so bili sprejeti pred dvema letoma na sestanku v Tuniziji.

Večsektorski sistem informiranja že prihodnje leto

VITORIA ALICE CLEAVER: Pri nas skušamo pripraviti programe, po katerih bi se zasebni in javni sektor vključil v tehnično sodelovanje med državami v razvoju, posebno na področju visoke tehnologije. Mnenja pa smo, da bi bilo treba vzpostaviti nove mehanizme, ki bi upoštevali posebnosti držav v razvoju, njihove medsebojne razlike. In drugič, treba je vzpostaviti instrumente, ki bi omogočali nenehno izmenjavo mnenj med vladami držav v razvoju, to pa bi proces tehnološkega sodelovanja med njimi še spodbudilo.

> Nenehno je treba spodbujati večstranske stike med manj razvitimi državami, izrabiti znanja, ki so si jih pridobile nekatere med njimi, in jih prenašati tistim, ki tega še nimajo.

PORFIRIO MUNOZ LEDO: Sestanek v Ljubljani je pomemben, ker bodo njegova priporočila obravnavali na letnem srečanju »skupine 77«, ki bo septembra v kolumbijskem mestu Cartagena. Projekt o večsektorskem sistemu informiranja je leto dni delala skupina strokovnjakov iz različnih institucij držav v razvoju, tudi iz Mednarodnega centra. Cilj je vzpostaviti informacijski sistem med državami Juga in zajeti najpomembnejša gospodarska področja: finance, trgovino, predvideno pa je, da bi že v začetku naslednjega leta poskusno štartal informacijski sistem med dvanajstimi državami v razvoju, in če bodo rezultati spodbudni, bi ga pozneje razširili. Pri samem tehničnem sodelovanju velja poudariti, da regionalni stiki že delujejo, recimo v Latinski Ameriki, pa tudi drugod, kajti postopoma oblikujejo velike industrijske sisteme, na področju energije ali črne metalurgije. Vse to pa je treba še razširiti. Gre pa za velike investicije, ki jih lahko zagotavljajo le skupna podjetja, zato jih moramo izoblikovati. V tehnično sodelovanje je treba vključiti tudi specializirane agencije Združenih narodov, posebno UNDP in UNIDO.

Sestanek v Ljubljani pomeni korak naprej

MILJENKO ZRELEC: Jugoslavija se je v razvijanje tehničnega sodelovanja med državami v razvoju vključila že od samega začetka, torej od konference v Buenos Airesu leta 1978. Tokratni sestanek je korak naprej h konkretizaciji dogovorov, ki so bili sprejeti pred dvema letoma v Tuniziji, posebno pri specializiranih institucijah za koordiniranje takšnega sodelovanja, financiranju in gradnji informacijskega sistema. Na sestanku smo slišali nekatere zanimive predloge, kot je vzpostavitev akcijskega odbora za sodelovanje podjetij iz držav v razvoju, poleg tega smo pooblastili predsedujočega v »skupini 77«, da s temi in drugimi predlogi seznani vse članice in tako omogoči njihovo udeležbo v teh prizadevanjih. Pričakujemo, da nam bodo specializirane agencije Združenih narodov pri tem pomagale.

★

Tehnično sodelovanje bi moralo biti nekakšen zametek bodočega širokega gospodarskega sodelovanja med državami v razvoju, kajti gre za področje, na katerem ni kaj več kot kanalizirati dosežke iz držav, ki jih imajo, v tiste, ki ga potrebujejo. Skupina držav v razvoju je danes že – povsem neformalno – razdeljena v nekaj kategorij razvitosti, pri čemer bi lahko tiste na vrhu, kot so Jugoslavija, Brazilija, Argentina, Južna Koreja, Alžirija in druge, ki po dohodku na prebivalca ali po industrijskem napredku že trkajo na vrata razvitosti, veliko pomagale sočlanicam, ki imajo velike težave s strokovnjaki, pri vzpostavljanju proizvodnih podjetij in podobno.

Če bi države v razvoju izoblikovale mehanizem tehničnega sodelovanja, bi laže razširjale stike na druga gospodarska področja, na katerih so bolj odvisne od razvitih in – v nekaterih primerih – celo sestavni del njihovih gospodarskih sistemov. Toda za razvoj tehničnega sodelovanja je potrebna predvsem politična volja držav v razvoju za opiranje na lastne moči. Predloge, ki so jih sprejeli na drugem srečanju direktorjev nacionalnih ustanov za tehnično sodelovanje, bodo čez mesec dni predložili v razpravo in potrditev zunanjim in finančnim ministrom 125 držav v razvoju, ko se bodo srečali v Kolumbiji, da bi analizirali dosedanje akcije in začrtali nove. Prav v Cartageni naj bi se pokazalo, kako resno so se države v razvoju pripravljene vključevati v tehnično povezovanje, kar pomeni dajati svoje dosežke drugim, ne le prejemati tuje znanje in dosežke. Navsezadnje je čas, kot so poudarili tudi na srečanju v Ljubljani, da resolucije začnejo postajati konkretne akcije, od najskromnejših, ki bi jih lahko uresničili takoj, pa do dolgoročnejših, kot je – že znana – ideja ustanavljanju multinacionalnih družb držav v razvoju, ki bi postopoma zamenjale velikanske iz razvitih držav, ki svojo poslovno politiko podrejajo lastnim interesom, manj ali pa sploh ne pa interesom države, v kateri delujejo.

> Sedanji sistem informiranja je pomanjkljiv, kajti države v razvoju imajo razvite stike le z razvitimi, v lastnem krogu pa sploh ne ali pa premalo.

Države v razvoju bi pri tem morale imeti polno podporo specializiranih agencij Združenih narodov, predvsem UNDP in UNIDO, ki imajo za spodbujanje tehničnega sodelovanja na razpolago tako denar kot tudi izvedence, le da se oboje včasih porablja brez temeljitega premisleka. Žal pa so te agencije že nekaj časa tarča napadov nekaterih razvitih držav, ki jim pospešeno sodelovanje »skupine 77« ne bi bilo po volji, zato z obtožbami o »politizaciji« Združenih narodov zahtevajo reforme ali celo grozijo z izstopom, kar bi delo svetovne organizacije gotovo osiromašilo. Zato ni naključen poziv, ki so ga v Ljubljani izrazili ob koncu razprav, da naj specializirane agencije OZN sodelujejo v prizadevanjih za pospešitev tehničnega sodelovanja med državami v razvoju.

A končni učinek je vendarle odvisen od njih samih. Opazovalce ljubljanskega srečanja je močno zbodel podatek, da je na drugo konferenco direktorjev nacionalnih agencij za tehnično sodelovanje prišlo le 22 držav, od tega pa vsaj tretjina z veleposlaništev, torej predstavniki, ki se ne ukvarjajo s tem visoko specializiranim področjem. Če želijo države v razvoju vzpostaviti sistem tehničnega sodelovanja – in o nujnosti tega procesa ne sme biti nobenega dvoma – mora urad »skupine 77«, ki sklicuje takšna srečanja, dobro preudariti, ali je čas za srečanje primeren, da ga skliče pravočasno in pripravi vso potrebno dokumentacijo, jo razpošlje v države članice, da bi le-te lahko delegirale najprimernejše predstavnike. Le tako je mogoče zagotoviti vse pogoje za plodne in obvezujoče razprave, ki bo vodile k oblikovanju trajnega sistema tehničnega sodelovanja. Če pa tudi v tem primeru ne bo dogovorov, potem se države v razvoju ne bodo mogle jeziti na nikogar drugega kot zgolj nase.

Pripravil: **BOŽO MAŠANOVIĆ**

foto: Joco Žnidaršič

OD SOBOTE DO SOBOTE

Hvala, tovariši, za tako čast!

Po eni izmed teorij francoskih enciklopedistov so moški vse življenje kot otroci: radi imajo vse, kar se sveti, se leskeče in šelesti, vsakršno parado, karneval, zabavo in igro, tako so tudi vojne samo igre moških; če bi lahko odločale ženske, se njihovi sinovi ne bi nikoli udeleževali velikih neskončnih vojn in umirali za slavo kraljev in knezov, kajti naloga ženske v delitvi dela je rojstvo in vzgoja otrok ter ohranitev vrste.

Nemara bi nam lahko takšno stališče do sveta, v katerem odločajo moški in kakršnemu pripadamo tudi sami, pomagalo vsaj deloma pojasniti naša nenavadno navdušena prizadevanja, da bi zasloveli po svetu kot dežurni organizatorji velikih športnih tekmovanj, čeprav je že vnaprej jasno, da bomo na koncu ob veliko denarja.

Sfrizirani podatki pred startom

Podrobni podatki nam niso na voljo, treba pa je verjeti strokovnjakom, ki so analizirali to našo nenasitno željo po organiziranju velikih tekmovanj; pravijo, da smo bili v zadnjih dvajsetih letih gostitelji vsaj stotih velikih svetovnih, evropskih ali sredozemskih prvenstev. Po istih virih smo vsa ta tekmovanja v začetku, ko smo se še odločali, ali jih bomo organizirali, predstavili naši javnosti ne le kot veliko priložnost, da si pridobimo večji mednarodni ugled, temveč tudi kot možnost, da zaslužimo precej denarja. Slednja napoved se ni še nikoli uresničila, o čemer pričajo celo uradni in kajpada sfrizirani podatki o bilancah različnih velikih tekmovanj, ki smo jih pri nas organizirali v zadnjih desetletjih.

Pred številnimi takšnimi tekmovanji smo naenkrat vložili ogromno denarja v nove športne objekte, ki jih v tistem hipu nismo potrebovali (razen za potek prvenstva), in sicer na rovaš pomembnih objektov gospodarskega razvoja in družbenega standarda, ki smo jih nujno potrebovali in jih potrebujemo še danes, pa jih nismo zgradili.

Beograjski bazeni brez vode

Spomnimo se le nekaterih izmed cele vrste naših slavnih iger: ko smo pred dobrim desetletjem v Beogradu pripravljali svetovno prvenstvo v plavanju in vaterpolu, smo zgradili kar devet bazenov in tako segli v sam vrh svetovne lestvice bazenskih metropol, javnosti pa smo zagotavljali, da nam bodo ti bazeni omogočili, če že ne proizvodnje svetovnih prvakov na tekočem traku, pa vsaj množično rekreacijo občanov, beograjski neplavalci pa naj bi se množično učili plavanja. A iz tega ni bilo nič, večine bazenov, ki smo jih zgradili za svetovno prvenstvo, danes ne uporabljamo ali pa so vstopnice tako drage, da si jih lahko privoščijo le petični občani in njihovi otroci. Bazeni imajo kar naprej izgubo, nekateri izmed njih propadajo, Beograd pa je še vedno ena tistih svetovnih metropol, ki nima prvakov v plavanju, povrhu pa ima največ neplavalcev.

Kar zadeva Split, Spličani najbolje vedo, kako je z njihovimi športnimi objekti. Te dni smo tudi slišali, da večina turističnih in športnih objektov, ki so jih zgradili za zimske olimpijske igre v Sarajevu, neslavno propada in trohni, ker ni posluha ne denarja, da bi jih vzdrževali.

DINA propadla zaradi iger v Splitu?

Pred kratkim sem bil po novinarski dolžnosti na gradbišču našega največjega petrokemičnega kombinata DINA na Krku, ki mu grozi velika nevarnost (javnost je to zvedela iz vesti, objavljenih v zadnjih dneh), da ga nikoli ne bodo do konca zgradili in da bo celo šel v stečaj. Vzrok je med drugim v tem, da smo ga predolgo gradili in da smo presegli vse razumne roke, tako je tudi soinvestitor Dow Chemical razdrl pogodbo. Ko sem se pogovarjal o vzrokih (in cela vrsta vzrokov je, da bo gradnja tega velikana naše kemične industrije namesto treh trajala šest ali nemara celo deset let), sem zvedel tudi za neverjetno podrobnost: sredi gradnje osmih velikanskih tovarn, ki sestavljajo nesojeni petrokemični kombinat DINA, ko je bilo na gradbiščih 3000 najbolj kvalificiranih delavcev iz vseh jugoslovanskih podjetij, je na lepem prišel skrivnosten ukaz, naj dobra polovica delavcev takoj zapusti gradbišče in odpotuje v Split, da bi dokončali objekte za sredozemske igre. Za ta nerazumljivi korak, ki je bistveno vplival na številne zamude pri gradnji kombinata, je samo eno logično pojasnilo: načeloma, teoretično, filozofsko so za nas vsakršne igre in vsakršna parada pomembnejše od vsega. Skrbimo namreč za svoj ugled, a ne z delom, temveč z igrami. Dejstvo, da bo pri gradnji velikega petrokemičnega kompleksa prišlo do zamud, ker je gradbišče nepričakovano ostalo brez delavcev, ni nikogar motilo. Nikomur tudi ni bilo mar, da kot država uvažamo za več kot dve milijardi dolarjev izdelkov petrokemične industrije na leto, DINA pa naj bi ta uvoz zmanjšala za polovico. To pač ni nikogar skrbelo: naš poglavitni problem in naša poglavitna skrb so bile – igre! Da ne bi zamudili in se ne bi mogli igrati.

Vse te vrstice, iz katerih verjetno veje več ogorčenja, kot bi bilo treba, so le čustvena reakcija na neverjetno novico, ki je te dni prispela iz Los Angelesa: gospod Juan Antonio Samaranch, predsednik Mednarodnega olimpijskega komiteja, je predlagal (seveda ne gre dvomiti o tem, da so se strinjali nekateri naši ljudje, nemara v tem hipu le športni predstavniki), naj bi organizacijo poletnih olimpijskih iger leta 1992 zaupali Jugoslaviji. Hkrati s to vestjo je iz Los Angelesa prispel tudi komentar, da pomeni ta predlog, ki ima baje veliko možnosti, da bo sprejet, za Jugoslavijo veliko čast. Vsa čast takšni časti!

In res je minilo že skoraj deset dni, kar nismo organizirali nobenega velikega svetovnega tekmovanja, in zato res potrebujemo samo še poletne olimpijske igre. Še zlasti leta 1992, ko bo, kot pravijo naši ekonomisti, politiki in statistiki, jugoslovanski standard spet dosegel raven izpred nekaj let in ko ne bomo več dolžni 20, temveč nemara le 19 milijard dolarjev. Kaj naj bi človek rekel ob tej novici? Lahko se le spomni naslova komedije, ki jo pri nas še vedno igrajo, z naslovom »Je mogoče, tovariši, da smo vsi voli?«

JUG GRIZELJ

(telefoto: Asociated Press)